

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Gustav Persson

Fordran och fordringsbeviset

Betydelsen av fordringsbevis för placering av bevisbördan samt dess
bevisvärde i fordringsrättsliga mål

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Peter Westberg

Termin för examen: Period 1 HT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Avgränsning	9
1.4 Metod och material	10
1.5 Perspektiv	15
1.6 Forskningsläge	16
1.7 Disposition	17
2 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	18
2.1 Civilrättsliga aspekter	18
2.1.1 Avtalsbildning vid försträckning	18
2.1.2 Avtalsbildning vid gåva	20
2.1.3 Obligationsbegreppet och fordringen	20
2.1.4 Skuldebrevet	21
2.2 Processuella utgångspunkter	22
2.2.1 Teoretisk problematisering	22
2.2.2 Föremålet för åberopsbördan och den successiva relevansens princip	24
2.2.3 Föremålet för bevisbördan	27
2.2.4 Bevisbördeprinciper	28
2.2.5 Beviskrav	32
3 UTGÅNGSPUNKTEN FÖR BEVISBÖRDAN I FORDRINGSMÅL	34
3.1 Huvudregeln – 1975 års bevisbörderegul	34
3.2 Undantag – 1975 års presumtionsregel	37
3.3 Ett särskilt undantag från 1975 års bevisbörderegul vid invändningen att överfört belopp utgjort en gåva	42

4	SÄRSKILT OM INVÄNDNINGEN ATT ÅBEROPAT FORDRINGSBEVIS ÄR EN SKENHANDLING	46
4.1	Inledning	46
4.2	När ges ett skuldebrev en presumtionsverkan?	46
4.3	När får ett skuldebrev inte en presumtionsverkan?	51
4.4	Sammanfattning – bevisbörderegeln eller presumtionsregeln?	58
5	SÄRSKILT OM INVÄNDNINGEN ATT ÅBEROPAT FORDRINGSBEVIS ÄR FÖRFALSKAT	61
5.1	En särskild presumtionsregel vid underskriftsförfalskningar?	61
5.2	När är 1976 års presumtionsregel tillämplig?	62
5.3	Avsteg från 1976 års presumtionsregel?	64
5.4	En särskild bevisbörderegeln vid innehållsförfalskningar?	66
5.5	Invändning om underskriftsförfalskning mot åberopat fordringsbevis	68
5.6	Invändningen om innehållsförfalskning mot åberopat fordringsbevis	73
5.7	Är förfalskning en bevisbördefråga?	76
6	AVSLUTANDE KOMMENTARER	81
6.1	Slutsatser	81
6.2	Rättssäkerhet	85
6.3	Några avslutande ord	87
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	88
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	94

Summary

The traditional view in Swedish law is that a creditor who demands payment from a debtor based on an alleged loan must prove that a loan agreement has been concluded between the parties. This general rule was established by the Supreme Court of Sweden in case NJA 1975 p. 577 and has ever since been the principle. In connection with the 1975 decision, the Supreme Court launched a special presumption rule. The judges in the Supreme Court discussed that it may be possible to deviate from the general rule if the creditor invokes a promissory note to support his statement. The holding of a promissory note could then have a reversing effect on the burden of proof. The purpose of this thesis is to increase the knowledge about a document of proof (Sw: fordringsbevis) and its importance for the burden of proof in receivable cases.

Using the legal research method and a legal analytical method this thesis examines the extent to which the burden-of-proof rule, and the presumption rule has been applied in recent case law from the Supreme Court and in the lower courts. The Supreme Court has never applied the presumption rule, but it has been applied several times in the lower courts. Through a survey of lower court practice, a case analysis has been carried out to examine what quality requirements a promissory note needs to have and which other criteria that are required for the presumption rule to be considered applicable.

The decisive factor for the promissory note to have the effect of reversing the burden of proof, seems to be that the provisions of the Act on Instrument on Debt (1936:81) (Sw: skuldebrevslagen) are to be considered applicable to the document and that there are otherwise no doubts about the promissory note's preparation and design. In cases where a promissory note does not have a burden-of-proof reversing effect, a promissory note and other types of debt securities have a very strong probative value for the underlying claim. Deviations from the burden-of-proof rule have been made when the defendant objects to the plaintiff's claim that an amount of money that has been

transferred from the plaintiff to the defendant constituted a gift. Due to legal policy reasons, the defendant in such a situation has been assigned the burden of proof.

A common objection from the debtor to the plaintiff's claim is that an invoked document is not genuine or that the content in the document is forged. In NJA 1976 p. 667 the Supreme Court found it overwhelmingly probable that the document was genuine, and it was accepted as proof that the creditor and the debtor had a loan agreement. In the case, the Supreme Court created a special burden-of-proof rule for evidentiary facts. The case has been subjected to extensive discussion in doctrine and this thesis examines how the Supreme Court justified such a special burden-of-proof rule and what legal consequences it has given rise to. Objections concerning counterfeits have been dealt with differently in more recent case law from the Supreme Court due to different legal policy motives. The lower courts' interpretations and applications of the precedents vary. The question of the authenticity of the document is often assessed separately. In some cases when it is clarified that the document is genuine, a loan agreement has been presumed to exist however, the burden of proof for the document's accuracy has shifted. In some cases, the burden of proof has been placed on the person who claims that the document or the content of the document is genuine, and in some other cases on the person who claims that the document is forged or has a false content. It seems unclear whether an objection that a document is not genuine or that the content in the document is forged, should be treated as a burden-of-proof rule issue or not. From a legal security perspective, the problem is self-evident which is illustrated in the concluding section of the work.

Sammanfattning

Den traditionella synen i fordringsmål är att den borgenär som kräver betalning på grund av påstådd försträckning måste styrka att denne har en fordran mot utpekad gäldenär. Denna utgångspunkt slogs fast i Högsta domstolens dom NJA 1975 s. 577 och har sedan dess varit huvudregeln i fordringsmål. I samband med 1975 års avgörande lanserades en särskild presumtionsregel. Högsta domstolen menade att det kan vara möjligt att göra avsteg från borgenärens bevisbörda för det fall att borgenären åberopar ett skuldebrev till stöd för sin talan. Innehavet av ett skuldebrev skulle då kunna få en så kallad bevisbördeomkastande effekt.

Syftet med uppsatsen är att öka kunskapen om fordringsbevisens betydelse för bevisbördans placering i fordringsmål. Med hjälp av den rättsdogmatiska och rättsanalytiska metoden undersöks i vilken utsträckning bevisbörderegeln och presumtionsregeln har tillämpats i senare rättspraxis från Högsta domstolen samt i underrätterna. Högsta domstolen har aldrig tillämpat presumtionsregeln men den har tillämpats ett antal gånger i underrätterna. Genom en kartläggning av underrättspraxis görs en rättsfallsanalys för att utröna vilka kvalitetskrav ett skuldebrev behöver inneha och vilka övriga kriterier som krävs för att presumtionsregeln ska anses vara tillämplig. Det avgörande för att skuldebrevet ska få en bevisbördeomkastande effekt är att skuldebrevslagen (1936:81) anses vara tillämplig på handlingen och att det i övrigt inte finns några tveksamheter kring skuldebrevets upprättande och utformning. För det fall ett skuldebrev inte får bevisbördeomkastande verkan har ett skuldebrev och andra typer av fordringsbevis ett starkt bevisvärde för det bakomliggande fordringsförhållandet. Avsteg från bevisbörderegeln har gjorts när svaranden invänder mot kärandens försträckningspåstående att överfört belopp från käranden till svaranden utgjort en gåva. På grund av rättspolitiska skäl har svaranden i en sådan situation fått bevisbördan.

En vanlig invändning från gäldenären mot kärandens åberopade fordringsbevis är att handlingen är oäkta eller att innehållet i handlingen i

något avseende är förfalskat. I NJA 1976 s. 667 fann Högsta domstolen det övervägande sannolikt att handlingen var äkta och skulle därför godtas som fordringsbevis. Högsta domstolen ställde upp en särskild bevisbörderegeln för bevisfakta. Målet har varit föremål för en omfattande diskussion i doktrin och uppsatsen behandlar hur Högsta domstolen motiverat en sådan särskild bevisbörderegeln och vilka rättsliga konsekvenser det givit upphov till. Förfalskningsinvändningar mot ett åberopat fordringsbevis har hanterats olika i senare rättspraxis på grund av olika rättspolitiska motiv. Tolkningen och tillämpningen av prejudikaten i underrätterna har lett till en systemfrämmande rättstillämpning. Underrätterna bryter ofta ut frågan om handlingens riktighet i en särskild fråga. I en del fall där det bedömts att handlingen är äkta har ett fordringsförhållande presumerats föreligga. Bevisbördan för handlingens riktighet har dock skiftat. I ett antal fall har bevisbördan placerats på den som påstår att handlingen eller innehållet i handlingen är äkta och i en del andra fall på den som påstår att handlingen är oäkta eller har ett förfalskat innehåll. Det framstår som oklart om en invändning om underskrifts- eller innehållsförfalskning ska hanteras som en bevisbördefråga. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är problematiken självklar vilket åskådliggörs i arbetets avslutande avsnitt.

Förord

Snart är mina fem år i Lund över och vilken tid det har varit! Studietiden har gett mig oförglömliga minnen och vänner för en lång tid framöver. Jag vill framförallt rikta ett stort tack till min familj och mina vänner som stöttat mig under min studietid. Ett särskilt tack till den tappra skara som suttit med mig på biblioteket under själva uppsatsskrivandet. Det har varit en minnesvärd upplevelse där man många gånger kastats mellan skratt och förtvivlan.

Slutligen vill jag rikta ett särskilt stort tack till min handledare Peter Westberg som har bidragit med ovärderlig hjälp under mitt uppsatsskrivande. Tack för dina värdefulla synpunkter och lärorika samtalsämnen. Särskilt tack ska du ha för att du vägledde mig så att jag gick ifrån ett alltför omfattande arbete med en mängd frågeställningar till en mer kärnfull uppsats. Ett tack ska också riktas till Alexander Hardenberger som introducerade mig till uppsatsämnet och var ett värdefullt bollplank i uppsatsens inledande tid.

Lund, januari 2021

Gustav Persson

Förkortningar

AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
GåvoL	Lag (1936:83) angående vissa utfästelser om gåva
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt juridisk arkiv, avdelning II
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SvJT	Svensk Juridisk Tidskrift

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Bevisbördans placering är central inom civilprocessrätten. Det är inte ovanligt att det saknas tillfredsställande bevisning med avseende på en omtvistad omständighet och att domare tvingas att ta ställning till vem av parterna som bär risken för att omständigheterna inte är klarlagda. Lagstiftningen ger sällan någon vägledning för hur bevisbördan ska placeras i förhållande till den civilrättsliga regel som tvisten berör. Det har inte heller utformats någon allmängiltig princip på vem bevisbördan ska placeras. Mål där ena parten kräver den andra parten på betalning kan sägas tillhöra kategorin fordringsrättsliga mål. Högsta domstolen skapade genom sitt avgörande NJA 1975 s. 577 en huvudregel för bevisbördans placering i dessa mål; den part som yrkar betalning med grunden i en avtalad fordringsrätt har bevisbördan för sitt påstående.¹ Utgångspunkten blev att borgenären har att styrka sin fordran vilket även har bekräftats i senare praxis så som i NJA 2019 s. 959.

Utgången i ett fordringsmål blir många gånger beroende av vilken bevisning parterna stödjer sin talan på. Vid borgenärens styrkande av sin fordran bör denne förebringa någon form av fordringsbevis för att öka sannolikheten för att vinna framgång med sin talan om sin påstådda rätt till betalning. I avsaknad av ett fordringsbevis blir oftast bevisbördans placering avgörande för målets utgång. Ett skuldebrev tenderar att utgöra ett mycket starkt bevis för styrkandet av sin försträckning. Högsta domstolen lanserade i samband med 1975 års avgörande därför en presumtionsregel som antydde att för de fall en borgenär åberopar ett skuldebrev till stöd för sin talan skulle det kunna få en så kallad bevisbördeomkastande effekt. Regeln har tillämpats ett antal gånger av hovrätter och tingsrätter men aldrig av Högsta domstolen själva. I uppsatsen görs en rättsfallsanalys genom en kartläggning av underrättspraxis för att försöka utröna vilka kriterier och omständigheter som måste föreligga för att ett skuldebrev ska få en presumtionsverkan.

¹ NJA 1975 s. 577 – med fordringsrättsliga mål avses situationen med avseende på krav på återbetalning av en avtalad fordran.

En vanlig invändning mot ett av borgenären åberopat fordringsbevis är att fordringsbeviset inte är undertecknat av gäldenären. Vid en invändning om att fordringsbeviset inte har skrivits under av gäldenären har en särskild bevisbörderegler (eller presumptionsregel) lanserats i NJA 1976 s. 667; den som påstår att en handling är äkta har att göra det *övertvägande sannolikt* att handlingen har undertecknats av motparten. Uppsatsen avser i sin helhet att undersöka vilka krav som ställs på ett fordringsbevis för att det skall kunna påverka bevisbördans placering samt dess bevisvärde i de fordringsrättsliga målen.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att öka kunskapen om fordringsbevisens betydelse för bevisbördans placering i fordringsmål. Vidare syftar uppsatsen att undersöka om svaranden kan påverka bevisbördans placering beroende på vilken sakinvändning denne framställer till stöd för sitt anförande när käranden som bevisning har åberopat ett fordringsbevis. För att uppnå syftet kommer följande frågeställningar att besvaras:

- Vad har den bevisbörderegler som skapades genom NJA 1975 s. 577 fått för inverkan på fordringsmålen? Hur förhåller sig denna bevisbörderegler till senare rättspraxis och civilprocessrättens allmänna principer om bevisbördans placering?
- Vilken genomslagskraft i senare rättspraxis har den presumptionsregel som lanserades i NJA 1975 s. 577 fått i de fordringsrättsliga målen när käranden åberopar ett skuldebrev till stöd för sin talan? Vilka kriterier bör gälla vid uppställandet av en sådan presumtion? Vilka praktiska och rättsliga bekymmer kan rättsläget ge upphov till?
- Vad har den presumptionsregel som skapades genom NJA 1976 s. 667 fått för inverkan vid en invändning om underskriftsförfalskning mot ett av kärandens åberopade fordringsbevis? Hur förhåller sig denna presumptionsregel till senare rättspraxis och hur har den tillämpats i underrätterna? Vilka praktiska och rättsliga bekymmer kan rättsläget ge upphov till?

- Vad får ett skuldebrev för inverkan i bevishänseende och på placeringen av bevisbördan? Skiljer det sig mellan enkla och löpande skuldebrev? Har andra typer av fordringsbevis än skuldebreven samma effekt? Har NJA 2019 s. 959 och NJA 2019 s. 845 ändrat eller enbart bekräftat rådande rättsläge?

1.3 Avgränsning

Uppsatsen är processrättslig och därmed kommer civilrättsliga aspekter enbart att belysas i den mån de anses nödvändiga för att enklare kunna förstå de processuella problemen. Eftersom uppsatsen avser att åskådliggöra de processrättsliga aspekterna i fordringsmål blir det nödvändigt att beakta de civilrättsliga aspekterna av fordringsrätten. En kortare redogörelse för fordringars uppkomst med grunden i avtalsrätten och skiljelinjen mellan olika typer av fordringar kommer därför att gås igenom. I övrigt kommer inte uppsatsen att belysa de civilrättsliga aspekterna mer i detalj. Därav lämnas många av det löpande skuldebrevets civilrättsliga bestämmelser enligt skuldebrevslagen utanför uppsatsen.

Den processrättsliga delen av uppsatsen kommer enbart att fokusera på bevisbördans placering i fordringsrättsliga mål. Utgångspunkten för uppsatsen är att närmare kartlägga bevisbördans placering beroende på vilken invändning svaranden gör mot försträckningspåståendet eller annan uppkommen avtalad fordringsrätt. Fordringar som uppstått påutomobligatorisk grund kommer att lämnas utanför.² I majoriteten av de avgöranden som behandlas i uppsatsen har någon av parterna invänt mot åberopat fordringsbevis. Bevisbördans placering i mål där ett fordringsbevis inte funnits med till stöd för någon av parternas talan kommer enbart att belysas i den mån det anses nödvändigt. Det görs för att visa hur eventuell utgång i målet har berott på avsaknaden av ett fordringsbevis eller för de fall det inte har spelat någon roll för utfallet. Detta görs av pedagogiska skäl samt för att bidra till den egna analysen.

² Det vill säga sådana fordringar som har uppstått på grund av skada eller delikt.

Mot bakgrund av den gedigna diskussion av teorier som finns rörande bevisbördans placering kommer dessa enbart att belysas översiktligt. Anledningen till genomgången av teorierna är att göra det lättare för läsaren att förstå vad det finns för bakomliggande skäl till att lägga bevisbördan på den ena eller andra parten.

1.4 Metod och material

I studien används olika metoder beroende på vilken fråga som behandlas i uppsatsen. Det får därför anses vara motiverat att i detalj beskriva hur uppsatsen är uppbyggd och vilken metod samt vilket material som har använts under respektive kapitel och underavsnitt.

Den allmänt vedertagna metoden för juridiska studier bygger i huvudsak på den rättsdogmatiska metoden. Rättsdogmatisk metod anses ha sin utgångspunkt i de allmänt accepterade rättskällorna. Traditionellt sett har förarbeten, lagtext, praxis och doktrin sagts tillhöra de allmänt accepterade rättskällorna.³ Kleineman menar att den rättsdogmatiska metoden handlar om att analysera olika element i rättskällevärdet för att fastställa hur en rättsregel ska uppfattas i ett visst konkret sammanhang.⁴

Kapitel två i uppsatsen redogör för en del civilrättsliga- och processrättsliga utgångspunkter för att skapa underlag till uppsatsens senare delar. I detta kapitel har rättskällorna bearbetats i syfte att klargöra gällande rätt med avseende på den för uppsatsen gällande bevisbördeproblematik inom fordringsrätten. Kapitlet börjar med att belysa de civilrättsliga aspekterna av fordringsrätten och avtalsrätten. Här har framförallt lag och doktrin använts för att beskriva rättsläget så som det är, vilket kan beskrivas som en *de lege lata* argumentation.⁵ Materialet som använts till de civilrättsliga delarna har sin grund i verk av framförallt *Adlercreutz*, *Ramberg* samt *Walin och Herre*. I kapitlets andra del har rättskällorna bearbetats i syfte att beskriva och systematisera gällande rätt med avseende på de klassiska processrättsliga

³ Kleineman (2018) s. 21 ff.

⁴ Kleineman (2018) s. 36 ff; Vad sedan ”gällande rätt” är i sig, är dock en omdiskuterad fråga. Se vidare i exempelvis Pezcenik (1995) s. 101–202 och Strömholm (1996) s. 23–148.

⁵ Kleineman (2018) s. 36 f.

spörsmålen. Mot bakgrund av att lagstiftning och förarbeten inte gett någon nämnvärd vägledning angående bevisbördeproblematiken har doktrin och rättspraxis fått stå i centrum för de valda källorna. Fastän doktrinen har en låg rangordning inom rättskällorna får doktrinen anses utöva stort inflytande på den juridiska argumentationen och har även den en slags självständig auktoritet.⁶ Doktrin är viktig som rättskälla eftersom författarna sägs ha friheten att inte enbart beskriva rättsläget, utan även kritisera och påverka rättsutvecklingen.⁷ Eftersom ändamålet varit att försöka kartlägga en gällande rätt i förhållande till en uttryckt problemformulering kan metoden i detta avsnitt också anses vara rättsdogmatisk.⁸ Urvalet av processrättslig doktrin har gjorts med bakgrund av den tyngd i den juridiska argumentationen som förs, samt att använd doktrin får anses vara skrivna av författare med hög dignitet på området. Det hänvisas därför frekvent till rättsvetare inom processrätten såsom *Ekelöf, Heuman, Boman, Westberg, Lindskog, och Nordh*.⁹ Framför allt Heumans omfattande forskning om bevisbörda och beviskrav i tvistemål har fått stort utrymme i uppsatsens samtliga delar.¹⁰

I *kapitel tre till fem* har både en *rättsdogmatisk* och en *rättsanalytisk metod* använts.¹¹ Eftersom dessa kapitel är indelade i ett antal underavsnitt får det anses vara motiverat att på ett detaljerat plan beskriva hur varje enskilt avsnitt har bearbetats i respektive kapitel.

Kapitel tre inleds med att beskriva den bevisbörderegeln som sattes upp i NJA 1975 s. 577. Här berörs även senare praxis från Högsta domstolen som bekräftar huvudregeln. Studerande av praxis kan motiveras

⁶ Peczenik (1995) s. 42. ff; Se Kleineman (2018) s. 36 där Kleineman däremot menar att doktrinen inte har någon formell auktoritet, utan att den ska ses som ett tillägg till argumentationen. Den får bara en egen auktoritet genom sin inre giltighet.

⁷ Kleineman (2018) s. 36.

⁸ Kleineman (2018) s. 22; Termen rättsdogmatik har fått utstå en hel del kritik. Det råder delade meningar om vad metoden innebär, hur dogmatisk den verkligen är, samt vilket slutresultat metoden avser att komma fram till. Kleineman menar därför bland annat att det är bättre och oftast enklare att beskriva vad man faktiskt gör när man utövar denna metod. Rättsdogmatiken har dock sådan praktisk betydelse inom rättsvetenskapen att eventuell kritik saknar betydelse för behovet av dess utövande (se tex. Sandgren (2005) s. 648 ff och jämför även Jareborg (2004) s. 1). Dock betecknas merparten av alla rättsvetenskapliga framställningar som dogmatiska och därför får denna metodik anses fungera väl även i denna uppsats.

⁹ Peczenik (1995) s. 42.

¹⁰ Heuman, Lars: *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*. Stockholm 2005.

¹¹ Innebörden mellan distinktionen av rättsdogmatisk och rättsanalytisk redogörs för nedan.

med att prejudikat har en självständig auktoritativ karaktär.¹² Avsnittet försöker att beskriva rättsläget så som det är, vilket i denna del kan beskrivas som en rättsdogmatisk metod.¹³ I nästföljande avsnitt (3.2) beskrivs den presumtionsregel som lanserades i NJA 1975 s. 577. Avsnittet analyserar det första avsnittets redovisade prejudikat med hjälp av doktrinen som användes i kapitel 2 och efterföljande domar från Högsta domstolen. I avsnitt (3.3) behandlas ett särskilt avsteg från 1975 års bevisbörderegeln med hjälp av praxis från Högsta domstolen. Doktrin används även i denna del för att analysera gällande rätt. Vissa författare anser att den rättsdogmatiska metoden även innehåller en möjlighet att analysera och kritisera gällande rätt.¹⁴ Jareborg menar att i den rättsdogmatiska argumentationen är det fullt legitimt att vidga perspektivet och gå utanför gällande rätt.¹⁵

Eftersom presumtionsregeln inte någon gång tillämpats av Högsta domstolen avser *kapitel fyra* försöka utröna vilka kvalifikationskrav ett skuldebrev *minst* måste ha för att presumtionsregeln i 1975 års fall ska anses vara tillämplig. Eftersom praxis från Högsta domstolen inte givit något klart svar, har det därför varit motiverat att göra en rättsfallanalys av underrättspraxis. Sandgren hävdar att framställningar vars argumentation bygger på en annan grund än enbart rättskällorna bör benämnas som *rättsanalytisk* snarare än rättsdogmatisk. Många av de rättsdogmatiska framställningar som finns idag innehåller just sådana analytiska argumentationsmoment.¹⁶ Därmed får detta kapitel anses tillhöra den rättsanalytiska kategorin. Ett relevant urval av underrättspraxis har fått göras eftersom det skulle bli alldeles för omfattande att gå igenom alla domar som avgjorts sedan 1975. Det har därmed lagts mycket tid på att leta upp och systematisera rättsfallen i lämplig ordning. I kapitlet sker därför en sedvanlig rättsfallsanalys, med den skillnaden att rättsfallstolkningen inte gör anspråk på att slå fast gällande rätt. Därför ska denna del inte anses vara en del av den rättsdogmatiska studien. Underrättspraxis har snarare använts för att

¹² Lehrberg (2020) s. 102.

¹³ Kleineman (2018) s. 22.

¹⁴ Kleineman (2018) s. 35 f.

¹⁵ Jareborg (2004) s. 4.

¹⁶ Sandgren (2005) s. 656; Kleineman (2019) s. 35 ff.

inventera ytterligare relevanta argument och frågor inom ramen för den egna analysen ut efter den rätt som framgår av Högsta domstolens praxis.¹⁷

Kapitel fem är uppdelat i fler underavsnitt. Uppdelningen har varit motiverad eftersom Högsta domstolen löst frågor kring underskriftsförfalskning och innehållsförfalskning på olika sätt. Avsnitt 5.1 redogör för den utgångspunkt Högsta domstolen lanserade i NJA 1976 s. 667 vilket behandlade en invändning om underskriftsförfalskning mot kärandens åberopade fordringsbevis. Undersökningen av Högsta domstolens praxis kan även i denna del motiveras med att prejudikatet har en självständig auktoritativ karaktär.¹⁸ Avsnittet försöker att beskriva rättsläget så som det är, vilket i denna del kan beskrivas som en rättsdogmatisk metod.¹⁹ I avsnitt 5.2 till 5.4 analyseras den presumptionsregel (eller särskilda bevisbörderegler) som sattes upp i NJA 1976 s. 667 och den bevisbörderegler som sattes upp i NJA 1982 s. 263. Doktrinen och efterföljande praxis används inom ramen för analysen. Därmed får dessa avsnitt anses tillhöra den rättsdogmatiska kategorin.²⁰ I avsnitt 5.5 och 5.6 sker en rättsfallsanalys med hjälp av underrättspraxis. Dessa avsnitt gör inte heller anspråk på att slå fast gällande rätt. Underrättspraxis har på samma sätt använts här för att inventera ytterligare relevanta argument och frågor inom ramen för den egna analysen.²¹ I avsnitt 5.7 studeras NJA 2019 s. 845 tillsammans med det som har framkommit i de föregående avsnitten. Det har accepterats en relativt fri argumentation i dogmatiken vilken rättskälleanalysen kan förenas med ändamålssynpunkter och värderingar.²² Det anses vara tillåtet att inom rättsvetenskapen ägna sig åt att även kritiskt granska gällande rätt. Detta leder till en utveckling av rådande ordning som i längden leder till förbättringar inom rättsutvecklingen.²³ I dessa avsnitt finns därför även kritiska

¹⁷ Olsen (2004) s. 122; Lavin (1989) s. 115–129 där Lavin har använt underrättspraxis för sin rättsdogmatiska analys.

¹⁸ Lehrberg (2020) s. 102.

¹⁹ Kleineman (2018) s. 22

²⁰ Olsen (2004) s. 122; Sandgren (2005) s. 656; många av de rättsdogmatiska framställningar som finns idag innehåller just sådana analytiska argumentationsmoment.

²¹ Olsen, (2004) s. 122. Se Lavin (1989) s. 115–129 där Lavin har använt underrättspraxis för sin rättsdogmatiska analys.

²² Sandgren (2005) s. 651 f.

²³ Sandgren (2005) s. 649 och 655 f - Dogmatiken framstår inte alltid som en särskilt adekvat benämning eftersom det inte rör sig om en logisk deduktiv begrepps konstruktion, utan

överväganden och den metod som används kan därför sägas vara en kritisk inriktad rättsdogmatik.²⁴ I den rättsdogmatiska analysen ligger det i att försöka skapa klarhet över rådande rättsläge och att utredningen ger en reflektion kring huruvida innehållet i gällande rätt anses vara tillbörligt.²⁵

I *kapitel sex och därmed också det avslutande kapitlet* sammanvävs allting då kapitlet avser att besvara de frågeställningar som ställdes i uppsatsens inledande del. Dessa besvaras på ett kort och koncist sätt. Det motiveras med att det redan förts en ingående analys i de föregående avsnitten. Metoden kan även i denna del sägas innehålla kritiska moment och vara en del av den rättsdogmatiska analysen.²⁶

Det har varit motiverat att föra en löpande analys i kapitel tre till fem, särskilt med avseende på den mängd avgöranden som förekommer i uppsatsen. Det hade varit att göra det onödigt svårt för läsaren om denne hade tvingats läsa allting i en slutlig analys och uppsatsen hade tappat sin röda tråd och säkerligen uppfattats som stolpig. Valet har grundat sig i att det ger en tydligare argumentation och en bättre disposition för uppsatsen. Avslutningen på uppsatsen har därmed kunnat hållas kärnfull och koncis. I den genomgående analysen har det visat sig att det funnits en diskrepans mellan de olika rättskällorna. Framförallt att praxis är spretig och att de olika rättsvetarna har olika åsikter kring hur rättsläget ska tolkas. Ett självständigt kritiskt förhållningssätt har därför varit nödvändigt och har varit ett genomgående synsätt under arbetets gång med grunden i rättskällevärdet.²⁷ Under arbetets gång förklaras samtliga uppfattningar inom varje avsnitt för att på så sätt skapa transparens och ge läsaren möjlighet att skapa sig en egen uppfattning kring rådande läge. Detta anses nödvändigt i en sådan här studie för att kunna säkerställa en öppenhet i den förda argumentationen.²⁸

snarare om hur judiska begrepp och läror skapas och hanteras i ett samspel mellan teori och praktik. Dagens praktik anses innehålla en analys av mer än bara de traditionella rättskällorna som exempelvis avtalspraxis, underrättspraxis och myndighetsavgöranden.

²⁴ Kleineman (2018) s. 35 ff.

²⁵ Kleineman (2018) s. 29 och s. 37–39.

²⁶ Kleineman (2018) s. 36 f.

²⁷ Kleineman (2018) s. 36 f.

²⁸ Kleineman (2018) s. 36 f.

1.5 Perspektiv

Uppsatsen är skriven ur ett *civilprocessrättsligt perspektiv*. Detta återspeglar sig även i de angivna avgränsningarna och frågeställningarna som lämnar civilrättsliga spörsmål utanför arbetet. Det kan naturligtvis hävdas att en processrättslig studie inte helt kan frikopplas från civilrättens teoretiska funktionstänkande eftersom vissa processrättsliga regler och principer styrs av en civilrättslig regel. Det skulle därför kunna hävdas att för att kunna göra en fullgod analys hade det behövts en undersökning av varje enskild civilrättslig regel som tillämpas i de mål som behandlas i uppsatsen. Dock så är uppsatsens ansats inte att reda ut den bakomliggande civilrätten utan enbart att utreda de processrättsliga aspekterna i den rådande ordningen.

Uppsatsen anlägger även ett *rättssäkerhetsperspektiv* i det avseendet att framställningen tar sikte på själva rättssäkerheten i domstolsförfarandet. I denna kontext används rättssäkerhetsbegreppet för att problematisera gällande rätt. Rättssäkerhet är ett tvetydigt begrepp och det finns ingen enhetlig definition. Mot bakgrund av olika och ofta motstridande intressen får rättssäkerhetsbegreppet ett diffust och skiftande innehåll. Den intresserade läsaren hänvisas vidare till fotnoterna.²⁹ Inom ramen för denna uppsats har rättssäkerheten ett starkt samband med det rättsliga beslutfattandet i domstolsprocessen. Rättssäkerhetens grundpelare inom processrättens ramar kan sägas vara förutsägbarhet och att lika fall ska behandlas lika. Detta sker i syfte att ge individen skydd mot övergrepp från det allmänna och andra individer. Det uppfattas som en viktig uppgift att domstolarna markerar att lagarna i samhället är till för att följas. Detta för att kunna skapa förutsägbarhet, trygghet och ordning för den enskilde och dennes samverkan med andra.³⁰ Likabehandlingsperspektivet blir därför en viktig del i uppsatsens avslutande diskussion. Det ska dock poängteras redan här att det ligger i en bevisbörderegels beskaffenhet att lika fall inte alltid kan behandlas lika. Dock bör en bevisbörderegul för två identiska tvister tillämpas på samma sätt och därmed uppnå likabehandlingen. Den fortsatta redogörelsen kommer

²⁹ Peczenik (1995) s. 51 ff. och s. 91 ff; Zila (1995) s. 285; jfr Edqvist (1986) s. 375.

³⁰ Westberg (2013) s. 31.

därmed att kritiskt förhålla sig till förutsägbarheten och likabehandlingen i dagens civilrättskipning vid användningen av bevisbörderegler, presumtioner och sänkta beviskrav inom domstolsprocessen.

1.6 Forskningsläge

Bevisbördeproblematik har sedan tidigare varit föremål för ett flertal större verk. Lars Heuman har på ett gediget och på ett synnerligen detaljerat plan bidragit till bevisbördeproblematiken i sin bok *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*.³¹ Avhandlingen är dock från 2005 och mycket har hänt sedan dess i rättspraxis. Bevisbördans placering i de fordringsrättsliga målen har behandlats löpande i tidskrifter och i doktrin allt efter som nya avgöranden från Högsta domstolen meddelats på området. Utöver Heumans framställning har framförallt Stefan Lindskog i sin bok *Betalning*³² och Robert Nordh i sin bok *bevisrätt B*³³ bidragit med sina synsätt på bevisbördan inom fordringsrätten. Alexander Hardenberger har ägnat sig åt att diskutera NJA 2014 s. 364³⁴ i ett tidigare examensarbete samt i två efterföljande artiklar.³⁵ 2014 års dom har skapat mycket debatt inom rådande bevisbördeproblematik. Avgörandet har även behandlats inom ramen för denna uppsats för att lyfta avgörandets betydelse inom fordringsrätten. Dock kommer en djupare analys av målet att lämnas utanför på grund av tidigare diskussion i litteraturen kring fallet.³⁶ Uppsatsens bidrag till forskningen sker därför främst genom att göra en mer omfattande undersökning av de fordringsrättsliga målen när ett fordringsbevis finns med i tvisten. Framförallt genom att systematisera och visa på hur underrättspraxis från hovrätterna och tingsrätterna tillämpat och tolkat Högsta domstolens avgöranden som behandlas inom ramen för denna uppsats.

³¹ Heuman, Lars: *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*. Stockholm 2005.

³² Lindskog, Stefan: *Betalning: om kongruent infriande av penningsskulder och andra betalningsrättsliga frågor*. 2 uppl., 2018.

³³ Nordh, Robert: *Praktisk process VII – Bevisrätt B: bevisbörda och beviskrav*. 2 uppl., Uppsala 2019.

³⁴ Även NJA 2017 s. 1094 och NJA 2019 s. 23.

³⁵ Hardenberger, i *SvJT* 2018 s. 360–374 och i *SvJT* 2019 s. 705–720.

³⁶ Även f.d. justitierådet Stefan Lindskog har i *SvJT* 2020 s. 297 diskuterat vilka civilrättsliga regler Högsta domstolen har grundat sin dom på; se även Lindskogs skiljaktiga mening i NJA 2017 s. 1094 (s. 1104); Jfr Hardenberger (2018) s. 360 och Hardenberger (2019) s. 705.

1.7 Disposition

Kapitel två börjar med att behandla vissa civilrättsliga utgångspunkter och går igenom hur ett försträkningsavtal mellan två parter uppstår med tyngdpunkt i avtalets ingående. Därefter sker en kort redogörelse för den allmänna fordringsrätten där framförallt skuldebrevslagen står i centrum. Nästföljande delavsnitt behandlar framförallt de grundläggande processrättsliga delarna som är av relevans för bestämmandet av bevisbördereglerna. Avsikten är att ge förståelse och perspektiv på den efterföljande genomgången av praxis och för att kunna motivera de tolkningar av praxis som senare presenteras.

Kapitel tre presenterar utgångspunkten för bevisbördan i fordringsrättsliga mål och eventuella avvikelser från denna huvudregel.

I *kapitel fyra* behandlas underrättspraxis för att utröna när ett skuldebrev ska ges en presumtionsverkan eller när det inte ska det. I de mål som behandlas i avsnittet har svaranden invänt att skuldebrevet utgör en skenhandling eller att skuldebrevet inte återspeglar det bakomliggande rättsförhållandena.

I *kapitel fem* presenteras först den presumtionsregel³⁷ som sattes upp i NJA 1976 s. 667 för de fall svaranden invänder att dennes underskrift är förfalskad mot ett av käranden åberopat fordringsbevis. Även andra fall från Högsta domstolen belyses i avsnittet där gäldenären invänt att handlingen inte är undertecknad av svaranden eller att innehållet i en handling är förfalskat. Kapitellet avslutas med att göra en rättsfallsanalys av underrättspraxis för att utröna hur Högsta domstolen avgöranden tillämpats i underrättspraxis.

Det *sjätte och det sista* kapitlet kommer ett par avslutande reflektioner och svar att ges på det som framkommit i undersökning.

³⁷ Några författare kallar det för en särskild bevisbörderegeln som utlöser en presumtion för att ett fordringsförhållande föreligger. Se bland annat Nordh (2019) s. 89.

2 Teoretiska utgångspunkter

2.1 Civilrättsliga aspekter

Även om uppsatsen avser att vara processrättsligt inriktad kommer skuldebrev och fordringsbevisen att utgöra en central del för uppsatsens framställning. Eftersom uppsatsen avser att undersöka bevisbördans placering i fordringsrättsliga mål kommer läsaren att kortfattat behöva introduceras till de civilrättsliga utgångspunkterna inom fordringsrätten. Detta görs i syfte att ge läsaren en överblick över de civilrättsliga aspekterna i tvistemålen som berörs i uppsatsen.

2.1.1 Avtalsbildning vid försträckning

En gemensam utgångspunkt för avtalet är att man vill åstadkomma en förändring eller säkerställa något bestående. Avtalet är den rättsliga formen för att grundlägga och reglera olika slags mellanhavanden – rättsförhållanden – av både tillfällig och varaktig natur. Merparten av alla förpliktelser för att binda två parter uppstår därför genom avtal.³⁸

Den svenska avtalsrätten regleras i lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (1915:218), AvtL. Vad som ska förstås med avtal definieras varken i AvtL eller någon annan lag.³⁹ Avtalsrätten bygger dock på principen om var och ens rätt att fritt ingå avtal (avtalsfrihet) och skyldigheten för avtalsparterna att infria avtalet (avtalsbundenhet). I begreppet avtalsfrihet ingår bland annat att individer själva ska kunna bestämma vem avtalet ska ingås med och att det står parterna fritt att bestämma avtalsinnehållet. Avtalsbundenheten bygger på tanken att en part är skyldig att uppfylla sina avtalslöften.⁴⁰ Rättshandlingarna kräver ett visst mått av medvetenhet (avsikt eller vilja) och aktivitet (till exempel genom

³⁸ Adlercreutz m.fl. (2016) s. 19; Mellqvist och Persson (2019) s. 20.

³⁹ Adlercreutz m.fl. (2016) s. 25.

⁴⁰ Ramberg och Ramberg (2016) s. 29.

tal eller skrift) hos den som agerar.⁴¹ Bundenheten är ofta betingad av att motparten förbinder sig att erlægga en motprestation.⁴²

Ett avtal kan som huvudregel uppstå formlöst. Vidare anges att ett avtal kan ingås genom två separata rättshandlingar – *anbud* och *accept* – vilka bygger på den så kallade löftesprincipen. Denna princip ger uttryck för att var och en av de båda rättshandlingarna är var för sig bindande. Dessa rättshandlingar har normalt kommit till stånd genom en utväxling mellan parterna med i stort sett samma eller i vart fall korresponderande innehåll, anbud-accept-modellen.⁴³

Penningsförpliktelser manifesteras ofta i ett så kallat försträckningsavtal. Termen försträckning innebär att parterna avtalar om att ett visst belopp pengar överlämnas från den ena parten med villkor att vid ett senare tillfälle få tillbaka samma belopp från den andra parten.⁴⁴ Det finns dock undantag från att avtal ingås med den så kallade anbud och accept-modellen. Vissa avtal kan anses ingånget på grund av passivitet, en så kallad negativ avtalsbindning.⁴⁵ Frågor kring passivitet får framförallt betydelse för bevisbördefrågor.⁴⁶ Den part som påstår att ett avtal är slutet har normalt sett bevisbördan för sitt påstående. Likaledes har den som påstår att avtal inte är slutet att bevisa sitt påstående om käranden i målet lägger fram ett avtal eller ett fordringsbevis som bevisning för sin talan.⁴⁷ Ett annat sätt att ingå avtal är genom så kallat realavtal. Dessa avtal utmärks exempelvis av att det enbart är reall handlande från båda – eller från en av parternas sida – som konstituerar

⁴¹ Det ska alltså finnas en viss *avsikt eller vilja* att framkalla en viss rättsverkan. Enligt Adlercreutz betyder detta att en part vill ”binda sig” enligt förklaringens innehåll och dels att denna vilja eller avsikt ska ha kommit till uttryck på ett sådant sätt att den kan uppfattas av sinnevärlden. Begreppet ”sinnesvärd” kan tyckas vara något krångligt begrepp. Det ska förstås som att en avtalspart inte ska uppfatta verkligheten på ett annat sätt än vad omvärlden allmänt sätt gör. Se vidare i Adlercreutz m.fl. (2016) s. 25 f.

⁴² Mellqvist och Persson (2019) s. 20.

⁴³ Mellqvist och Persson (2019) s. 20.

⁴⁴ Se Mellqvist och Persson (2019) s. 47 - Termen försträckning kallas i dagligt tal ofta för lån. I juridisk mening innebär termen försträckning överlämnande av varor eller kontanter mot åtagande från mottagaren att återlämna samma mängd av det som han eller hon har lånat, men inte nödvändigtvis exakt samma föremål. Ett penninglån däremot menar författarna är att ett Författarna menar dock att ett penninglån egentlig mening innebär att en just specifik egendom ska betalas tillbaka. Termerna brukar ofta ha samma betydelse i vardagligt språkbruk och finns egentligen ingen principiell mening att särbehandla penningfordringar.

⁴⁵ Adlercreutz m.fl. (2016) s. 111.

⁴⁶ Mellqvist och Persson (2019) s. 24 f.

⁴⁷ Heuman (2005) s. 224 ff.

ett avtal, exempelvis gåva och saklån.⁴⁸ Avtalstypen går nämligen ut på att avtalet kommer till stånd utan att det blivit dokumenterat.⁴⁹

2.1.2 Avtalsbildning vid gåva

Det ska nämnas några korta ord om benefika avtal eftersom de skiljer sig från de rena försträckningsavtalen. Utöver anbud och accept-modellen tillkommer det ett par ytterligare förutsättningar för att ett benefikt avtal ska komma till stånd. En första förutsättning är att det ska ske en *förmögenhetsöverföring* från givaren till gåvotagaren. Detta brukar man kalla för att mottagaren ska berikas på givarens bekostnad.⁵⁰ En andra förutsättning är att förmögenhetsöverföringen har skett *frivilligt* från givaren. En gåva kan alltså inte motiveras med affärsmässiga skäl eller andra lagstadgade krav då gåvogivarens avsikt ska vara att berika gåvomottagaren. En ytterligare förutsättning är därför att det ska finnas en *benefik avsikt* hos gåvogivaren grundad på en viss givmildhet.⁵¹ Gåvoavtalen tillhör kategorin realavtal.⁵²

2.1.3 Obligationsbegreppet och fordringen

En obligation har två sidor, den förpliktade och den berättigade. Den som är förpliktad brukar betecknas som gäldenär, medan den som är berättigad kallas för borgenär. Betalning i strikt mening avses när en gäldenär i syfte att infria en skuld till sin borgenär för över betalningsmedel till denne. För att utmärka rättsligt beaktansvärda fordringsgrunder kan man använda begreppet *rättsgrund*.⁵³ För de fall en överföring av betalningsmedel sker i tron att det är till rätt borgenär talar man om betalning utan rättsgrund eller om missbetalningar.⁵⁴

⁴⁸ Mellqvist och Persson (2019) s. 23.

⁴⁹ Heuman (2005) s. 226.

⁵⁰ Det sker även en förmögenhetsöverföring vid försträckningsavtal. Men inte med den definition som här avses. Vid försträckningsavtal ska gäldenären återbetala beloppet.

⁵¹ Hellner, Hager och Persson (2015) s. 278.

⁵² Mellqvist och Persson (2019) s. 23.

⁵³ Tiberg och Lennhammar (1995) s. 20.

⁵⁴ Lindskog (2014) s. 34 f.

Fordringar inom privaträtten kan uppkomma i alla möjliga former. En fordran är en rätt för en person att av en annan person erhålla en viss prestation, exempelvis en penningssumma eller en vara.⁵⁵ Fordringsbevisen kan normalt delas in i två kategorier, de *ömsesidiga* och de *ensidiga*. Ett kontrakt är ett exempel på ett ömsesidigt fordringsbevis eftersom båda parter har någon form av förpliktelse, den ena ska betala och den andra utföra en naturaprestation. Parternas avsikt med kontraktet får antas vara att det i första hand ska tjäna till bevis om deras förpliktelse och att denna förpliktelse blir bindande enligt 1 § AvtL. De ensidiga fordringsbevisen kan exempelvis vara ett gåvobrev eller ett skuldebrev. Den första är grundad i en gåvoutfästelse och den andra för exempelvis en lämnad försträckning.⁵⁶

2.1.4 Skuldebrevet

När ett försträkningsavtal kommit till stånd mellan parterna brukar detta oftast uttryckas i ett skuldebrev.⁵⁷ Skuldebreven regleras i lag om skuldebrev (1936:81), skuldebrevslagen. Vad som närmare ska ses som ett skuldebrev framgår inte av skuldebrevslagen utan termen används i vidsträckt mening.⁵⁸

Enligt förarbeten stadgas att ett skuldebrev utgör – i stort sett – *ensidiga, till det yttre fristående skriftlig utfästelse att betala penningbelopp*.⁵⁹ Med kravet *till det yttre fristående* ska skuldebrevet endast uttrycka en fordran och ingenting annat. Vikt läggs bland annat på att det ska vara fråga om en handling som avsiktligt är upprättat för att tjäna som bevis, en så kallad avsiktsurkund.⁶⁰ Kravet på *ensidighet* innebär att en utfästelse att betala ett penningbelopp ska vara oberoende av en motprestation. Det ska

⁵⁵ Tiberg och Lennhammar (1995) s. 14 f.

⁵⁶ Walin och Herre (2018) s. 33.

⁵⁷ Walin och Herre (2018) s. 33.

⁵⁸ Skuldebrev tillhör kategorin fordringsbevis. Walin och Herre (2018) s. 32; Mellqvist och Persson (2019) s. 112.

⁵⁹ NJA II 1936 s. 15.

⁶⁰ Diesen (2012) s. 289 f. kallar skuldebreven för så kallade typbevis eller prima facie-bevis. Diesen menar att med detta menas ett bevismedel i en viss typ av tvist som regelmässigt tillmätts ett tillräckligt högt bevisvärde för att styrka åberopad grund. Så länge det inte finns anledning att ifrågasätta bevisets värde kan det, utan närmare värdering, läggas till grund som ett rättsfaktum.

alltså inte vara oklart huruvida kravet en dag kan göras gällande.⁶¹ Med den gjorda avgränsningen åsyftas bl.a. att skilja skuldebrev från utfästelse som ingår i ett ömsesidigt förpliktande kontrakt eller andra typer av affärsuppgörelser.⁶²

Skuldebrevslagen gör skillnad mellan enkla skuldebrev och löpande skuldebrev. Enkla skuldebrev är sådana brev som är ställda till en viss man enligt 26 § skuldebrevslagen. Ett sådant skuldebrev pekar ut en viss person – fysisk eller juridisk – som betalningsmottagare. Löpande skuldebrev är antingen skuldebrev ställda till innehavaren eller skuldebrev ställda till viss man eller order enligt 11 § skuldebrevslagen. Framgår det inte till vem skuldebrevet är ställt, ska skuldebrevet betraktas som ett innehavarskuldebrev. Enkla skuldebrev är normalt avsedda att fungera som bevis om fordringens uppkomst eller dess innehåll och är inte tänkt att omsättas. Det löpande skuldebrevet kännetecknas av dess negotiabilitet där tanken är att de ska kunna omsättas. Den principiella skillnaden mellan de enkla och löpande skuldebreven är främst legitimationsreglerna, det vill säga frågan om vem som har rätt att kräva gäldenären på betalning, till vem gäldenären med kan betala med till befriande verkan och vem som har rätt att förfoga över skuldebrevet.⁶³

Vad som faller utanför skuldebrevslagen område kommer uppsatsen att anse vara andra typer av *fordringsbevis*. Dessa fordringsbevis uppfyller inte kraven på att vara skuldebrev i egentlig mening, men skuldebrevslagen kan i relativt vidsträckt mening tillämpas analogt på sådana förbindelser.⁶⁴

2.2 Processuella utgångspunkter

2.2.1 Teoretisk problematisering

I samtliga mål som behandlas i uppsatsen består kärandens yrkande i att denne vill att domstolen ska ålägga svaranden att betala för en påstådd försträckning

⁶¹ Mellqvist och Persson (2019) s. 113.

⁶² Göta hovrätt, dom 2007-06-08 i mål nr T 1237-06 (s. 2).

⁶³ Mellqvist och Persson (2019) s. 117 ff.

⁶⁴ Tiberg och Lennhammar (1995) s. 20; Walin och Herre (2018) s. 34.

eller på grund av ett annat avtalsförhållande.⁶⁵ Till stöd för sin talan har käranden åberopat någon form av fordringsbevis. Svarandens invändningar mot det påstådda fordringsförhållandet kommer däremot att variera i målen. Valda invändningar från svaranden mot fordringsbeviset är utvalda efter vilka invändningar som varit föremål för störst antal tvister och därmed också av vikt inom ramen för bevisbördan.⁶⁶ Den teoretiska ramen för uppsatsens ser ut som följande:

Yrkande	A yrkar att B ska (åter)betala X kronor
Grund	Påstådd avtalad fordringsrätt mellan A och B.
Skriftlig bevisning	Fordringsbevis. ⁶⁷

Inställning	Bestriker (åter)betalningsskyldighet
Grund	Förnekar försträckning. ⁶⁸
	Invänder mot fordringsbeviset: <ul style="list-style-type: none"> - Invänder skenhandling mot käranden åberopat fordringsbevis.

⁶⁵ Jag förbehåller mig för att jag inte har möjlighet att skriva ett yrkande som stämmer överens med samtliga mål uppsatsen avser att behandla. Dock föreligger det i samtliga mål att käranden kräver att få ett belopp återbetalt, betalt eller att domstolen ska fastställa att en fordran föreligger som kräver rätt till betalning.

⁶⁶ Det finns såklart fler tänkbara invändningar (eller typsituationer) än dessa, men urvalet är grundat på att dessa typer av invändningar är de som har skapat störst debatt inom processrättens doktrin och varit föremål för ett stort antal tvister inom den rådande bevisbördeproblematiken.

⁶⁷ I några fall få fall saknas det ett fordringsbevis. Men det kommer tydligt framgå för de fall det inte finns ett fordringsbevis till stöd för paterns talan. Se avsnitt 2.1.4 för definitionen.

⁶⁸ I några fall invänder svaranden med ett motfaktum istället för att förneka med en annan faktaversion. Det kommer dock tydligt framgå när sådana fall behandlas.

- Invänder att bakomliggande förhållanden är en annan än vad käranden påstår.
- Invänder förfalskning av underskrift mot käranden åberopat fordringsbevis.
- Invänder att innehållet mot käranden åberopat fordringsbevis är förfalskat.
- Invänder efterskänkning av fordran.⁶⁹

Invänder mot överfört belopp:

- *Invänder att överfört belopp har utgjort en gåva.*⁷⁰

2.2.2 Föremålet för åberopsbördan och den successiva relevansens princip

I en rättegång måste käranden åberopa en rad fakta till stöd för sin talan vilket följer av den så kallade *dispositionsprincipen* och framgår av 17 kap. 3 § rättegångsbalken, (1942:740), RB.⁷¹ Denna fakta kan delas in i två stycken huvudkategorier, *rättsfakta* och *bevisfakta*.⁷² Rättsfakta kan beskrivas som faktiska omständigheter som ensamt eller i förening med andra rättsfakta, direkt kan leda till att en viss rättsföljd inträder.⁷³ Vilka fakta som ska åberopas av en part framgår ofta av den rättsregel som käranden bygger sin

⁶⁹ eller att fordringsbeviset är ett uttryck för en gåvoutfästelse.

⁷⁰ Denna invändning riktar sig inte mot fordringsbeviset som sådant utan för de fall käranden och svaranden är oense ifall ett överfört belopp från käranden till svaranden utgjort ett lån eller en gåva. Invändningen är den enda invändningen inom ramen för uppsatsen som inte riktar sig mot fordringsbeviset som sådant och kommer att behandlas i avsnitt 3.3. Det finns därför anledning att ha med invändningen i den teoretiska ramen för uppsatsen. Detta görs i syfte för att visa på avsteget till 1975 års bevisbörderegler vid avgörande vid rena gåvoinvändningar.

⁷¹ Ekelöf och Boman (1990) s. 51 f.

⁷² Även hjälpfakta är av relevans se not 77.

⁷³ Lindell (2012) s. 29 och s. 119.

talans på. Rekvisiten i en rättsregel bildar alltså förutsättningar för dess tillämplighet (*bifallsvillkoren*). Tanken är att kändanden åberopar sådana faktiska omständigheter som korresponderar med bifallsvillkoren i en viss civilrättslig regel och som därmed ger kändanden rätt för den yrkande prestationen.⁷⁴ Dessa faktiska omständigheter – som uppfyller bifallsvillkoren i rättsregeln – är omedelbart relevant för rättsföljden. De omständigheter som införs i rättegången utan att åberopas såsom rättsfakta betraktas som bevisfakta.⁷⁵ Bevisfakta är enbart en omedelbart relevant omständighet. Med detta menas att ett bevisfaktum har betydelse genom att den har ett bevisvärde för en omedelbart relevant omständighet, det vill säga ett rättsfaktum.⁷⁶ Ett bevisfaktum kan leda till en viss slutsats (eller viss sannolikhet) att ett rättsfaktum föreligger, men har emellertid inte någon direkt betydelse för rättsföljdens inträde.⁷⁷

Åberopanden av rättsfakta från kändanden respektive svaranden ska inte blandas samman, utan domstolen ska steg för steg bedöma bärkraften i respektive rättsfaktum i den ordning de skulle få relevans enligt parternas synsätt. Denna ordning brukar kallas för den *successiva relevansens princip*.⁷⁸ Rättegångsbalken saknar dock uttryckliga regler för i vilken turordning domstolen ska pröva parternas åberopade faktapåståenden inom ramen för ett dispositivt tvistemål. Ekelöf, Boman och Olivecrona menar att motfakta som medför att käromålet ogillas – oavsett hur det förhåller sig med kändandens

⁷⁴ Westberg (2013) s. 148 och s. 327; Nordh (2019) s. 21.

⁷⁵ Begreppen och distinktionen mellan rättsfakta och bevisfakta kommer att behandlas löpande i de efterföljande avsnitten.

⁷⁶ Lindell (2012) s. 119.

⁷⁷ Ekelöf och Edelstam (2002) s. 43; se vidare i Heuman (2005) s. 97. Att skilja på vad som är rättsfakta och bevisfakta är viktigt för en riktig tillämpning av rättegångsbalkens bestämmelser. Gränsdragningen mellan rättsfakta och bevisfakta är oftast avgörande för utfallet av ett mål. Ibland kan ett bevisfaktums bevisvärde behöva bedömas med hjälp av hjälpfakta. Sanningshalten av ett bevisfaktum kan sägas grundas på en induktion (en slutledningsmetod) som härleder generella slutsatser ut efter ett antal enskilda fall. Med hjälp av dessa drar man en sannolik slutsats om ett generellt fenomen. För att man i vissa fall ska kunna komma fram till en riktig och sannolik slutsats av det verkliga förhållandet, krävs det att domstolen använder sig av hjälpfakta. Ett hjälpfaktum ska ses som en omständighet som endast förstärker eller försvagar ett bevisfaktums bevisvärde. Hjälpfaktan har dock inte någon direkt betydelse för bevisvärdet. Hjälpfaktan påverkar det bevisvärde som ett bevisfaktum har för bevisvärdet.

⁷⁸ NJA 2019 s. 802; Se Hardenberger (2020) s. 547 ff. och Westberg (2013) s. 332 för en djupare förståelse.

grund – kan prövas utan att först göra en utredning ifall grunden för käromålet räcker för bifall i sig självt.⁷⁹

Svarandens sakinvändningar mot grunden för käromålet kan delas in i *förnekande*, *rättsinvändning* och åberopande av ett *motfaktum*. *Förnekar* svaranden kändens påståenden, bestrider denna hela kändens faktabeskrivning rakt av. Vid en *rättsinvändning* påstår svaranden att kändens faktaversion saknar den juridiska betydelse som kändens påstår att den har. För de fall svaranden invänder genom ett *motfaktum* (nytt rättsfaktum) kännetecknas det av att käromålet isolerat i sig själv egentligen ska bifallas, men att den skyldighet som följer med käromålets innehåll har fallit bort på grund av en (eller flera) efterföljande omständighet.⁸⁰ Svaranden har alltså tillfört någon ytterligare omständighet som medför att kändens yrkade rättsföljd inte ska inträda även om kändens grund bevisas.⁸¹

För det första är det viktigt att skilja mellan ena sidan av rättsfakta (inklusive motfakta) och andra sidan invändningar mot av motparten åberopade rättsfakta (förnekande och rättsinvändningar). För att domstolen inom sin sakprövning ska kunna ges möjligheten att beakta en omständighet såsom rättsfaktum måste parten genom en entydig processhandling ge uttryck för omständigheten såsom ett rättsfaktum till grund för sin egen talan.⁸² Missar kändens ett åberopande av ett relevant rättsfaktum kommer inte bifallsvillkoren i den civilrättsliga regeln kunna vara uppfyllda och domstolen får inte heller lägga annat faktum till stöd för kändens talan.⁸³ Distinktionen blir viktigt för den *successiva relevansens princip*. I NJA 2019 s. 802 anger Högsta domstolen att den successiva relevansens princip hindrar en domstol från att före grunden pröva ett

⁷⁹ Hardenberger (2020) s. 557; Olivecrona (1966) s. 209; Boman (1988) s. 96; Ekelöf (1966) s. 173 ff; jfr Olivecrona (1960) s. 208 f; jfr Ekelöf, Edelstam och Pauli (1998) s. 80 f.

⁸⁰ Westberg (2013) s. 227 f.

⁸¹ Nordh (2011) s. 21.

⁸² Hardenberger (2020) s. 556 f.

⁸³ Se NJA 2019 s. 802 där Högsta domstolen konstaterade i målet att hovrätten omvandlat ett förnekande från kändens till ett åberopat rättsgrundande rättsfaktum. Detta ansåg Högsta domstolen stod i strid mot 17 kap. 3 § RB; Med annan fakta avses fakta som exempelvis svaranden lägger fram. Se exempelvis NJA 1989 s. 614 och NJA 1993 s. 13; jfr Westberg (2013) s. 328.

motfaktum från svaranden, till exempel en invändning om att en fordran blivit efterskönt.⁸⁴

Det är dock inte alltid så att käranden måste åberopa rättsfakta som korresponderar mot samtliga rekvisit i den tillämpliga civilrättsliga regeln. För dessa fall talar man om *rättsgrundande* och *rättsupphävande omständigheter*. Denna teori bygger på att käranden har åberopsbördan för de omständigheter som innebär att rättsgrundande förhållanden föreligger, medan svaranden då har åberopsbördan för de omständigheter som innebär att rättsförhållandet har upphävts.⁸⁵

2.2.3 Föremålet för bevisbördan

Sedan bevisning lagts fram i ett dispositivt tvistemål måste det avgöras hur mycket bevisning (*beviskravet*) som krävs för det aktuella rättsfaktumet. I en rättegång behöver man alltså skilja på å ena sidan *hur stark* bevisning är för ett rättsfaktum och å andra sidan om dennes bevisvärde är *tillräcklig* för att rätten ska anse att rättsfaktumet är tillräckligt bevisat.⁸⁶ Enligt principen *non liquet* måste en dom meddelas, kärandens anspråk ska antingen bifallas eller ogillas.⁸⁷ Finns det omständigheter som pekar med *fullständig säkerhet* att exempelvis en försträckning (rättsfaktumet) föreligger, uppstår inget bevisbördeproblem. Inte heller uppstår det någon bevisbördeproblematik när sakförhållandena är ostridiga.⁸⁸ I ett dispositivt tvistemål är exempelvis ett erkännande från endera parten bindande för domstolen.⁸⁹ För de fall det råder osäkerhet kring vem av parternas talan som är den riktiga, det vill säga ord står mot ord och båda parternas utsagor är lika sannolika, är det här som bevisbördereglerna kommer in i bilden. Den första frågan domstolen behöver ställa är vilket slags faktum det råder ovisshet om. Till domares förfogande för att lösa ovisshetsproblematiken står bevisbörderegler, presumtionsregler

⁸⁴ Se NJA 2019 s. 802; NJA 2012 s. 804; Hardenberger (2020) s. 551.

⁸⁵ Westberg (2013) s. 327 ff.

⁸⁶ Ekelöf och Boman (1992) s. 56.

⁸⁷ Westberg (2013) s. 155.

⁸⁸ Ekelöf och Boman (1992) s. 58.

⁸⁹ Se 35 kap. 5 § RB.

och sänkta beviskrav.⁹⁰ En mer djupgående beskrivning av bevisbörderegler, presumtionsregler och beviskrav presenteras i de efterföljande avsnitten. Några korta utgångspunkter behöver dock beskrivas angående bevisbördan.

Den traditionella uppfattningen är att bevisbördan endast kan avse existensen av rättsfakta. Enligt denna syn kan det inte i ett dispositivt tvistemål bli aktuellt att använda en bevisbörderegler om det råder osäkerhet över något annat slags faktum, så som bevisfaktum eller rättstillämpningsfaktum.⁹¹ Domstolen måste bestämma sig för vem av parterna som ska bära risken för ovissheten om rättsfaktumets existens (*bevisbördan*). Huruvida åberopade bevisfakta är sanna eller falska, eller till vilken grad de ger stöd för ett åberopat rättsfaktum, ska domstolen inte lösa med hjälp av en bevisbörderegler.⁹² Domstolen har redan i detta skede konstaterat att det saknas tillräcklig utredning avseende ett åberopat rättsfaktum. Själva termen bevisbörda kan därför förklaras som att den part som har bevisbördan inte kan vinna målet utan att förebringa bevisning rörande den specifika omständigheten. Bördan ska ses som ett uttryck för partens *risk* att förlora målet vid otillräcklig bevisning och att den ena parten ska bära ett tyngre utredningsansvar.⁹³

2.2.4 Bevisbördeprinciper

Hur domstolen kommer fram till vilken part som ska bära bevisbördan i ett dispositivt tvistemål är inte alltid självklart. Det finns inga klara materiella regler för hur bevisbördan ska placeras eller vilket beviskrav som ska gälla. Reglerna byggs oftast på principer som i stort sett utvecklats i praxis och i doktrin.⁹⁴ Hur de olika bevisbördeprinciperna ska rangordnas inbördes får anses vara oklart. Men en gemensam utgångspunkt sägs vara att det finns ett

⁹⁰ Westberg (2004) s. 734.

⁹¹ Westberg (2013) s. 376; jfr Heuman (2005) s. 106: Heuman menar dock att av olika rättspolitiska skäl kan det finnas anledning att låta bevisbördan avse annat än rättsfakta. Här råder det alltså en spänning mellan bevisbördans teoretiska begreppsmässiga bestämning av föremålet för bevisbördan och det praktiska behovet av att finna lösningar. Heuman menar att rättsfaktum har utvecklats för åberopsbördan och inte för bevisbördans placering.

⁹² Heuman (2005) s. 106 ff.

⁹³ Se Westberg, Ekelöf och Boman (2005) 56 ff; Westberg (2013) s. 374 ff.

⁹⁴ Westberg (2013) s. 378.

övergripande mål om någon slags samhällsnytta.⁹⁵ Bevisbörderegler innebär i praktiken att parterna inte likabehandlas. Detta avsnitt avser därför att översiktligt gå igenom några av de principer som bevisbördereglerna skapas utifrån. Eftersom synsätten på bevisbörda och beviskrav skiljer sig åt i doktrin har urvalet gjorts efter vad som anses relevant inom ramen för uppsatsen. Några få utvalda principer kommer att beröras i sin korthet.⁹⁶

Det är vanligt förekommande i praxis att den som *påstår* något har bevisbördan för sitt påstående vilket kan ses som en allmän utgångspunkt.⁹⁷ Bevisbördan kan också placeras ut efter olika *sannolikhetsresonemang*. Målsättningen är att bevisbörderegler ska skapa största möjliga sannolikhet för att tvister ska bli korrekt bedömda.⁹⁸ Problemet med sannolikhets teorier är att avgöra om en sannolikhet ska ha betydelse endast för bevisbördefördelningen eller endast vid bevisvärderingen. Läggs en sannolikhet till grund för en bevisbörderegler får sannolikheten ofta en större betydelse än vad som följer av dess naturliga värde. Det föreligger därför en risk om att en sådan bevisbörderegler inte bidrar till att domstolarnas avgöranden är materiellt riktiga.⁹⁹ Inom sannolikhetsläran finns det bevisbörderegler som grundas på *ursprungssannolikheter*. Här är tanken att en sannolikhet för bevismat kan fastställas utan att den konkreta bevisningen behöver analyseras. Den som påstår något som avviker från ursprungssannolikheten är beviskyldig för sitt påstående. Teorin tar sikte på vad som allmänt sett är vanligt för en viss typ av fall, den som påstår något som *avviker från det sedvanliga* får bevisbördan för sitt påstående.¹⁰⁰ Poängen med idén är att människor ska kunna lita på att vissa standarder gäller och ska slippa säkerställa bevisning som följer av det

⁹⁵ Lindell (2017) s. 617.

⁹⁶ För den intresserade läsaren och för en djupare förståelse kring teorierna se vidare i följande litterära verk: Heuman (2005) s. 41–69; Olivecrona (1930) s. 74 ff; Westberg (2013) s. 378 ff; Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 94 ff; samt i Ekelöf och Boman (1990) s. 85 ff.

⁹⁷ Westberg (2013) s. 380. En rättegång består dock utav att båda parter påstår något. Det ger ingen vidare vägledning för att lösa ett bevisbördeproblem. Inte heller bör någon som påstår något till sin *fördel* ha bevisbördan. I en rättegång påstår vardera parten typiskt sett något som är till deras fördel. Det kan ifrågasättas om en sådan fördelning är rimlig?

⁹⁸ Heuman (2005) s. 42.

⁹⁹ Heuman (2005) s. 44.

¹⁰⁰ Heuman (2005) s. 44.

sedvanliga.¹⁰¹ Problemet med denna teori är att bestämma hur sannolikheten ska bestämmas på ett tillförlitligt sätt och om vissa erfarenhetssatser verkligen kan få vara bevisbördegrundande.¹⁰² Antag att det råder en uppfattning om att när en borgenär visar upp ett skuldebrev talar sannolikheten för att denne har lånat ut pengar till utpekad gäldenär i skuldebrevet. Antag vidare att det råder en uppfattning att när en gäldenär visar upp ett kvitto talar sannolikheten för att denne betalt till utpekad borgenär; båda kan vara lika sannolika. En bevisbörderegeln kan i detta fall inte grunda sig på någon sannolikhet utan att värdera ytterligare fakta i målet.¹⁰³

Situationen kan möjligtvis lösas med hjälp av en *överviktsprincip* som innebär att ingen part åläggs bevisbördan, utan domstolen tar fasta på resultatet av bevisvärderingen i målet och minsta lilla sannolikhetsövertikt till fördel för ena partens påstående innebär att domen ska grundas på detta påstående.¹⁰⁴ I detta fall blir det avgörande på vem av parterna som bäst lyckas bevisa sitt påstående. Kärandens talan kommer att bifallas även om det bara är lite mer sannolikt.¹⁰⁵ Antag dock att ingen av parterna kan prestera någon bevisning eller att bevismaterialet i målet är mycket bristfälligt. Riskerna för materiella felbedömningar ökar när endast ett fåtal svagt verkande bevis läggs fram och ett av dessa får fälla avgörandet.¹⁰⁶ Heuman menar dock att man skulle kunna komma runt den problematiken genom att man frångår ett strängt beviskrav och istället riktar ett lågt beviskrav mot en part utan att låta en sannolikhetsövertikt bli utslagsgivande. Domstolen får alltså istället laborera med olika beviskrav; istället för beviskravet styrkt, sänker domstolen beviskravet till exempelvis *övervägande sannolikt*.¹⁰⁷ På så sätt menar Heuman att målsättningen med

¹⁰¹ Westberg (2013) s. 379.

¹⁰² Heuman (2005) s. 45; med erfarenhetssats ska förstås sannolikheten mellan ett samband, där påståendet gäller generellt för dessa. Sanningshalten har grundats på en induktion, det vill säga från ett antal enskilda fall drar man en slutsats om ett generellt fenomen. Exempelvis för de fall ett skuldebrev åberopas till stöd för borgenärens talan talar erfarenhetssatsen för att gäldenären har en skuld mot denne. Se exempelvis NJA 1975 s. 557 och NJA 2009 s. 64.

¹⁰³ Olivecrona (1930) s. 116.

¹⁰⁴ Övertiktsprincipen är ingen regel om bevisbörda.

¹⁰⁵ Westberg (2013) s. 373 f.

¹⁰⁶ Heuman (2005) s. 47.

¹⁰⁷ Se tex NJA 1976 s. 667.

överviktsprincipen kan tillgodoses och i viss mån låta andra rättspolitiska skäl vägas in.¹⁰⁸

Den *ändamålsstyrda* eller *handlingsdirigerande* teorin utgår från att bevisbörderegler ska bidra till att den tillämpliga civilrättsliga regeln får genomslagskraft och därmed främjas regelns syfte.¹⁰⁹ Grunden ligger i att målsättningen med lagstiftningen är att skydda enskilda personer och att lagarna ska ha en handlingsdirigerande funktion. En placering av bevisbördan på detta sätt skulle uppmuntra samhällsinvånarna till ageranden som ligger i linje med regelns ändamål.¹¹⁰ Ekelöf menar att normalkrav på beviskravets styrka i en sådan bevisbörderegler ska vara ”styrkt”. Heuman kritiserar dock teorin och menar att det oftast finns flera ändamål bakom en regel vilka i sin tur kan stå i konflikt med varandra.¹¹¹ Den handlingsdirigerande tanken har länge varit den härskande teorin, men på senare år har istället tanken om ett *bevissäkringsansvar* fått stort inflytande.¹¹² Idén tar fasta på att den som har lättast eller billigast att säkra bevisning får bevisbördan för sitt påstående.¹¹³ För de fall ingen av parterna skulle ha lättare än den andre att säkra bevisning, har det ansetts finnas en möjlighet att placera bevisbördan genom *en tanke om bevissäkring*. Syftet med en sådan placering är att skapa incitament för parter i framtida tvister att skaffa bevisning angående ett visst rättsfaktum.¹¹⁴ En annan utgångspunkt inom principen om bevissäkring är den som går ut på att ena parten haft större anledning än motparten att säkerställa bevisning och detta oberoende av om han kan göra det lättare och mer tillförlitligt än den andra parten. Det sägs ibland att en part bör bära bevisbördan eftersom han har det största intresset av att skaffa fram

¹⁰⁸ Heuman (2005) s. 47 f; Westberg (2013) s. 373 menar dock att någon överviktsprincip ännu inte har fått något fotfäste i svensk rätt, men garderar sig för att det är möjligt att det går att finna några fall i praxis. Se bland annat Stockholm tingsrätt, dom 2010-10-04 i mål nr T 10902-09 (s. 9).

¹⁰⁹ Ekelöf och Boman (1992) s. 85 ff.

¹¹⁰ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 94 ff.

¹¹¹ Heuman (2005) s. 71 ff.

¹¹² Heuman (2005) s. 55; Westberg (2013) s. 378; Se också exempelvis NJA 2009 s. 64.

¹¹³ Westberg (2013) s. 378 f.

¹¹⁴ Heuman (2005) s. 55.

utredning.¹¹⁵ Kritik har dock riktats mot detta synsätt eftersom käranden likt svaranden bör ha samma intresse av att bevisemat ska vara styrkt.¹¹⁶

Avtalsteorin bygger på att avtalsreglering på det materiella planet ibland kan vara sådan att bevisbördan läggs på ena eller andra parten. Bedöms en avtalsklausul som förmånlig för ena parten får oftast den part som denna klausul gäller bevisskyldigheten för det. Bedömningen motiveras med att skapa en balans mellan parterna och en materiellt fördelaktig avtalsreglering uppvägs av att parten görs beviskyldig.¹¹⁷ En avtalstext kan också antyda hur bevisbördan ska fördelas samt vilket beviskrav som ställs upp. Detta tolkningsdatum i förening med andra omständigheter kan få betydelse för hur en bedömning av bevisfrågorna ska ske.¹¹⁸

2.2.5 Beviskrav

I vissa fall kan det finnas skäl att ställa lägre krav på bevisningen om någon part åläggs bevisbördan eller om en presumtion ska motbevisas.¹¹⁹ Hur mycket bevisning som krävs för att bevisbördan ska anses fullgjord eller för att en presumptionsregel ska genombrytas varierar. För de fall ett för högt beviskrav riktas mot ena parten kan det bli svårt för denne att fullgöra sin bevisbörda eller bryta presumtionen.¹²⁰ Gemensamt för en presumtion och bevisbördereglering är att ingen av de båda reglerna kan ha någon betydelse inom bevisvärderingens ram. En presumtion anger precis som en bevisbördereglering ett krav på bevisstyrka som ska gälla inom en viss tvistig fråga. Det vill säga att omständigheten i fråga ska läggas till grund för domen, såvida inte motbevisningen är av viss högre styrka.¹²¹ I normalfallet gäller beviskravet *styrkt eller visat* i tvistemål.¹²² I vissa fall har domstolen gått ifrån normalkravet och lägre bevisnivåer har angivits som exempelvis (*mera*)

¹¹⁵ NJA 2006 s. 120.

¹¹⁶ Westberg (2013) s. 380 ff; Heuman (2005) s. 55.

¹¹⁷ Heuman (2005) s. 57.

¹¹⁸ NJA 1986 s. 470.

¹¹⁹ En förklaring till presumtioner sker i det efterföljande kapitlet.

¹²⁰ Nordh (2019) s. 25.

¹²¹ Bolding (1951) s. 138.

¹²² NJA 1993 s. 764; Nordh (2012) s. 781.

*antagligt*¹²³, *sannolikt*¹²⁴, *övervägande sannolikt*¹²⁵, och *klart mera sannolikt*¹²⁶. Det kan finnas vissa intresseavvägningar som pekar mot att man bör ställa upp ett lindrigare krav för att den civilrättsliga regeln ska få genomslagskraft.¹²⁷ Andra skäl kan motiveras av *bevissäkring* för att det annars skulle finnas risk för att vissa tvister får en materiellt oriktig utgång i en för stor omfattning.¹²⁸

¹²³ NJA 1992 s. 263; NJA 1984 s. 501; NJA 1992 s. 113.

¹²⁴ NJA 2013 s. 524; RH 2003:24.

¹²⁵ NJA 1976 s. 667; NJA 2006 s. 53; NJA 1992 s. 263; RH 2013:16.

¹²⁶ NJA 1992 s. 113; NJA 1977 s. 176; NJA 1981 s. 622; NJA 1982 s. 421.

¹²⁷ Se tex NJA 1991 s. 481; Heuman (2005) s. 63; Westberg (2004) s. 744 f; Jfr Westberg (1992/93) s. 156 ff.

¹²⁸ Heuman (2005) s. 64.

3 Utgångspunkten för bevisbördan i fordringsmål

3.1 Huvudregeln – 1975 års bevisbörderegeln

Utgångspunkten i fordringsmål är att den som påstår sig ha ett betalningskrav på grund av ett lämnat penninglån har bevisbördan för påståendets riktighet.¹²⁹ Utgångsläget för denna princip har slagits fast i ”Hakvin och Elvira” NJA 1975 s. 577. I målet yrkade ett dödsbo återbetalning på grund av en i målet påstådd försträckning. Gälldenärens dödsbo bestred att det överhuvudtaget förelåg ett fordringsförhållande. Käranden i målet hade som grund för sin talan åberopat en gammal inteckning som var försedd med ett skuldebrev. Skuldebrevet ansågs motsvara en fordran som storleksmässigt motsvarade inteckningsbeloppet. Högsta domstolen slog fast ”att det i en rättegång om betalning på grund av försträckning otvivelaktigt i princip åligger borgenären att styrka att en försträckning ägt rum.”¹³⁰

I ” Klädpartiet och avräkningen” NJA 2009 s. 64 slogs principen fast igen med motiveringen att det var ett bevissäkringsargument att borgenären oftast ”typiskt sett har betydligt lättare än motparten att säkerställa bevisning [...]” för att en försträckning föreligger.¹³¹ Även i NJA 2019 s. 959 bekräftades principen att ”I princip åligger det en borgenär att styrka sin fordran.”¹³²

Utgångspunkten i *Hakvin och Elvira* får därför i denna del anses vara relativt självklar och oproblematiskt. Påstår en borgenär att denne har en fordran mot utpekad gälldenär har borgenären som utgångspunkt bevisbördan för sitt påstående. Normen grundar sig i den allmänna uppfattningen om att den som påstår att avtal har träffats, har bevisbördan för sitt påstående.¹³³

¹²⁹ NJA 1975 s. 577.

¹³⁰ NJA 1975 s. 577 (s. 582); Principen har vidare slagits fast i exempelvis NJA 2009 s. 64, NJA 2017 s. 1094, NJA 1976 s. 667 och NJA 2019 s. 959.

¹³¹ NJA 2009 s. 64; jfr även NJA 2017 s. 1094.

¹³² NJA 2019 s. 959 (p. 12). Högsta domstolen hänvisade till bland annat NJA 1975 s. 557.

¹³³ Westberg (2004) s. 735.

Lindskog menar dock att Högsta domstolens domskäl i 1975 och 2009 års fall är allt för generella för att kunna sätta upp en allmän princip likt den Högsta domstolen uttalat sig om. Han menar att förekomsten av en fordring är en rättslig slutsats och inget som direkt kan bevisas. Det som ska bevisas är omständigheter av betydelse för bedömningen om en fordran föreligger.¹³⁴

Avsaknaden av ett fordringsbevis fick betydelse för utgången i ”Klädpartiet och avräkningen” NJA 2009 s. 64. I målet tog Högsta domstolen ställning till vem som skulle bära bevisbördan när en överföring var ostridig, men det rådde oenighet över dess betydelse. Det var ostridigt att svaranden enligt ett skuldebrev hade utfäst sig att betala 300 000 kr jämte ränta till käranden. Det var vidare ostridigt att svaranden hade betalat 350 000 kr till käranden. I målet hade käranden yrkat betalning enligt ett skuldebrev på grund av försträckning. Svaranden hade invänt att han reglerat skulderna genom betalningen på 350 000 kr. Käranden hävdade däremot att svarandens betalning avsåg en annan fordran och att käranden avräknat detta belopp. I målet hade käranden hänvisat till två stycken överföringar om 300 000 kr. Överföringarna var ostridiga men parterna hade olika mening om vad insättningarna avsåg. Svaranden förnekade att det var frågan om en försträckning och påstod att den andra överföringen till svarandens konto var avsedd för en investering i ett klädparti. Högsta domstolen uttryckte följande:

”Mot [svarandens] bestridande och version av vad insättningarna i juli 2004 avsåg kan inte slutsatsen dras att även dessa utgjorde en försträckning till [svaranden] eller att de på annat sätt medfört att [svaranden] skulle vara skyldig att betala ett motsvarande belopp till [käranden]. Vid dessa förhållanden har [käranden] inte visat att han haft den fordran på [svaranden] mot vilken den påstådda avräkningen skulle ha gjorts.¹³⁵

¹³⁴ Lindskog (2018) s. 866 – han kritiserar att domskälen i både NJA 1975 s. 577 och NJA 2009 s. 64 anses vara alldeles för generella.

¹³⁵ NJA 2009 s. 64 (s. 72).

En *ostridig överföring* får alltså ett begränsat bevisvärde i form av bevisfaktum för själva försträckningen. Käranden fick bära risken för att denne inte hade säkerställt någon form av skriftlig bevisning avseende den andra överföringen.¹³⁶ En borgenär behöver alltså *styrka det bakomliggande försträckningsförhållandet* för sin rätt till återbetalning.

Föredragande i Högsta domstolen diskuterade fordringsbevisets betydelse för de fall gäldenären invänder att betalningen redan är reglerad men käranden gemämler att en i och för sig ostridig betalning avsett en annan fordran än den som omfattas av käromålet.¹³⁷

”En borgenär kan exempelvis se till att det upprättas ett skuldebrev mellan parterna. På motsvarande sätt måste den som invänder att en skuld har betalats kunna visa detta, exempelvis genom att uppvisa ett kvitto på betalningen. Att gäldenären har bevisbördan för att betalning har skett anses även gynna omsättningsintresset i samhället”.¹³⁸

Troligtvis ville Högsta domstolen undvika att stadga en motsatt regel som skulle tvinga gäldenären att vid *ensidiga fordringar* alltid, det vill säga också i fall där det bara föreligger en fordran, destinera betalning eller ta kvitto där ändamålet med betalningen anges.¹³⁹ En allmän utgångspunkt inom bevissäkringsteorin är att en *gäldenär som hävdar att han eller hon har infriat sin förpliktelse* genom exempelvis en betalning, har bevisbördan för att så är fallet.¹⁴⁰ Det brukar motiveras med att när en ensidig rättshandling gynnar adressaten bör han som regel anses bevisskyldig för att den företagits.¹⁴¹ Ett kvitto har i regel ansetts utgöra fullt bevis om betalning.¹⁴² Fordringsbeviset

¹³⁶ Jämför Hasselrot (1925) s. 83 f. som anger att för de fall borgenären inte har utformat något skuldebrev för skulden kan man inte heller begära att gäldenären ska ha ett kvitto på försträckningsavtalets upphörande.

¹³⁷ NJA 2009 s. 64 (s. 69).

¹³⁸ NJA 2009 s. 64 (s. 69).

¹³⁹ NJA 2009 s. 64 (s 71); jfr Rodhe (1956) s. 199 f.

¹⁴⁰ Se NJA 2018 s. 617 som belyser kvittots betydelse vid kontantköp, den så kallade samtidighetsprincipen; Jfr RH 2003:52.

¹⁴¹ Utgångspunkten har varit densamma väldigt länge, se Rodhe (1956) s. 196 f; Se även Heuman (2005) s. 254; Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 113.

¹⁴² Rodhe (1956) s. 637 f; Lindskog (2014) s. 811; Se även NJA 2018 s. 617 för kvittots betydelse.

får alltså ett betydande eller snarare ett högt bevisvärde för kärandens påstående om försträckning. Likväl får fordringsbevisets betydelse för gäldenärens rättsupphävande invändning i form av betalning.

3.2 Undantag – 1975 års presumtionsregel

Då fordringsbeviset tillmäts ett högt bevisvärde diskuterade Högsta domstolen i NJA 1975 s. 577 skuldebrevets inverkan för borgenärens styrkande av rättsfaktumet försträckning, samt vad det har för betydelse för bevisbördan mellan parterna. Förutom att ett skuldebrev ”normalt är ett utomordentligt starkt bevis för fordringen”¹⁴³ skulle innehavet av ett skuldebrev kunna sägas presumera att korrekt återspegla förhållandet mellan gäldenär och borgenär. Domstolen uttryckte sig som så att ”det tilltänka avsteget från försträckningsgivarens bevisskyldighet skulle i stället innebära, att innehavet av ett skuldebrev skulle tilläggas en bevisbördeomkastande verkan.”¹⁴⁴ Det vill säga att för de fall en borgenär kan visa upp ett skuldebrev bör detta bevisfaktum bilda den presumerande omständigheten för den rättsliga slutsatsen försträckning. Domstolen uttryckte sig på följande vis:

”Gäldenären skulle då, för att undgå betalningsskyldighet, behöva förebringa icke blott sådan bevisning att innehavet av skuldebrevet i relation till denna ej kunde anses utgöra full bevisning. Han skulle härutöver behöva göra sitt påstående om att ingen försträckning skett övervägande sannolikt i sådan grad som förutsättes motsvara full bevisning.”¹⁴⁵

I målet valde dock Högsta domstolen att inte ställa upp en bevisbörderegulering som innebar att ett skuldebrev utgör en presumtion för den påstådda fordringen. Det ansågs i målet vara tillräckligt att skuldebrevet kunde tillmätas ett betydande bevisvärde inom ramen för bevisvärderingen. Högsta

¹⁴³ NJA 1975 s. 577 (s. 582).

¹⁴⁴ NJA 1975 s. 577 (s. 582).

¹⁴⁵ NJA 1975 s. 577 (s. 582).

domstolen avstod därför att kasta om bevisbördan och frånga huvudregeln som innebär att en borgenär blir bevisskyldig för att en försträckning ägt rum.¹⁴⁶ En tänkbar anledning till att skuldebrevet inte fick en presumtionsverkan kan ha varit att den åberopade inteckningsreserven i målet sedan länge fullständigt hade blivit övergivet inom den yrkesmässiga kreditgivningen. Domstolen menade på att det typiskt sett inte föreligger någon *sannolikhet* att en borgenär nöjer sig med en skuldförbindelse som är äldre än hans fordran.¹⁴⁷

En presumtionsregel som den Högsta domstolen lanserade innebär att om en omständighet bevisas och kan läggas till grund för domen (den presumerande omständigheten), så medför det att en annan omständighet presumeras vara för handen (den presumerade omständigheten).¹⁴⁸ En domstol kan då grunda sin dom på den presumerande omständigheten under förutsättning att den inte motbevisas eller är ostridig. Ett annat sätt att uttrycka det på är att motparten får bära bevisbördan för *icke-existensen* av den presumerande omständigheten (den *falska bevisbördan*).¹⁴⁹ Bevisbördan *kastas då om* och läggs på motparten.¹⁵⁰

Presumtioner kan ta sikte på rättsliga frågor eller på bevisfrågor.¹⁵¹ Den rättsliga presumtionen grundar sig i en rättsregel. Ett exempel på en rättslig presumtion är den som går att finna i bland annat 2 kap. 8 § konkurslagen (1987:672) vilket stadgar: *Om inte annat visas, anses en gäldenär vara insolvent, [...].* Syftet med presumtionsregeln är att underlätta för borgenären att visa på gäldenärens insolvens utan att någon ytterligare prövning av gäldenärens ekonomiska ställning behöver ske.¹⁵² När en presumtion ställs upp som en bevismässig presumtion bygger den ofta på en

¹⁴⁶ NJA 1975 s. 577.

¹⁴⁷ Nordh (2011) s. 99 f.

¹⁴⁸ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 88 f; Lindell (2017) s. 620 f.

¹⁴⁹ Hardenberger (2018) s. 366; Ekelöf menar att det inte finns en så kallad falsk bevisbörda utan att den äkta bevisbördan alltid ligger kvar på samma part.

¹⁵⁰ Heuman (2005) s. 113 ff.

¹⁵¹ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 89 - Presumtioner kan delas in i tre grupper, *praesumptio faci* eller *praesumptiones juris et de jure* och *praesumptiones juris*.

¹⁵² Se exempelvis NJA 2002 s. 463 – i målet tillämpades inte någon presumtionsregel eftersom den fordran, för vilken utmätning skedde, var väsentligt högre än den fordran som i själva verket tillkom borgenären. Högsta domstolen ansåg därmed att utmätningförsöket inte kunde läggas till grund för en tillämpning av insolvenspresumtionen.

så kallad erfarenhetsats, att ett visst faktum erfarenhetsmässigt kan med större eller mindre säkerhet sluta sig till ett annat faktum. Ett sådant faktum har ett påtagligt bevisvärde.¹⁵³ Det ligger nära till hands att fråga sig hur ett visst faktum ska få mindre eller större betydelse för avgörandet än vad som ur sannolikhetsynpunkt kan vara motiverat. Vid bevisvärderingen är det en felaktig uppfattning att tänka att presumtionsregler är en fråga om ett tillägg till, eller ett avdrag från det naturliga sannolikhetsvärdet hos ett bevisfaktum; faktumet i sig har alltid sitt naturliga bevisvärde. Om något bevisfaktum får ökad eller minskad betydelse för avgörandet beror alltså på hurvida det av särskilda skäl är motiverat att kräva en högre grad av sannolikhet för ett visst påstående med avseende på vilket bevisfaktum som läggs fram som bevisning för den tvistiga frågan.¹⁵⁴ Överfört på försträckningsmål kan en presumtionsregel ställas upp som säger att om borgenären har bevisbördan för påståendet om försträckning och denne visar upp ett skuldebrev, skulle skuldebrevet kunna ges en presumerande verkan för att parterna har ingått ett avtal om försträckning. För att bryta denna presumtion måste gäldenären styrka icke-existensen av försträckningsavtalet. På detta sätt kan svaranden – det vill säga gäldenären – i praktiken göras bevisskyldig för en annan faktaversion.

Högsta domstolen har aldrig själva tillämpat denna lanserade presumtionsregel. En anledning till varför, går möjligtvis att utläsa från NJA 2019 s. 959.¹⁵⁵ I målet var det inte utställt någon revers utan fordringsförhållandet grundade sig i ett entreprenadavtal. Den sista kvarvarande förpliktelsen enligt avtalet var att erlagga betalning för utförda arbeten. I domen tillmättes inte avtalet någon presumtionsverkan utan bevisbördan låg kvar på borgenären som hade att styrka sin fordran.¹⁵⁶ Likt

¹⁵³ Lindell (2017) s. 620: alla presumptioner vilar dock inte på sannolikhetsantaganden. Exempelvis revisitetet *culpa* presumeras föreligga om någon brutit mot en skyddsföreskrift, eftersom man vill skapa ett incitament för samhällsinvånare att följa skyddsföreskrifter.

¹⁵⁴ Bolding (1951) s. 136.

¹⁵⁵ Se exempelvis också NJA 2006 s. 120 Den åberopade reversen i målet hade utgjort betalning för ett aktieköp. *Fordringens bestånd var dock alltså avhängig en avtalsfråga* om rätt till hävning. Käranden kunde inte grunda något fordringsanspråk på den utställda reversen. Fordringsbeviset fick ingen presumtionsverkan.

¹⁵⁶ Se vidare i domskälen i NJA 2019 s. 969 (p 8–10 och därefter p. 10–16) om vad skuldebrevslagens analogiska tillämpning har för betydelse för en eventuell presumtionsverkan.

1975 års fall fick avtalet dock ett betydande bevisvärde. Som skäl för att inte ge avtalet en presumtionsverkan uttalade Högsta domstolen sig enligt följande angående fordringsbeviset:

”Oavsett hur man ser på möjligheten att låta vissa skuldebrev få en bevisbördeomkastande verkan, skulle det föra för långt att låta innehavet av varje typ av handling få en sådan verkan så snart skuldebrevslagen kan tillämpas. Om t.ex. ett avtal först efter en närmare tolkning och analys konstateras innefatta endast en ensidig betalningsutfästelse, bör det inte medföra att avtalet utlöser en presumtion. Det hindrar självfallet inte att den skriftliga handlingen även i ett sådant fall normalt utgör ett starkt bevis för det bakomliggande rättsförhållandet.”¹⁵⁷

Uttalandet är dock generellt och ger inte något nämnvärt besked angående vilka kriterier som krävs för att ställa upp en presumtion grundad på ett fordringsbevis. Uttalandet bekräftar enbart att den presumtionsregel som lanserades i 1975 års fall fortfarande *kan vara* aktuell. Högsta domstolen tar en försiktig inställning till att ge fordringsbevis en bevisbördeomkastande verkan. Ett avtal – där den enda kvarvarande förpliktelsen är en ensidig betalningsutfästelse – kan likställas med ett skuldebrev eftersom skuldebrevslagen blir analogt tillämplig på handlingen. Även om fordringsbeviset inte fick en presumerande verkan utgjorde ett sådant fordringsbevis ett starkt bevisfaktum för fordringen. Den motbevisning som lades fram i fallet ”tryckte” således inte ned den starka bevisningen under den punkt där beviskravet ligger, det vill säga *styrkt*. Såvitt gäller att borgenären har att bevisa att försträckning föreligger rimmar med tidigare rättspraxis. Även försiktigheten med att ge fordringsbevis en presumerande verkan kvarstår. Om ett avtal först efter en närmare analys konstateras innefatta endast en ensidig betalningsutfästelse bör det inte medföra att avtalet utlöser en presumtion. Bevisbördan ligger kvar på borgenären och fordringsbeviset tillmäts enbart betydande bevisvärde.

¹⁵⁷ NJA 2019 s. 969 (p. 16).

I fordringsstvister kan det även hända att gäldenären påstår att borgenären har eftergivit¹⁵⁸ sin fordran. En sådan fordran kan ha sin grund i skuldebrevslagens regel om regressrätt.¹⁵⁹ I ”Mammas borgen” NJA 2012 s. 804 slogs det fast att bevisbördan ska ligga på den som påstår att regressfordran upphört genom en ensidig eftergift. Högsta domstolen resonerade enligt följande:

”Som princip gäller att en gäldenär, som påstår att en medgäldenär eftergett den regressrätt denne har enligt skuldebrevslagen, har bevisbördan för att så har skett. Ifall det görs gällande att rätten har efterskänkts, krävs att det står klart att rättshandlingen är uttryck för en verklig gåvoavsikt och syftar till rättsverkan utan någon ytterligare åtgärd, i linje med vad som gäller vid efterskänkande av en enkel fordran (jfr NJA 1987 s. 40)”.

Fordringsförhållandet i det målet var dock ostridigt; Högsta domstolen behövde inte pröva den fordran som mamman hade på den förre detta sambon. I fallet placerades bevisbördan på den part som påstod att betalningsskyldighet hade upphört att gälla. Detta motiverades med att försöka hindra förmögenhetsöverföringar som sker oöverlagt eller kan ge upphov till skada för tredje man. För de fall man vidhåller ett beviskrav om styrkt, finns det anledning för de inblandade att säkra bevisning, till exempel genom att upprätta ett gåvobrev. Svarandens efterskänkningspåstående innebär att rättsföljden betalning inte ska inträda även om kärandens grund – försträckningen isolerat i sig själv bevisas – och utgör därmed ett motfaktum. Vad som möjligtvis går att utläsa är att om ett rättsfaktum är fördelaktigt för en viss part skulle detta kunna motivera att den parten får bevisbördan. Det fanns inget gåvobrev som kunde bevisa motsatsen för att bryta presumtionen enligt skuldebrevslagen. Fordringsbeviset fick ett betydande bevisvärde.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Ett eftergivande av fordran får i materiellt hänseende samma effekt som en gåva. I processrättsligt hänseende skiljer det sig åt.

¹⁵⁹ NJA 1987 s. 40.

¹⁶⁰ Jfr NJA 2016 s. 1176; Unnersjö (2017) s. 485 f.

3.3 Ett särskilt undantag från 1975 års bevisbörderegeln vid invändningen att överfört belopp utgjort en gåva

I det följande ska NJA 2014 s. 364 (Tandläkarens olycka) och några efterföljande domar belysas. Fallet ligger egentligen utanför uppsatsens kärna då ett fordringsbevis inte finns med i bilden. Dock är rättsfallet en tydlig avvikelse från borgenärens bevisbörda för den påstådda försträckningen och utgör därmed ett avsteg från den bevisbörderegeln som sattes upp i NJA 1975 s. 577.

Situationen avser de fall då det är ostridigt att en *penningöverföring skett* till en betalningsmottagare men denne invänder att överföringen var en *gåva*. Som ovan visas är huvudregeln att om betalaren påstår att något ska återbetalas med grunden i en försträckning är det denne som har bevisbördan för det.¹⁶¹ Borgenären blir då bevisskyldig inte bara för förhållandet att en *penningsumma överlämnats* utan också för det faktum att *överlämnandet skett med krav på återbetalning*.¹⁶²

I ”Tandläkarens olycka” handlade målet om att en tandläkare drev en tandläkarmottagning där en tandsköterska var anställd. Tandläkaren överförde ett belopp om 100 000 kr från sitt bankkonto till tandsköterskans bankkonto. Under den aktuella dagen som överföringen hade skett hade tandläkaren varit med om en bilolycka och tandsköterskan hade skjutsat hem tandläkaren. Tandläkaren yrkade senare att tandsköterskan skulle förpliktas betala tillbaka de 100 000 kr jämte ränta som han hade överfört. Till grund för talan anförde tandläkaren att parterna hade *träffat avtal om en försträckning*. Tandsköterskan ansåg att det inte hade rört sig om någon försträckning utan påstod att beloppet skulle ses som en *gåva*. Det var ostridigt mellan parterna att *överföringen hade skett*. Den tvistiga fråga som ställdes inför domstolens prövning var således grunden till överföringen. Det saknades i övrigt någon bevisning angående vad som hade avtalats mellan parterna. Med avseende på bevisbördan har den rådande uppfattning varit att

¹⁶¹ Se bland annat RH 2003:52 och NJA 2009 s. 64.

¹⁶² Se till exempel NJA 2012 s. 804; NJA 1922 s. 589; RH 2003:52; jfr NJA 1975 s. 577 och NJA 2009 s. 64.

den som kräver återbetalning av lån måste styrka att det föreligger en försträckning. Högsta domstolen uttalade dock att ”den principen tar dock inte sikte på det fallet att det står klart att ett visst belopp har förts över från en person till en annan och det råder oenighet om överförings innebörd.”¹⁶³ Den bevisbörderegeln som lanserades i det målet grundade sig i att försöka hindra oöverlagda förmögenhetsöverföringar och minska risken för missbruk från mottagarens sida när det råder oklarhet om bakgrunden till att ett belopp har överförts.¹⁶⁴

Domstolen anger att en viss omständighet – *överföringen* – medför att den 1975 års bevisbörderegeln inte är tillämplig. Detta går således emot vad som uttalades i *Hakvin och Elvira* samt *Klädpartiet och avräkningen* där en överföring inte fick presumtionsverkan. I Tandläkarens olycka åberopar inte svaranden ett motfaktum utan har i egentlig mening bara *förnekad* käreandens faktaversion med en anknuten alternativ faktaversion (bevisfaktum). Bevisbördan enligt den traditionella synen skulle i ett sådant fall inte kunna läggas på den som invänder *gåva* eftersom svaranden inte gör gällande något nytt rättsfaktum. Enligt den rådande ordningen skulle domstolen först och främst prövat frågan om något försträckningsavtal överhuvudtaget hade ingåtts och gåvopåståenden skulle ha bevisvärderas i förhållande till borgenärens påstående om försträckning. Bifallsvillkoren kan annars inte vara uppfyllda och någon rättsföljd kan inte dömas ut. I målet misslyckades svaranden med att bevisa *icke-existensen* av försträckningsavtalet och domstolen ansågs kunna döma ut den yrkade rättsföljden. Huruvida domstolen ansåg att det var möjligt framgår inte i domskälen. Rättsfallet har varit föremål för mycket diskussion.¹⁶⁵ Någon utredning kring de tänkbara civilrättsliga egenheterna bakom utfallet ska dock inte vidare diskuteras eftersom det ligger utanför uppsatsens kärna.

Högsta domstolen har i ett senare avgörande uttalat sig i Terrys Restaurang NJA 2017 s. 1094 att den bevisbörderegeln som sattes upp i Tandläkarens olycka rörande bevisbördans placering i huvudsak bygger på

¹⁶³ NJA 2014 s. 364 (p. 6).

¹⁶⁴ NJA 2014 s. 364 (p. 7 och 8).

¹⁶⁵ Hardenberger (2018) s. 365; Lindskog (2018) s. 717 f. och 867 ff; Lindskog (2020) s. 302; jfr även NJA 2017 s. 1094.

att ett *påstående om försträckning* står emot ett *påstående av benefik karaktär*. Bevisbörderegeln i 2014 års fall gör sig inte lika lämplig när ett påstående om försträckning står emot ett *påstående om betalning* när parterna är oense om överföringens innebörd. Högsta domstolen valde i Terrys restaurang att falla tillbaka på huvudregeln, nämligen att den som påstår försträckning har bevisbördan för sitt påstående med grunden i bevissäkringsargumentet.¹⁶⁶

Inte heller gjorde sig bevisbörderegeln i 2014 års fall sig gällande i ”Den betalande sambon” NJA 2019 s. 23. I målet hade en sambo (käranden) betalat fakturor för utförda arbeten på den andra sambons (svarande) egendom. Egendomen var inte samboegendom men hade använts av samborna gemensamt. Käranden krävde tillbaka de belopp denne hade betalat med hänvisning till de fordringar som käranden påstod sig ha på svaranden. Svaranden invände i första hand att beloppen utgjorde bidrag inom den gemensamma hushållet och i andra hand att de *utgjorde gåvor*. Den regel som sattes upp i NJA 2014 s. 364 ansågs inte vara lika lämplig att använda med utgångspunkterna för sambors förmögenhetsförhållanden. Domstolen menade att ”med hänsyn till den ekonomiska gemenskap som sambor lever i och som normalt innefattar ett mycket stort antal ekonomiska händelser, bör bevisbördan för att fråga är om försträckning – i enlighet med huvudregeln – ligga på den som påstår sig ha en fordran, t.ex. med anledning av en investering i den andra sambons egendom.”¹⁶⁷ Domstolen angav vidare att ”Tandläkarens olycka” måste förstås ”att det i grunden fanns en rätt att i det särskilda fallet återfå de medel som överförts”.¹⁶⁸

Oavsett hur man väljer att se på det, är ”Tandläkarens olycka” ett tydligt avsteg från 1975 års bevisbörderegeln. Målet visar på en situation när ett fordringsbevis inte är nödvändigt för att få bifall till en försträckningstalan. För att ställa upp en presumtion för borgenärens skydd som skedde i målet krävs däremot en särskild rättspolitisk anledning. Som i 2014 års fall, att en betalare anses vara mer skyddsvärd än en mottagare av ett penningbelopp när parterna är oense om överföringens innebörd och

¹⁶⁶ NJA 1975 s. 577.

¹⁶⁷ NJA 2019 s. 23 (p. 14); jfr NJA 1975 s. 577; NJA 2009 s. 64.

¹⁶⁸ NJA 2019 s. 23 (p. 13).

betalningsmottagaren invänder gåva. Detta med anledning av att försöka förhindra oöverlagda förmögenhetsöverföringar vid just gåvoinvändningar.¹⁶⁹

Hur prejudikatet ska anses vara tillämpligt när ett fordringsbevis finns med i bilden är oklart. Högsta domstolen behövde aldrig ta ställning till den frågan. Några slutsatser kan därför inte dras för hur bevisbörderegeln i ”Tandläkarens olycka” är tillämplig när ett fordringsbevis finns med i bilden och svaranden invänder gåva mot kärandens försträckningspåstående.¹⁷⁰

¹⁶⁹ NJA 2012 s. 804 (p. 10) och NJA 2014 s. 364 (p. 7 och 8).

¹⁷⁰ Malmö tingsrätt, dom 2020-02-07 i mål nr T 5455-18 ansåg tingsrätten att betalningen som var föremål i målet påstod ena parten att överföringen vara ett fullbordande av en redan i form av skuldebrev utfäst gåva. Tingsrätten menade att den som påstår gåva får således bevisbördan för sitt påstående, men att ett skuldebrev ändå bör ses i sitt sammanhang; Jfr även Hovrätten för västra Sverige, dom 2018-05-14 i mål nr T 3265-17.

4 Särskilt om invändningen att åberopat fordringsbevis är en skenhandling

4.1 Inledning

Avsnittet återgår till den presumtionsregel som lanserades i 1975 års fall.¹⁷¹ Eftersom Högsta domstolen inte i något senare avgörande använt sig av den lanserade presumtionsregeln kommer den följande analysen ta sin utgångspunkt i underrättspraxis. I avsnitt 4.2 har ett urval av underrättspraxis valts ut där underrätterna tillämpat 1975 års lanserade presumtionsregel, förutom i ett fall. I avsnitt 4.3 behandlas fall där presumtionsregeln inte har tillämpats. Detta görs i syfte för att kartlägga vilka kriterier som bör gälla vid uppställandet av en sådan presumtion och vilka egenskaper skuldebrevet måste ha för att utlösa presumtionsregeln. Analysen kommer att behandla de *enkla skuldebrev* och *löpande skuldebrev* gemensamt. Gemensamt för samtliga mål är att svaranden invänt mot kärandens krav på betalning att åberopat skuldebrev utgör en skenhandling eller att skuldebrevet inte återspeglar något bakomliggande rättsförhållande. I avsnitt 4.4 sammanställs slutligen det som har framkommit i de föregående avsnitten angående presumtionsregelns tillämplighet och därmed dess påverkan för bevisbördans placering.

4.2 När ges ett skuldebrev en presumtionsverkan?

I RH 2003:43 var det i målet ostridigt att gäldenären hade undertecknat två *enkla skuldebrev*, vardera avseende 50 000 kr, vari han åtagit sig betalningsskyldighet gentemot borgenären. Parterna var ense om att i vart fall ett av skuldebrevens motsvarade en fordran borgenären hade på gäldenären

¹⁷¹ Se avsnitt 3.2.

vid tidpunkten för undertecknandet och att denna fordran avsåg ersättning till borgenären för deras kompanjonskap. Borgenären (kärande) gjorde gällande att parterna hade avtalat om en ersättning om 100 000 kr, medan gäldenären (svarande) invände att ersättningen endast skulle utgöra 50 000 kr. Svarandens invändning till att han undertecknat två skuldebrev på samma belopp var att han blivit *svikligen förledd* att underteckna det ena skuldebrevet såsom en kopia av det andra. Hovrätten började med att konstatera att i mål om betalning för fordran åligger det borgenären att styrka sin fordran (1975-års bevisbörderegeln). Därefter angav domstolen att ”när en borgenär till stöd för sin fordran åberopar skuldebrev – av vars främsta funktioner är att bevisa den bakomliggande fordringens existens – och det är ostridigt att det är en äkta urkund, anser emellertid hovrätten att den som påstår att skuldebrevet inte ger uttryck för en skuldförbindelse bör ha bevisbördan för påståendets riktighet”.¹⁷² Hovrätten uttryckte att beviskravet i ett sådant fall bör vara – med hänsyn till tryggheten i den allmänna omsättningen – det som normalt gäller i tvistemål. Det innebär att gäldenären har att förebriga sådan bevisning att hans påstående om att ett av skuldebreven inte ger uttryck för en riktig skuldförbindelse kan anses vara *styrkt*. Svaranden fick bevisbördan för invändningar som hänför sig till det bakomliggande rättsförhållandet. Skuldebrevet fick en bevisbördeomkastande verkan. Hovrätten valde dock att inte tillämpa det sänkta beviskravet för den *falska bevisbördan* som lanserades i Hakvin och Elvira; att gäldenären skulle behöva göra det *övervägande sannolikt* att något fordringsförhållande inte existerade.

Frågan är då vad som föranledde att hovrätten i RH 2003:43 gick ifrån 1975 års bevisbörderegeln och istället tillämpade presumptionsregeln? Det centrala i hovrättens motivering för presumptionen synes vara att det är frågan om en *äkta urkund*. En äkta urkund bör förstås som att den i sitt nuvarande skick härrör sig från den som står som utfärdare av urkunden. Grunden för käromålet utgörs i detta fall av gäldenärens betalningslöfte, det vill säga att gäldenären har utfärdat en handling med det ifrågasvarande innehållet och utgivit denne till borgenären. För detta

¹⁷² RH 2003:43 (se stycke två i hovrättens domskäl).

sakförhållande utgör själva urkunden ett bevisfaktum. Att denna då är äkta innebär samma sak som att detta sakförhållande existerat, eller med andra ord att gäldenären angivit den ifrågavarande viljeförklaringen. Möjligtvis blir resonemanget missvisande för de fall ett fordringsbevis – genom där intagna viljeyttringen – kan anses utgöra ett rättsfaktum för parternas mellanhavanden. Även om man måste laborera med en kontraktsparts hypotetiska avsikt, är det viljeförklaringen som är rättsfaktumet och det skriftliga fordringsbeviset är enbart ett bevisfaktum.

I Hovrätten för Västra Sverige 3126-11¹⁷³ var det ostridigt att svaranden hade undertecknat *ett enkelt skuldebrev* enligt vilket han åtagit sig att till käranden betala visst angivet belopp. Skuldebrevet innehöll detaljerade bestämmelser om *lånebeloppets storlek, sättet för utbetalning, återbetalning samt avtalad ränta*. Skuldebrevets utformning påminner alltså till stor del om de skuldebrev som var för prövning i föregående mål.¹⁷⁴ I skuldebrevet bekräftade svaranden att han mottagit lånebeloppet. Svaranden invände att skuldebrevet var *en skenhandling*. Hovrätten gjorde avsteg från bevisbörderegeln i 1975 års fall och tillämpade presumtionsregeln. Svaranden hade att visa att det var en skenhandling. Även i detta fall tillämpades beviskravet *styrkt* för svarandens del för att bryta presumptionen. Hovrätten angav att skuldebrevet var utformat på ett sätt som gav uppenbart stöd för kärandens påstående om att han lämnat lån till svaranden. Det var dessutom ostridigt att lånebeloppet var utbetalat i enlighet med skuldebrevet samt till ett av svarandens angivet konto. Hovrätten anger att skuldebrevet korresponderade med de *sakförhållanden som hade existerat*.¹⁷⁵ Samma tankegång förs alltså i detta mål, några närmare kriterier för hur domstolen gör denna bedömning framgår dock inte av domskälen. Samma resonemang görs ytterligare i Hovrätten för Övre Norrland T 1037-10¹⁷⁶ med den skillnaden att hovrätten i detta fall istället använde sig av det sänkta beviskravet *övertvägande sannolikt* för att bryta presumptionen.

¹⁷³ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2013-04-30 i mål nr T 3126-11.

¹⁷⁴ RH 2003:43.

¹⁷⁵ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2013-04-30 i mål nr T 3126-11.

¹⁷⁶ Hovrätten för Övre Norrland, dom 2011-11-30 i mål nr T 1037-10.

I ett mål från Svea hovrätt T 10821-17¹⁷⁷ åberopade käranden ett *enkelt skuldebrev* till stöd för sin talan. Käranden yrkade betalning i enlighet med skuldebrevet. Svaranden invände att skuldebrevet *inte återspeglade något bakomliggande rättsförhållande*. Både tingsrätten och hovrätten gick ifrån 1975 års bevisbörderegeln och gav skuldebrevet en presumtionsverkan. Bevisbördan lades på svaranden som hade att *styrka* att skuldebrevet inte återspeglade något bakomliggande rättsförhållande. Både tingsrätten och hovrätten lade vikt vid skuldebrevets *äkthet*. Skuldebrevet var i *original*, det var *undertecknat* av svaranden, innehöll uppgifter om *vilket belopp fordran* avsåg och hur *återbetalning skulle ske*. Hovrätten framhöll att skuldebrevet motsvarade de krav som gällde enligt skuldebrevslagen. Skuldebrevet utgjorde en *ensidig, till det yttre fristående skriftlig utfästelse att betala penningbelopp*.¹⁷⁸ Svaranden skulle styrka att skuldebrevet inte återspeglade något bakomliggande rättsförhållande.¹⁷⁹ I en dom från Växjö tingsrätt lades också vikt vid skuldebrevslagens tillämplighet. Tingsrätten gav det enkla skuldebrevet en presumerande verkan eftersom skuldebrevet var utformat på ett sådant sätt att det ”inte kunde råda någon tvekan om dess innebörd”.¹⁸⁰ Skuldebrevet uppfyllde alltså alla de krav enligt skuldebrevslagen som krävdes för att handlingen skulle anses vara ett skuldebrev. Innehållet i sig (ordalydelsen i skuldebrevet) skapade inga tvivel om att det kunde anses vara något annat. Skuldebrevet i målet var dock också bevitnat, men tingsrätten lade ingen vikt vid detta i sina domskäl.¹⁸¹

Sedan NJA 2019 s. 959 meddelades har ett fåtal tingsrättsdomar meddelats. Det är därför av intresse att undersöka om underrätterna resonerar på samma sätt som i tidigare mål.¹⁸² Ett utdrag från Stockholms tingsrätt domskäl i mål T 16229-19¹⁸³ ska därför återges för att visa på hur de tolkat 2019 års dom:

¹⁷⁷ Svea hovrätt, dom 2018-12-14 i mål nr T 10821-17.

¹⁷⁸ NJA II 1936 s. 15.

¹⁷⁹ Se också Svea hovrätt, dom 2015-06-09 i mål nr T 8428-05; Växjö tingsrätt, dom 2020-09-28 i mål nr T 5519-19.

¹⁸⁰ Växjö Tingsrätt, dom 2020-09-28 i mål nr T 5519-19 (s. 12).

¹⁸¹ Växjö Tingsrätt, dom 2020-09-28 i mål nr T 5519-19 (s. 12).

¹⁸² Se också Umeå tingsrätt, dom 2020-03-11 i mål nr T 1944-19; Attunda tingsrätt, dom 2020-09-29 i mål nr T 5875-19.

¹⁸³ Stockholms tingsrätt, dom 2020-06-12 i mål nr T 16229-19.

”Enligt rättspraxis kan skuldebrev som är traditionellt utformad av den typ som används vid yrkesmässig kreditgivning få s.k. bevisbördeomkastande effekt, dvs. att det är gäldenären som ska bevisa att fordran inte föreligger om borgenären kan åberopa innehav av ett sådant skuldebrev. När det gäller andra typer av skuldebrev kan handlingen i stället utgöra ett starkt bevis för det bakomliggande rättsförhållandet.”¹⁸⁴

Tingsrätten kom fram till att den aktuella handlingen i målet utgjorde *ett enkelt skuldebrev* som inte var utformat på ett sätt som är vanligt vid *yrkesmässig kreditgivning*. I skuldebrevet stod det bland annat att gäldenärens bostadsrätt skulle pantsättas som säkerhet för fullgörandet av betalningen. Tingsrätten gjorde bedömningen att handlingen var ett enkelt skuldebrev, men att det *inte var utformat på ett sätt som är vanligt vid yrkesmässig kreditgivning*. Tingsrätten kom fram till att borgenären hade att *styrka* sin fordran. Samma bedömning gjordes i ett liknande mål i Malmö tingsrätt.¹⁸⁵ I två andra tingsrättsavgöranden som meddelades efter 2019 års avgörande nämndes ingenting om skuldebreven var sådana som användes i *yrkesmässig kreditgivning*. Bedömningen gjordes utefter skuldebrevets utformning med hjälp av skuldebrevslagen. Gemensamt i båda dessa mål var att de enkla skuldebreven gavs en presumtionsverkan. Svaranden i båda fallen hade invänt att åberopat skuldebrev utgjort en *skenhandling*. Båda tingsrätterna la särskild vikt vid att utröna om skuldebrevet uppfyllde kraven för att vara ett skuldebrev samt att fordringsbeviset inte krävde någon närmare tolkning eller analys för att konstatera att skuldebrevet innebar en ensidig utfästelse.¹⁸⁶

Gemensamt för samtliga mål där presumtionsregeln tillämpats är att särskild vikt läggs vid om skuldebrevslagen anses vara tillämplig på handlingen och hur skuldebrevet är utformat. Frågan är om invändningen *skenhandling* har någon betydelse för presumptionens tillämplighet? En tänkbar anledning är nämligen att en invändning om *skenhandling* skulle

¹⁸⁴ Stockholms tingsrätt, dom 2020-06-12 i mål nr T 16229-19.

¹⁸⁵ Malmö tingsrätt, dom 2020-02-19 i mål nr T 2312-19.

¹⁸⁶ Umeå tingsrätt, dom 2020-03-11 i mål nr T 1944-19; Attunda tingsrätt dom 2020-09-29 i mål nr T 5875-19.

kunna utgöra ett motfaktum för vilket gäldenären får bevisbördan för. Detta eftersom invändningen om skenhandling kännetecknas av att käromålet isolerat i sig själv egentligen ska bifallas, men att den skyldighet som följer med käromålets innehåll har fallit bort. Vid en invändning om skenhandling kan gäldenärens invändning möjligtvis tolkas som att denne vitsordar att det finns en fordran, men att denna fordran var avsedd att dölja det riktiga förhållandet. Det skulle med en sådan syn innebära att svaranden åberopar rättsupphävande motfakta vilket det då gäller för svaranden att bevisa. Dock har inte någon underrätt diskuterat en sådan motivering.

En annan tanke som föranleder presumtionen är att skuldebrevet har en särställning genom att det presumerar parternas ursprungliga vilja. Det skulle därmed finnas möjligheten att ställa upp en allmän erfarenhetssats som säger att: för de fall en person har ett skuldebrev som utvisar att denne är betalningsberättigad mot utpekad gäldenär enligt skuldebrevet, talar sannolikheten för att en försträckning föreligger.

4.3 När får ett skuldebrev inte en presumtionsverkan?

I det följande ska det behandlas några underrättsavgöranden där det *enkla skuldebrevet* inte givits en presumtionsverkan. I avsnittet ska det därmed också utredas vad skuldebrevet får för inverkan i bevishänseende när 1975 års bevisbörderegeln tillämpas. Skiljer det sig mellan enkla och löpande skuldebrev? Det första målet kommer att behandlas ingående eftersom det öppnar upp för en relativt omfattande analys angående skuldebrevet och dess bakomliggande rättsförhållande.

I Svea Hovrätt T 5230-08¹⁸⁷ hade käranden (exfrun) yrkat att en före detta kompanjon (svaranden) till hennes exman skulle åläggas en betalningsskyldighet om 380 000 kronor för en fordran som utmätts för kärandens räkning och att svaranden skulle betala beloppet till Kronofogdemyndigheten. Som grund för talan påstod käranden att denne

¹⁸⁷ Svea hovrätt, dom 2009-11-09 i mål nr T 5230-08.

hade en fordran på sin tidigare make uppgående till nämnda belopp som hade fastställts i en tredskodom. Fordringen hade sitt ursprung från ett enkelt skuldebrev mellan exmaken och svaranden. Käranden åberopade det *enkla skuldebrevet* till stöd för sin talan. Det var ostridigt att skuldebrevet var undertecknat av både gäldenären och borgenären.¹⁸⁸ En komplikation i målet var dock att både borgenären och gäldenären var överens om att fordringsförhållandet mellan dem båda *inte längre existerade*. Svaranden invände alltså ett motfaktum. Både tingsrätten och hovrätten valde att utgå från den bevisbörderegeln som slogs fast i *Hakvin och Elviraf*, det vill säga att bevisbördan bör läggas på käranden. Varför gavs då inte det *enkla skuldebrevet* en presumtionsverkan?

Den fråga som ställdes inför hovrätten var vem som skulle bära bevisbördan. Bör bevisbördan placeras på käranden (exfrun) som ska styrka existensen av den fordran som för dennes räkning utmätts av kronofogdemyndigheten eller är det svaranden, (gäldenären) som ska styrka motsatsen? Hovrätten kom fram till att den bevisbörderegeln som sattes upp i *Hakvin och Elvira* måste vara utgångspunkten i ett sådant här fall. Käranden hade att styrka existensen av den fordran varpå anspråket grundar sig.¹⁸⁹ För det första var borgenären och gäldenären överens om *icke-existensen* av fordringsförhållandet. Hovrätten menade att ”om parterna i ett skuldebrev är överens om att detta inte återspeglar något reellt fordringsförhållande får, typiskt sett, sannolikheten för motsatsen anses vara låg.”¹⁹⁰ Hovrättens motivering till att inte ge skuldebrevet en presumerande verkan var att det inte förelåg någon sannolikhet för att dokumentet utgjorde bevis för en försträckning.¹⁹¹ Motsatsvis, som har setts i det föregående avsnittet, gäller att om det föreligger en hög sannolikhet för att parternas mellanhavande existerar så skulle skuldebrevet kunna vara bevisbördegrundande precis som en välgrundad avtalstolkning. Det vill säga om det föreligger starka skäl för

¹⁸⁸ Skuldebrevet var utformat på ett sådant sätt att det typiskt sätt skulle kunna utlösa en presumtion enligt de kriterier som framgår i föregående avsnitt.

¹⁸⁹ NJA 1975 s. 577; NJA 2009 s. 64.

¹⁹⁰ Svea hovrätt, dom 2009-11-09 i mål nr T 5230-08 (s. 6).

¹⁹¹ Se även kring omständigheterna av det bakomliggande rättsförhållandet som gjorde att skuldebrevet inte fick en presumtionsverkan i bland annat: Svea hovrätt, dom 2015-03-04 i mål T 3952-14 och Hovrätten för övre Norrland, dom 2011-11-30 i mål nr T 1037-10.

att de skrivna orden i skuldebrevet – mot vad parterna uppger – bör anses återspegla det korrekta avtalsinnehållet.¹⁹² Skuldebrevet bör på ett sätt återspegla att parterna efter noggranna överväganden kommit fram till skuldebrevets innehåll. Därefter blir det av särskild vikt att utomstående personer kan förlita sig på den skriftliga avfattningen i skuldebrevet. Med andra ord, när en hög ursprungssannolikhet talar för att sakförhållandena är sådana som framgår av skuldebrevet, kan presumptionen utlösas. En svag ursprungssannolikhet utgör därför inte tillräckliga skäl för att lägga en tung bevisbörda på en part.¹⁹³

Man kan dock ställa sig frågan varför svaranden inte fick bära bevisbördan för att fordringen redan var reglerad med grunden i ett bevissäkringsargument? För det första var skuldebrevslagen tillämplig på handlingen och för det andra var skuldebrevet i sig tydligt till sin utformning; vilket skulle kunna utlösa en presumption. Det är därför inte otänkbart att det skulle kunna vara möjligt – med bakgrund av Högsta domstolens frikostiga syn på att använda sig av bevissäkringsargument – att lägga bevisbördan på svaranden.¹⁹⁴ Detta med anledning av att skriftliga avtal utgör tillförlitliga bevismedel med hög styrka som gör det möjligt att i viss mån fastställa rättsförhållandet.¹⁹⁵ Svarandens invändning om att fordringen inte längre existerar utgör ett rättsupphävande motfaktum. Skälen för en gäldenär att säkra bevisning gentemot sin borgenär för att ett betalningsåtagande upphört eller fått ett annat innehåll än avsett står i stöd med ett bevisresonemang som angavs i bland annat ”Klädpartiet och avräkningen”¹⁹⁶. Det stämmer också överens med den motiveringen som lanserades i ”Mammans borgen”¹⁹⁷ att en för gynnande part åberopat rättsfaktum får bevisbördan. I målet hade det varit enkelt för svaranden och affärskompanjonen att säkra bevisning om att skuldebrevet inte längre återspeglade något fordringsförhållande dem emellan. Att hovrätten lade bevisbördan på kārānde har troligtvis att göra med att det åberopade fordringsbeviset var ett enkelt skuldebrev som avser att vara

¹⁹² Svea hovrätt, dom 2009-11-09 i mål nr T 5230-08 (s. 7).

¹⁹³ Jfr Boman (2005) s. 219 f.

¹⁹⁴ Se NJA 2009 s. 64.

¹⁹⁵ Bland annat med den motivering som angavs i NJA 2009 s. 64.

¹⁹⁶ NJA 2009 s. 64.

¹⁹⁷ NJA 2012 s. 804.

en avsiktsurkund. När två parter då enligt skuldebrevet gör gällande att det inte längre existerar något fordringsförhållande talar sannolikheten för att det bakomliggande rättsförhållandet inte längre existerar.

Hade målet fått en annan utgång för det fall kvinnan i ovan nämnda mål istället hade åberopat ett löpande skuldebrev? En väsentlig skillnad mellan ett enkelt och löpande skuldebrev är att det enkla skuldebrevet inte är bärare av själva fordringen utan har endast en bevisfunktion.¹⁹⁸ Den rättsliga betydelsen av att inneha ett skuldebrev skiljer sig åt beroende på om det är ett enkelt eller ett löpande skuldebrev; ett exempel angående betalning kan illustrera detta. Som utgångspunkt har den som innehar ett löpande skuldebrev rätt att kräva betalning, medan en gäldenär inte är skyldig att betala utan att få tillbaka skuldebrevet (13 och 21 §§ skuldebrevslagen). Förutom rätten att få tillbaka skuldebrevet vid slutbetalning har gäldenären också rätt att begära kvitto (21 § skuldebrevslagen). Innehavet av det enkla skuldebrevet har inte någon sådan omedelbar rättslig betydelse. Skuldebrevslagen saknar regler för hur gäldenär ska säkra bevisning om att betalning skett enligt ett enkelt skuldebrev. Det vanligaste torde vara att gäldenären begär att borgenären utfärdar kvitto eller att då parterna säkerställer sina mellanhavande om att det bakomliggande rättsförhållandet är reglerat. Utgången i Svea hovrätt T 5230-08¹⁹⁹ hade därför sannolikt blivit en annan för det fall käranden grundat sin talan på ett löpande skuldebrev.²⁰⁰ Vid löpande skuldebrev bildas därmed en regel som pekar ut vilka motfakta som en utpekad gäldenär kan göra mot det löpande skuldebrevet i syfte att säkerställa sin betalning vilket inte sker för de enkla.²⁰¹

Nog för att om en gäldenär innehar ett enkelt skuldebrev kan viss indikation ges på att full betalning enligt skuldebrevet har skett. Ett sådant resonemang har fått stöd i bland annat Svea Hovrätt T 6367-10²⁰² där gäldenär ansågs ha betalt sin skuld genom att inneha det enkla skuldebrevet i

¹⁹⁸ Mer om det löpande skuldebrevet nedan.

¹⁹⁹ Svea hovrätt, dom 2009-11-09 i mål nr T 5230-08.

²⁰⁰ Se Göta hovrätt, dom 2007-06-08 i mål nr T 1237-06 där innehavet av det löpande skuldebrevet gjorde att motparten fick bevisbördan för att skulden inte var betald.

²⁰¹ Jämför exempelvis Svea hovrätt, dom 2014-11-27 i mål T 11292-13.

²⁰² Svea hovrätt, dom 2011-05-12 i mål nr T 6367-10.

original. Galdenärens innehav av det enkla skuldebrevet fick på ett sådant sätt ett starkt bevisvärde för betalningen.²⁰³

I Svea hovrätt T 3412-14²⁰⁴ hade kändan åberopat *ett enkelt skuldebrev* till stöd för sin talan. Det var ostridigt i målet att någon *överföring i enlighet med skuldebrevet inte hade skett*. Det framgick inte av skuldebrevet vad för utlägg skuldebrevet avsåg att reglera eller hur beloppet hänförde sig till dessa utlägg. Svaranden hade invänt att skuldebrevet hade upprättats för *skens skull*. Hovrätten uttalade sig enligt följande att: ”när någon penningöverföring ostridigt inte skett och då utredningen i övrigt inte ger tillräcklig klarhet i fråga om uppkomsten av det påstådda skuldförhållandet, kan [kändan] inte anses ha styrkt sin fordran mot svaranden”.²⁰⁵ Till skillnad från det föregående målet fanns det större oklarheter kring skuldebrevets utformning eftersom något penningbelopp inte hade överförts. Både tingsrätten och hovrätten lade bevisbördan enligt 1975 års bevisbörderegeln. Skuldebrevets bevisverkan som kausalt bevis för själva försträckningen kunde enbart få betydelse för bevisvärderingen. I målet kunde inte det enkla skuldebrevet i förening med övriga omständigheter tala för att skuldebrevet ansågs återspegla parternas bakomliggande rättsförhållande. Tingsrätten lyfte dock att för de fall skuldebrevet hade varit löpande hade eventuellt svaranden fått bevisbördan för att skuldebrevet utgjort en skenhandling.²⁰⁶ Att svaranden fått bevisbördan vid en invändning om skenhandling mot ett löpande skuldebrev kan ses i ett fall.²⁰⁷

I Hovrätten för Nedre Norrland T 1189-15²⁰⁸ var det *ostridigt att en överföring hade skett* till svarandens konto. Kändan åberopade ett skriftligt skuldebrev till stöd för sin talan.²⁰⁹ Datumet för överföringen stämde dock inte överens med det datum som stod i skuldebrevet. Överföringen gavs

²⁰³ Svea hovrätt, dom 2011-05-12 i mål nr T 6367-10.

²⁰⁴ Svea hovrätt, dom 2015-10-28 i mål nr T 3412-14.

²⁰⁵ Svea hovrätt, dom 2015-10-28 i mål nr T 3412-14 (s. 4).

²⁰⁶ Jfr exempelvis Svea hovrätt, dom 2016-06-16 i mål T 9616-15.

²⁰⁷ Stockholm tingsrätt, dom 2020-11-27 i mål nr T 17088-18; Jfr Göteborgs tingsrätt, dom 2014-04-09 i mål nr T 6241-06.

²⁰⁸ Hovrätten för övre Norrland, dom 2015-09-27 i mål nr T 1189-15.

²⁰⁹ Svaranden invände även att underskriften var förfalskad. Dock kommer en vidare utredning kring underskriftsförfalskningar i kapitel 5. Hovrättens resonemang kring skuldebrevets bevisvärde ska dock belysas redan här.

ingen presumtionsverkan och hovrätten menade att bevisvärdet för det i målet åberopade skuldebrevet minskar när det är daterat *efter* det att överföringen redan har skett. Skuldebrevet i övrigt till dess utformning ansågs vara något tvetydigt på grund av handskrivna tillägg. Hovrätten la särskild vikt på att överföringen inte stämde överens med det datum som stod i skuldebrevet. Målet tycks ge en indikation på att fordringsbeviset ska korrespondera med rätt överföringsdatum. Ett enkelt skuldebrevets bevisvärde kan möjligtvis annars sänkas på grund av en sådan faktor.

I Malmö tingsrätt T 2312-19²¹⁰ fick skuldebrevet ingen presumtionsverkan trots att det enkla skuldebrevet i sig inte var föremål för några tveksamheter. Skuldebrevet fick enbart betydelse för bevisvärderingen med motivering att: ”Handlingen är därmed så pass tydlig att den åtminstone utgör ett starkt bevis för det bakomliggande rättsförhållandet, dvs. att [käranden] har en fordran på [svaranden] uppgående till det belopp som anges i Skuldebrev 2”.²¹¹ Skuldebrevet räckte till för att styrka fordringsförhållandet, men gav i övrigt ingen presumerande effekt.

Anledningen till att skuldebrevet inte fick en presumerande verkan trots dess klara utformning fick antas ligga i sakomständigheterna i övrigt. I målet var det ostridigt att en överföring hade skett i form av en investering, men parterna var oense om vad som sedan hade avtalats mellan parterna. Parterna hade från början varit överens om att gemensamt driva projektet och att de skulle göra gemensamma investeringar. Käranden gjorde sedan gällande att parterna under projektets gång kommit överens om att omvandla kärandens investering till ett lån. Käranden åberopade ett enkelt skuldebrev och gjorde gällande att svaranden var återbetalningsskyldig för ett återstående belopp om 440 000 kr. Svaranden hade invänt att pengarna utgjort riskkapital och en investering som käranden inte haft rätt att räkna med att få tillbaka. Frågan var om investeringen i ett senare skede hade omvandlats till ett lån. Det var även ostridigt att skuldebrevet var undertecknat av både käranden och svaranden. Att skuldebrevet inte gavs en presumtionsverkan utan en stark bevisverkan, låg troligtvis i att försträckningsavtalet inte hade

²¹⁰ Malmö tingsrätt, dom 2020-02-19 i mål nr T 2312-19.

²¹¹ Malmö tingsrätt, dom 2020-02-19 i mål nr T 2312-19 (s. 11).

ingåtts på ett sedvanligt sätt. Det var därför svårt att utröna vad som faktiskt hade avtalats mellan parterna. Dessutom hade inte överföring skett direkt till svarandens konto, utan de var från början investerade i verksamheten.²¹²

I Svea hovrätt T 1428-18²¹³ var det i målet ostridigt att parterna muntligen hade kommit överens att de skulle förvärva en rörelse tillsammans. Ena parten (käranden) betalade hela beloppet för förvärvandet av rörelsen. Käranden yrkade att få ersättning för halva beloppet med grunden i ett lån som från början bestämdes muntligen. *Överföringen var ostridig*. Det var vidare ostridigt att parterna hade haft ett möte i syfte att nedteckna den mellan parterna träffade överenskommelsen. Parterna hade då upprättat ett skriftligt ”kompanjonsavtal” där det stod under rubriken ”skuldebrev” att svaranden var skyldig käranden pengar. Svaranden har förnekat att han lånat hälften av beloppet. Parterna hade olika uppfattningar vad som avtalats i handlingen. Båda parter hade dock gjort gällande att det avtal som benämndes kompanjonsavtal inte utgjorde något skriftligt avtal, men de båda hävdade att ”kompanjonavtalet” gav stöd till respektives talan. Frågan är då om detta ”fordringsbevis” kan tillmätas något bevisvärde? Hur som helst fick käranden bevisbördan i både tingsrätten och hovrätten med beviskravet *styrkt*. Tingsrätten ansåg vid en tolkning av ordalydelsen i handlingen att den gav ett starkt stöd för att det varit frågan om ett privatlån mellan parterna. Tingsrätten kom fram till att käranden hade en fordran på svaranden. Hovrätten ansåg att det åberopade ”kompanjonavtalet/skuldebrevet” inte kunde tillmätas ett högt bevisvärde på grund av handskrivna tillägg i förening med parternas respektive motstridiga uttalanden. Käranden kunde därför inte anses ha uppfyllt sin bevisbörda. En skiljaktig ledamot i hovrätten ansåg däremot att det skriftliga avtalet uppnådde sådant bevisvärde att det kunde anses vara styrkt att parterna ingått ett försträckningsavtal, särskilt med anledning av att gäldenären inte kunde förmå visa något annat än vad som framgick av avtalet.²¹⁴ Fallet är ett tydligt exempel på att ett fordringsbevis som kräver

²¹² Lindskog (2018) s. 866.

²¹³ Göta hovrätt, dom 2019-04-25 i mål nr T 1428-18.

²¹⁴ Svea hovrätt, dom 2019-04-25 i mål nr T 1428-18.

närmare tolkning och analys över de bakomliggande rättsförhållandena inte kan ges en presumerande verkan.

4.4 Sammanfattning – bevisbörderegeln eller presumtionsregeln?

Presumtionsregelns tillämplighet bekräftades i NJA 2019 s. 959 där Högsta domstolen uttalade sig att ”oavsett hur man ser på möjligheten att låta vissa skuldebrev få en bevisbördeomkastande verkan, skulle det föra för långt att låta innehavet av varje typ av handling få en sådan verkan så snart skuldebrevslagen kan tillämpas. Om till exempel ett avtal först efter en närmare tolkning och analys konstateras innefatta endast en ensidig betalningsutfästelse, bör det inte medföra att avtalet utlöser en presumtion”²¹⁵ Vad menar då Högsta domstolen med detta? Några helt klara slutsatser går inte att dra, men av vad som går att utläsa från underrättspraxis bör följande kunna konstateras.

För det första – för att presumptionen ska inträda – går det att antyda att underrätterna anser att skuldebrevslagens bestämmelser ska vara tillämpliga på själva handling. Det ska vara frågan om en ensidig, till det yttre fristående, skriftlig utfästelse att betala ett penningbelopp (ett förbehållslöst skriftligt erkännande av en penningskuld).²¹⁶ Föreligger dessa villkor är skuldebrevslagen tillämplig på själva handlingen. Dock har enbart skuldebrev (såvitt jag kan finna) fått en presumtionsverkan trots att skuldebrevslagen har varit tillämplig på andra typer av fordringsbevis. Dessa fordringsbevis har enbart fått betydelse för bevisvärderingen. Anledningen kan tänkas vara att skuldebrevslagen tillämpas analogt på dessa handlingar. Det krävs då – för att utröna skuldebrevslagens tillämplighet – en närmare tolkning och analys av själva handlingen. I ett sådant fall anses det inte vara lämpligt att tillämpa presumptionen.

För det andra när väl skuldebrevslagen ansetts tillämplig på själva handlingen bör skuldebrevet innehålla vissa formalia. Skuldebrevet

²¹⁵ NJA 2019 s. 959 (p. 16).

²¹⁶ Vad dessa villkor innebär se ovan i avsnitt 2.1.4.

måste vara utformat på ett sätt där det inte råder några tveksamheter kring att det är ett skuldebrev. Vad som kunnat utläsas av underrättspraxis (med beaktning av den information som framgått av domskälen, samt utan att faktiskt ha sett skuldebrev som varit föremål för bedömning) bör skuldebrevet innehålla följande:

1. Skuldebrevet ska vara rubricerat som ett skuldebrev.
2. Låntagare och långivare ska vara angivna.
3. Lånebeloppets storlek.
4. Sättet för utbetalning.
5. Sättet för återbetalning (samt eventuell angiven ränta).
6. Undertecknat av båda parter.
7. Vara i original.

Skuldebrevet verkar inte behöva vara bevittnat. Motsatsvis kan de följande kraven tolkas på så sätt att för de fall skuldebrevet inte innehåller dessa krav minskar sannolikheten för att skuldebrevet ska ges en presumtion och därmed också dess bevisverkan.

Vid en skeninvändning mot ett löpande skuldebrevet ges oftast en presumtionsverkan redan efter detta stadiet. Det tros troligtvis ligga i att ett löpande skuldebrev är avsett att omsättas och man ska kunna lita på det som står i skuldebrevet. Själva urkunden är bärare av rättigheter och invändningen riktad mot skuldebrevet blir ett motfaktum. För det enkla skuldebrevet däremot måste det också föreligga starka skäl för att de skrivna orden i skuldebrevet – mot vad parterna uppger – bör anses återspegla det korrekta avtalsinnehållet. Hur domstolarna sedan har löst de riktiga sakförhållandena tycks ligga i en sannolikhetsbedömning inom bevisvärderingen. Huruvida presumtionen tillämpas synes vara delvis avhängigt svarandens faktapåstående. Har inte svaranden fog för sitt påstående att skuldebrevet exempelvis utgör en skenhandling anses skuldebrevet ha en presumtionsverkan eller i vart fall ett betydande bevisvärde för att ett fordringsförhållande föreligger. Men för de fall svaranden har fog för sin invändning behöver de bakomliggande rättsförhållandena utronas ytterligare och anses därför inte lämpligt att ge skuldebrevet en presumtionsverkan. För

de fall bevisbörderegeln tillämpas tillmäts dock fordringsbeviset ett betydande bevisvärde som i många fall räcker för bifall till försträckningspåståendet.

5 Särskilt om invändningen att åberopat fordringsbevis är förfalskat

5.1 En särskild presumtionsregel vid underskriftsförfalskningar?

En utgångspunkt för en invändning om underskriftsförfalskning har sedan länge varit den som slogs fast i NJA 1976 s. 667. I målet hade käranden yrkat att svaranden skulle utge ett visst belopp med ränta. Som grund åberopade käranden försträckning. Käranden presenterade ett kvitto med svarandens underskrift som skulle visa att svaranden hade tagit emot pengar. Svaranden *förnekade* både försträckning och att han undertecknat kvittot. Tingsrätten fann att försträckningen var styrkt och biföll käromålet. Hovrätten däremot ansåg att det inte gick att dra några säkra slutsatser av vad parterna hade uppgett och ansåg därför att käranden inte förmått bevisa svarandens påstående om att denne inte undertecknat kvittot. Försträckningen ansågs inte heller styrkt.

Högsta domstolen avgjorde målet efter att käranden hade åberopat ny bevisning i huvudförhandlingen. I Högsta domstolen hade käranden lyckats presentera ny bevisning i form av ett annat kvitto som var undertecknat av svaranden. Det nya kvittot hade undertecknats några dagar efter det första kvittot.²¹⁷ Högsta domstolen diskuterade först kvittots innebörd och därefter bevisvärderingen i övrigt. Det senare kvittot ansågs enligt majoritet stödja kärandens uppgifter. Domstolen kom med följande slutsats:

”Vid en samlad bedömning av vad sålunda och i övrigt förekommit finner HD *övervägande sannolikt* att [svaranden] undertecknat kvittot av d 7 dec. Detta får därför godtagas som ett

²¹⁷ Det ansågs i målet föreligga synnerliga skäl att införa ny bevisning enligt 55 kap. 13 § RB och 35 kap. 13 § RB. Närmare om vad för ny bevisning man får åberopade i högre instans lämnas utanför.

fordringsbevis för Vid [käranden] mot [svaranden]. Vid sådant förhållande och då eljest någon omständighet inte anförts på grund varav [svaranden] kan undgå betalningsskyldighet skall Vid [kärandens] talan bifallas.”²¹⁸

Skiljaktig i domen anförde dock:

”Även med beaktande av att det kan finnas fog för uppfattningen att – allmänt sett – *sannolikheten är mindre för att någon åberopar falsk handling [egen kursivering]* till grund för ett krav än för att någon oriktigt förnekar sin underskrift för att bli fri från en skuld, finner jag att vad Vid [käranden] förebragt till stöd för att handlingen är äkta *inte har den styrka*, att [svarandens] invändning kan anses vederlagd och att man alltså skulle kunna utgå från att kvittot undertecknats av [svaranden].”²¹⁹

Domstolen biföll käromålet då käranden hade gjort det *övervägande sannolikt* att ett parterna hade ingått ett avtal om försträckning. Skiljaktig däremot ansåg att kärandens påstående om försträckning inte var styrkt och att kvittot inte kunde tillmätas ett sådant bevisvärde.

5.2 När är 1976 års presumtionsregel tillämplig?

Högsta domstolen fann det alltså *övervägande sannolikt* att det var käranden som hade undertecknat kvittot. Domstolen avgjorde målet utan att uttryckligen placera bevisbördan angående frågan om äkthet på någon av parterna. Emellertid fick käranden implicit bevisbördan för sin påstådda försträckning. Högsta domstolen anger att ”kvittot får med hänsyn härtill antagas vara utfärdat för att utgöra en skuldförbindelse”.²²⁰ Att ett kvitto i regel utgör ett starkt bevis avseende betalning är en oproblematis

²¹⁸ NJA 1976 s. 667 (s. 670).

²¹⁹ NJA 1976 s. 667 (s. 671).

²²⁰ NJA 1976 s. 667 (s. 671).

utgångspunkt. Men att ett kvitto eventuellt kan likställas med en ensidig handling likt ett enkelt skuldebrev är tveksamt. Det kvitto som varit föremål i domen saknar de egenskaper som krävs för att något ska anses utgöra ett skuldebrev, det vill säga *betalningsutfästelsen*. Oavsett hur man väljer att se på det blir det problematiskt i ett processrättsligt hänseende. För det första blev domstolens utgång beroende av det sänkta beviskravet – *övertvägande sannolikt* – vilket ledde till kärandens fördel. För det andra riktade sig det uppställda beviskravet inte på något rättsfaktum utan över ett bevisfaktum. Det är själva försträkningsavtalet som är rättsfaktumet och leder till rättsföljden betalning; själva kvittot utgör bara ett bevisfaktum.

Nordh menar dock att i den mån ett skuldebrevs äkthet är en förutsättning för att en viss rättsföljd ska inträda blir handlingen ett *processuellt rättsfaktum* i en särskild bevisbörderegler.²²¹ Boman menar att ett fordringsbevis kan allt efter hur omständigheterna läggs fram, antingen ses som ett bevisfaktum eller ett rättsfaktum. Han menar att rättsfallet handlar om en bevisbörda både angående den presumerande och den presumerade omständigheten. Det avgörande är om det finns någon aktuell rättsföljd anknuten till själva urkunden.²²² I förevarande mål är det dock frågan om ett förhållande mellan de ursprungliga parterna i försträkningsavtalet. För att ta ett exempel: anta det uppstått en felskrivning i ett enkelt skuldebrev om vilket belopp som ska betalas. Parterna har kommit överens om att borgenären har en fordran om 1000 kr till gäldenären, men i skuldebrevet har gäldenären råkat skriva 10 000 kr. Det är då försträkningsavtalet mellan parterna som det handlar om och inte skuldebrevet. För de fall man går efter Nordh eller Bomans synsätt följer att ett bevisfaktum över själva saken kan samtidigt vara ett processuellt rättsfaktum och därmed i denna egenskap föremål för bevisbörda. På detta sätt kan svaranden – med hjälp av en presumtion – i praktiken göras beviskyldig för en konkurrerande faktaversion. Man skulle alltså kunna ställa upp en bevisbörderegler som säger, att då det presumerande

²²¹ Nordh (2019) s. 88: Nordhs synsätt har även tillämpats frekvent av hovrätterna. Se bland annat följande domar: RH 2015:45; Hovrätten för Västra Sverige, dom 2019-01-15 i mål nr T 4574-17; Hovrätten för nedre Norrland, dom 2018-12-11 i mål nr T 24-17; Hovrätten för övre Norrland, dom 2015-04-21 i mål nr T 947-14.

²²² Boman (1992) s. 51.

faktumet är ett rättsfaktum i en presumtionsregel är det presumerande processuella rättsfaktumet tillika ett bevisfaktum för själva saken. Hur övertygande en sådan lösning är kan hållas öppet för diskussion.

Vad fanns det då för motiv till det sänkta beviskravet övervägande sannolikt? Sannolikt har Högsta domstolen velat skydda den förtänksamme borgenären. För att det ska bli någon bevislättning får man antas sänka beviskravet för den presumerande omständigheten. Anta att gäldenären så fort den inte längre vill betala sin fordran förnekar sin underskrift. Bevissäkringen skulle då förlora mycket av sin mening eftersom det kan vara svårt att uppnå beviskravet styrkt.

Welamson har en annan syn på utgången och menar att fastän domstolen inte uttryckligen (men indirekt) placerade bevisbördan på någon av parterna kan skrivningen på kvittot inte ha uteslutit en bevisbörda för svaranden. Han menade att Högsta domstolen möjligtvis har tillämpat en *överviktsprincip*. En ledamot i Högsta domstolen likt hovrätten ansåg att svarandens invändning om att fordringsbeviset inte var äkta inte kunde anses vara klarlagt. Möjligtvis ansågs svaranden vara bevisskyldig för sin invändning om underskriftsförfalskning men att kärandens version framstätt som mer sannolik och att minsta lilla övervikt därför fick fälla avgörandet till kärandens fördel.²²³ Högsta domstolen avstod dock att precisera detta. Rättsfallet är något svårtolkat och det råder delade meningar om hur Högsta domstolen motiverat sin utgång.

5.3 Avsteg från 1976 års presumtionsregel?

Två senare avgöranden från Högsta domstolen ska beröras i sitt sammanhang NJA 2008 s. 890 och NJA 2009 s. 244. Omständigheterna i det första målet handlade om domvilla där svaranden i ett mål om betalningsföreläggande hade anfört att han inte delgivits Kronofogdemyndighetens föreläggande innan utslag hade meddelats. Svaranden invände att en annan person

²²³ Welamson (1982) s. 145.

olovligen skrivit hans namnteckning på delgivningskvittot. Bifall till klagan har ansetts förutsätta att han förklarar vad som inträffat och lägger fram någon bevisning som stöd för detta. Högsta domstolen kom fram till att den part som påstår att hans namnteckning har förfalskats får bevisbördan för sitt påstående. Denne ska lämna en *plausibel förklaring* till påståendet och lägga fram åtminstone någon bevisning som stöder hans förklaring.²²⁴

Det senare avgörandet rörde en ägarbytesanmälan av ett fordon. Det fanns krav på att denne såsom registrerad ägare till en bil skulle utge trafikförsäkringsavgift. Svaranden invände att han inte var ägare till bilen och att hans namnteckning förfalskats på anmälan om ägarbytet. Högsta domstolen anförde: ”Av det anförda följer att [svaranden] i egenskap av registrerad ägare till den aktuella bilen under angiven tid skall presumeras ha varit fordonets verkliga ägare och därmed försäkringspliktig. Det åligger honom att bevisa sitt påstående att han inte ägt bilen”.²²⁵ Högsta domstolen ansåg att det ankom på den som påstod att underskriften var förfalskad att i sådant fall göra det *sannolikt* att så också skett.²²⁶

Båda fallen rörde ett påstående om underskriftsförfalskning. Bevisbördan lades, tillskillnad från 1976 års fall, på den som påstod att underskriften inte var äkta. I båda fallen har dock bevisskyldigheten grundat sig på presumtionsregler, där dessa presumtionsregler har grunden i lagbestämmelser eller uttalande i motiven till dessa. Här tas alltså ledning ifrån förarbeten och lag och det går att antyda att det finns en form av äkthetspresumtion. Högsta domstolen ställer inte upp en bevisbörderegler, utan använder sig av presumtioner och förklarar vilket beviskrav som krävs för att bryta denna presumtion.

Ett annat fall där det rörde vissa särskilda omständigheter var i NJA 2017 s. 1105 som berörde frågan om hur bevisbördan skulle placeras vid invändning av underskriftsförfalskning när en låneförbindelse har ingåtts genom en *avancerad elektronisk underskrift*.²²⁷ I fallet var det frågan om en

²²⁴ Jfr NJA 2009 N 67 och NJA 2009 N 71.

²²⁵ NJA 2009 s. 244 (s. 248).

²²⁶ NJA 2009 s. 244.

²²⁷ För definitionen av en *avancerad elektronisk underskrift* läs domskälen i p. 10–13 i NJA 2017 s. 1105.

inloggning på en internetbank med hjälp av en bankdosa med personlig kod. Högsta domstolen ansåg att det först åligger långivaren (borgenären) att visa att det är den påstådda avancerade elektroniska underskriften som har använts. Lyckas borgenären visa detta måste innehavaren av underskriften göra det *antagligt* att användandet av underskriften skett obehörigen.²²⁸ Målet tar alltså sikte på bevisbördefrågor under särskilda omständigheter, det vill säga när en part invänder förfalskning vid användningen av *elektroniska underskrifter*. Vilken utsträckning denna bevisbörderegeln samt det uppställda beviskravet bör ha utanför ”signeringar av elektroniska underskrifter” får anses vara begränsat.

5.4 En särskild bevisbörderegeln vid innehållsförfalskningar?

Omständigheterna i NJA 1992 s. 263 handlade om att gäldenären invände att ett par inköpsnotor var förfalskade. Käranden (kontokortsföretaget) stämde svaranden och yrkade att denne skulle såsom kontokortsinnehavare utge ett visst belopp till käranden. Till stöd för yrkandet åberopades inköp som svaranden gjort enligt tre inköpsnotor dragna på en bar i Frankfurt. Svaranden invände att en av inköpsnoterna var förfalskade till sitt innehåll medan avseende de andra två påstod svaranden att det inte var han som skrivit under inköpsnoterna. Högsta domstolen kom med följande motivering:

”I rättspraxis har ansetts att, om en föregiven gäldenär bestrider en handlingens äkthet, det åligger borgenären att visa att handlingen är äkta (jfr NJA 1976 s 667). Om en gäldenär gör gällande att en handling visserligen är äkta men att handlingens text ändrats, sk innehållsförfalskning, har däremot gäldenären enligt uttalanden i doktrinen (se t ex Hessler, Obehöriga förfaranden med värdepapper, 1981 s 41) i princip bevisbördan för sitt påstående.”²²⁹

²²⁸ NJA 2017 s. 1105 (p. 19–20)

²²⁹ NJA 1992 s. 263 (s. 267).

Domstolen diskuterade om dessa bevisbörderegler som gäller för värdepapper bör tillämpas även i ett fall som detta. Det vill säga när det gäller förfalskningar av inköpsnotor. En inköpsnota är dock inte en värdehandling och inte heller ett legitimations- eller prestationspapper. Högsta domstolen la istället vikt på att användningen av ett kontokort numera är en ”masshantering” och att det skulle innebära avsevärda problem för ett kontokortsföretag om de vid varje tillfälle som en kontokortsinnehavare gör en invändning om falsk inköpsnota skulle tvingas styrka inköpsnotans äkthet. Högsta domstolen ansåg att kontokortsinnehavaren borde ha lättare än ett kontokortsföretag att förebringa utredning angående namnunderskriftens äkthet. Det ansågs därför var rimligt att kräva att kontokortsinnehavaren (svarande) har att göra det åtminstone *antagligt* att en förfalskning, underskrift eller innehållsförfalskning föreligger. För de fall kontokortsinnehavaren gör detta får det ankomma på kontokortsföretaget att förebringa motbevisning om handlingens äkthet.

Vad fanns det för anledning att frånga den regel som sattes upp i 1976 års fall för underskriftsförfalskningar? Domskälerna är otydliga och det går inte med tillräcklig säkerhet att dra några slutsatser om den betydelse som i bevisbördehänseende bör tilläggas Högsta domstolens anmärkningar med avseende på kontokorts civilrättsliga beskaffenhet. Det går inte heller att dra några säkra slutsatser när det gäller frågan vilken koppling som bör göras från de civilrättsliga spörsmålen till själva bevissäkringsfrågorna.²³⁰ Frågan är om det ska anses vara självklart att man ska göra en skillnad mellan förfalskningar av olika slag på det sättet som har uttalats i målet. Vid en civilrättslig tillämpning tryckte Högsta domstolen på att kontokortet inte är en värdehandling och att det inte kan fungera som ett legitimations eller prestationspapper. En inköpsnota har begränsade rättsverkningar. Innebär det att rättsfallet enbart har betydelse för enkla förbindelser eller gäller dessa även för löpande? Högsta domstolen gav inget svar på den frågan.

Det kvitto som var föremål för Högsta domstolens prövning i 1976 års fall saknade också dessa civilrättsliga särskilda egenskaper som ett

²³⁰ Westberg (1992/93) s. 160.

löpande skuldebrev har. Det kan dock hävdas att handlingarna i ett grundläggande hänseende liknade varandra. Hur man nu väljer att se på det verkar det som att ett kvitto respektive en inköpsnotas betydelse i bevishänseende kan fungera som bevis för det bakomliggande fordringsförhållandets existens. Eftersom Högsta domstolen inte uttalade sig om handlingarna civilrättsliga beskaffenhet kan det hävdas att Högsta domstolen gjorde det enkelt för sig och motiverade utgången med ett bevissäkringsargument. Målet öppnar upp för en särbehandling av vissa slags borgenärer i bevisbördehänseende. En borgenär som agerar inom ett masshanteringssystem som det nu är tal om i målet, kommer vid utkrävande av fordringar med stöd av skriftliga fordringsbevis i en bevisbördemässigt fördelaktigare position än den borgenär som inte finns inom liknande system.²³¹

5.5 Invändning om underskriftsförfalskning mot åberopat fordringsbevis

Följande studie av underrättspraxis sker i syfte att se hur den ovan nämnda praxis angående handlingars äkthet eller innehållsmässiga riktighet har tillämpats i underrätterna. Några få ord om skillnaden mellan underskriftsförfalskning och innehållsförfalskning ska först poängteras. Vid underskriftsförfalskningar är urkunden i sin helhet falsk, vid innehållsförfalskning har en ursprunglig äkta urkund förvanskats.²³² I doktrin är uppfattningen i enlighet med NJA 1976 s. 667, att när en gäldenär invänder att dennes underskrift är förfalskad – mot ett av borgenären åberopat handling – har det ansetts åligga borgenären att bevisa att handlingen är försedd med en äkta underskrift. Vid en invändning att handlingens innehåll inte är äkta, har det däremot, i enlighet med NJA 1992 s. 263 ansetts åligga

²³¹ Westberg (1992/93) s. 162.

²³² Walin och Herre (2018) s. 179.

gäldenären att bevisa att ändringen i handlingen gjorts.²³³ Hur detta anses stämma överens med underrättspraxis ska behandlas nedan.

I RH 1992:72 och RH 1996:73 hade käranden yrkat betalning och åberopat ett skuldebrev i form av en borgensförbindelse. Svaranden bestred betalningsansvar under åberopande av att dennes namnteckning var förfalskad. Bevisbördan lades i båda målen på borgenären som hade att styrka att underskriften var äkta.²³⁴ I Svea hovrätts T 6836–10²³⁵ från 2011 handlade det också om en borgensförbindelse uttryckt i ett skuldebrev. Hovrätten valde dock – tillskillnad från i de andra två fallen²³⁶ – istället lägga bevisbördan på svaranden som påstod att dennes namnteckning var förfalskad. Beviskravet ställdes till *relativt lågt*.²³⁷

Samma placering av bevisbörda och uppställda beviskrav användes i ett fall från Svea hovrätt T 6564-11²³⁸ att det bör kunna riktas ett lågt beviskrav mot gäldenären om han påstår att hans namnteckning på åberopad handling har förfalskats. Hovrätten – till skillnad från tingsrätten – lade bevisbördan på gäldenären. I målet var det dock frågan om att käranden hade påstått att en handling utgjorde ett låneavtal medan svaranden påstod att handlingen var ett kvitto. Efter att gäldenären inte kunde uppfylla sitt låga beviskrav om att handlingen var äkta gick hovrätten över och prövade om handlingen var ett låneavtal. Hovrätten separerade alltså frågan om äkthet och frågan om fordringens existens i två skilda frågor. Äkthetsfrågan bröts ut i en särskild bevisbördefråga. När det var visat att gäldenären inte kunde göra det antagligt att handlingen var oäkta hade borgenären att styrka sin fordran. Själva handlingen gavs ingen presumtionsverkan utan tillmättes ett starkt bevisvärde och hovrätten biföll käromålet.

När hovrätten bröt ut frågan om handlingen var undertecknad av svaranden motiverade hovrätten bevisbördans placering genom att ta NJA 1992 s. 263, NJA 2008 s. 890 och NJA 2009 s. 244 till intäkt. I dessa mål

²³³ Tiberg och Lerhammer (1995) s. 85; Walin och Herre (2018) s. 179 f; Hessler (1981) s. 41; Mellqvist och Persson (2019) s. 131.

²³⁴ Se också Östersunds tingsrätt, dom 2012-02-25 i mål nr T 2506-10; Göta hovrätt, dom 2007-12-07 i mål nr T 1321-07.

²³⁵ Svea hovrätt, dom 2011-11-16 i mål nr: T 6836-10.

²³⁶ RH 1992:72 och RH 1996:73.

²³⁷ Jfr även Svea hovrätt, dom 2009-05-18 i mål nr T 8520-07.

²³⁸ Svea hovrätt, dom 2012-01-02 i mål nr T 6564-11.

finns det emellertid ingenting som säger att dessa särskilda bevispresumtioner ska tillämpas generellt för de fall en namnunderskrifts äkthet ifrågasätts. Dock har samma placering av bevisbördan med beviskravet *relativt lågt* använts i en rad stycken efterföljande domar.²³⁹

Samma år som Svea hovrätts dom meddelades²⁴⁰ gjorde en annan hovrätt motsatt bedömning. Hovrätten för Västra Sverige i mål T 2990-12²⁴¹ valde istället att lägga bevisbördan på borgenären med beviskravet *övervägande sannolikt*. Ett par efterföljande hovrättsfall synes resonera på samma sätt. Några av dessa är bland annat RH 2013:16, RH 2014:27 och RH 2015:45.²⁴² I samtliga mål lades bevisbördan på borgenären som behövde visa att det var *övervägande sannolikt* att gäldenären undertecknat fordringsbeviset. I RH 2013:16 hade käranden åberopat ett enkelt skuldebrev varpå svaranden ifrågasatt dess äkthet. Hovrätten prövade enbart frågan om äkthet, utan att ta ställning till om det förelåg något fordringsförhållande. Så fort frågan om äkthet var klargjord gavs det enkla skuldebrevet en presumtionsverkan. Samma presumtionsregel för ett enkelt skuldebrev tillämpades i RH 2015:45 där hovrätten uttryckte sig enligt följande:

”[käranden har gjort det övervägande sannolikt att [svaranden] egenhändigt undertecknat fordringsbeviset. Det finns därmed en presumtion för ett fordringsförhållande i enlighet med fordringsbeviset.”²⁴³

Här får alltså skuldebrevet – likt kvittot i 1976 års fall – en presumtionsverkan när frågan om äktheten är klarlagd. Det vill säga ett fordringsförhållande

²³⁹ Svea hovrätt, dom 2011-11-16 i mål nr: T 6836-10; Svea hovrätt, dom 2012-01-02 i mål nr T 6564-11; Göta hovrätt, dom 2012-05-02 i mål nr T 163-11; Hovrätten för Västra Sverige, dom 2012-10-01 i mål nr T 4751-11; Malmö tingsrätt, dom 2012-03-26 i mål nr FT 11307-11; Solna tingsrätt, dom 2012-07-05 i mål nr T 6022-11; Stockholm tingsrätt, dom 2012-06-05 i mål nr T 16666-11; Lund tingsrätt, dom 2012-01-30 i mål nr T 5524-11; Västmanlands tingsrätt, dom 2012-10-10 i mål nr T 2110-11.

²⁴⁰ Det vill säga år 2012.

²⁴¹ Senare refererat till RH 2013:16.

²⁴² RH 2013:16; RH 2014:27; och RH 2015:45; Se också bland annat Hovrätten för Västra Sverige, dom 2012-10-10 i mål nr T 2990-12; Göta hovrätt, dom 2014-04-22 i mål nr T 1251-13; Svea hovrätt, dom 2020-11-11 i mål nr FT 7229-19.

²⁴³ RH 2015:45.

presumeras att finnas. Därmed går bevisbördan över på gäldenären som har att bevisa ”icke-existensen” av ett fordringsförhållande.

Vid en invändning om underskriftförfalskning mot ett enkelt skuldebrev eller ett ensidigt fordringsbevis blir invändningen rakt av bara ett *förnekande* eftersom fordringsbeviset som sådant inte har några anknutna rättsföljder till skillnad mot det löpande skuldebrevet. För de fall borgenären får bevisbördan för handlingens äkthet i en särskild bevisbörderegler kan den listiga gäldenären som vill undvika betalningsskyldighet invända att handlingen är oäkta och därmed undvika bevisbördan. Dock visar den spretiga underrättspraxisen att gäldenären likväl skulle kunna få bevisbördan för fordringens *icke-äkthet*.

I RH 2009:49 hade käranden yrkat att ett äktenskapsförord skulle ogiltighetsförklaras mellan honom och hans före detta hustru (svaranden) och att det inte var gällande mellan parterna. Käranden påstod att äktenskapsförordet var förfalskat såtillvida att han inte hade undertecknat det. Hovrätten meddelade att den make som gör gällande att ett äktenskapsförord är äkta ska som huvudregel ha bevisbördan för detta om den andra maken bestrider handlingens äkthet. Beviskravet var satt till ”övervägande sannolikt”. I hovrätten från Övre Norrland T 713-18²⁴⁴ var det frågan om ogiltigförklaring av visst arvskifte. Hovrätten valde att placera bevisbördan på den som påstod att handlingen var äkta. Beviskravet sattes till *övervägande sannolikt*.²⁴⁵ I en tvist om bättre rätt till fastighet invände svaranden att dennes namnteckning på köpebrevet var förfalskat samt att innehållet i köpebrevet var förfalskat. Käranden fick bevisbördan med beviskravet övervägande sannolikt.²⁴⁶

I ett nyligen avgjort hovrättsfall från Svea hovrätt FT 7229-19²⁴⁷ påstod käranden att ett bolag som sålde telefoner för kärandens räkning hade ingått ett avtal med svaranden om köp av två mobiltelefoner och tillhörande mobilabonnemang. Avtalet hade ingåtts genom signering med touchscreen i en butik. Svaranden invände att denne inte hade signerat de

²⁴⁴ Hovrätten för övre Norrland, dom 2019-05-15 i mål nr T 713-18.

²⁴⁵ Hovrätten för övre Norrland, dom 2019-05-15 i mål nr T 713-18.

²⁴⁶ Svea hovrätt, dom 2017-05-19 i mål T 2443-16.

²⁴⁷ Svea hovrätt, dom 2020-11-11 i mål nr FT 7229-19.

elektroniska avtalen. Bevisbördan för namnunderskriftens äkthet lades på borgenären. Hovrätten menade att det inte finns ett skäl att tillämpa en annan regel än den som angetts i NJA 1976 s. 667 även fast avtalet ingåtts med touchscreen.

I Svea hovrätt T 2638-18²⁴⁸ hade käranden i första hand gjort gällande att det gåvobrev som låg till grund för överlåtelsen av en fastigheten till svaranden var förfalskat. I andra hand hade käranden gjort gällande att transaktionen var en skentransaktion. Svaranden har bestritt att gåvobrevet skulle vara förfalskat. Både tingsrätten och hovrätten kom fram till att utgångspunkten var att det är gåvotagaren som har bevisbördan för att en omtvistad rättshandling har företagits. Angående frågan om handlingens äkthet ansåg hovrätten att den som påstår att handlingen är äkta hade att göra det *övertvägande sannolikt*.²⁴⁹ Syftet med att förfalska en handling är att ge sken av att den är äkta. Bevisbördan för ett gåvobrev ansågs i ett sådant fall ligga på den som gör handlingen äkta. Placeringen av bevisbördan samt beviskravet är i enlighet med NJA 1976 s. 667. Följande kan sammanfattas:

Förklaring svarande	Typ av fordringsbevis	Bevisbörda	Beviskrav	Kommentar
Förfalskad namnteckning	Enkelt skuldebrev	Borgenär	<i>Styrkt</i>	I fyra fall fick borgenären bevisbördan med beviskravet styrkt. ²⁵⁰
Förfalskad namnteckning	- Enkelt Skuldebrev - Löpande skuldebrev - Avtal - Revers - Köpebrev - Äktenskapsförord - Arvsskifte	Borgenär	<i>Övertvägande sannolikt</i>	I sju fall fick borgenären bevisbördan med beviskravet övertvägande sannolikt. ²⁵¹
Förfalskad namnteckning	- Skuldebrev - Gåvobrev	Gäldenär	<i>Relativt lågt eller</i>	I nio fall. ²⁵³

²⁴⁸ Svea hovrätt, dom 2019-03-15 i mål nr T 2638-18.

²⁴⁹ Svea hovrätt, dom 2019-03-15 i mål nr T 2638-18

²⁵⁰ RH 1992:72; RH 1996:73; Östersunds tingsrätt, dom 2012-02-25 i mål nr T 2506-10; Göta hovrätt, dom 2007-12-07 i mål nr. T 1321-07.

²⁵¹ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2012-10-10 i mål nr T 2990-12; RH 2013:16; RH 2015:45; RH 2014:27; Göta hovrätt, dom 2014-04-22 i mål nr T 1251-13; Svea hovrätt, dom 2020-11-11 i mål nr FT 7229-19; Nacka tingsrätt dom 2014-08-29 i mål nr. T 2162-14.

²⁵³ Svea hovrätt, dom 2011-11-16 i mål nr: T 6836-10; Svea hovrätt, dom 2012-01-02 i mål nr T 6564-11; Göta hovrätt, dom 2012-05-02 i mål nr T 163-11; Hovrätten för Västra Sverige, dom 2012-10-01 i mål nr T 4751-11; Malmö tingsrätt, dom 2012-03-26 i mål nr FT 11307-11; Solna tingsrätt, dom 2012-07-05 i mål nr T 6022-11; Stockholm tingsrätt, dom 2012-06-

	- Kvitto - Avtal		godtagbar förklaring ²⁵²	
--	---------------------	--	--	--

Domstolarna gör ingen åtskillnad på fordringsbevisen vid placering av bevisbördan.

5.6 Invändningen om innehållsförfalskning mot åberopat fordringsbevis

I mål RH 2016:33²⁵⁴ hade en kvinna avlidit. Kvinnan och hennes barnbarn hade tillsammans ägt en bostadsrätt med hälften vardera. Enligt ett gåvobrev gav kvinnan sin andel av bostadsrätten till barnbarnet. Det fråga som aktualiseras var huruvida det aktuella gåvobrevet i målet var förfalskat. Käranden (dödsboet) påstod att gåvobrevet fått sitt innehåll först efter att det undertecknats (in blanco) av den avlidna kvinnan och att det därför inte utgör bevis för någon gåvoavsikt hos den avlidna kvinnan (innehållsförfalskning). Parterna har olika uppfattning i frågan om handlingen innehöll de med handskrift tillförda uppgifterna om bl.a. gåvotagare och föremålet för gåva vid tidpunkten för den avlida kvinnans undertecknande. Hovrätten menade att vid benefika rättshandlingar har som utgångspunkt gåvotagaren bevisbördan för att en omtvistad rättshandling har företagits. För de fall en gåvotagare stödjer sitt anspråk på ett av gåvogivaren undertecknat gåvobrev blir dock situationen den omvända. Då föranleder det regelmässigt att den som påstår att gåvobrevet såsom äkta urkund, inte ger uttryck för en gåva bör ha bevisbördan för riktigheten i det påståendet. Hovrätten poängterade att det saknades rättspraxis angående innehållsförfalskning av gåvobrev men ansåg sig kunna grunda sig på vad som gäller för skuldebrev och andra fordringsbevis. Mot bakgrund av tidigare praxis på området fick käranden bevisbördan med beviskravet *övervägande sannolikt*.

05 i mål nr T 16666-11; Lund tingsrätt, dom 2012-01-30 i mål nr T 5524-11; Västmanlands tingsrätt, dom 2012-10-10 i mål nr T 2110-11.

²⁵² Lund tingsrätt, dom 2012-01-30 i mål nr T 5524-11.

²⁵⁴ Svea hovrätt, dom 2016-03-22 i mål nr T 3578-15.

I Svea hovrättsdom FT 4825-17²⁵⁵ hade käranden yrkat att svaranden skulle betala för pianolektioner med 1963 kr plus ränta med avräkning på 50 kr som svaranden redan hade betalt. Svaranden hade medgett att betala ett belopp på 350 kr men i övrigt motsatt sig kärandens begäran. Käranden hade tillhandahållit bland annat prenumerationer på grupplektioner för 1313 kr per månad och prova på lektioner för 350 kr styck. Svaranden och musikleäraren träffades för en introduktionslektion. Lektionen slutade med att svaranden skrev på ett avtal rubricerat ”undervisningsöverenskommelse” (fordringsbeviset) med käranden och ett autogiroavtal. I målet var det ostridigt att käranden och svaranden har ingått avtal. Parterna är oense vad som avtalades den aktuella dagen. Svaranden har invänt att musikleäraren fyllt i avtalet först efter att hon hade skrivit på avtalet. Hovrätten menade att bevisbördan bör ligga på den som hävdar att handlingens text har ändrats efter undertecknandet. Hovrätten lade alltså bevisbördan på svaranden, men satte beviskravet till *övervägande sannolikt*.²⁵⁶ Även om svaranden i målet fick en bevislättning gav avtalet en betydande bevisverkan. I målet var det lika sannolikt att kärandens som svarandens utsagor stämde. Därmed kunde svaranden inte göra det övervägande sannolikt att det avtalats något annat. Bevisbördan låg kvar på svaranden.²⁵⁷ Samma placering av bevisbördan sker alltså här som vid gåvobrevet.

I ett mål om innehållsförfalskning riktat mot ett avtal om köp av fast egendom (köpebrev) gjordes samma bedömning.²⁵⁸ I målet var parterna oense om huruvida de hade avtalat om återbetalning av mäklararvode vid en återgång av fastighetsköpet. I avtalet fanns ett åtagande från svaranden att betala tillbaka mäklararvode till käranden. Svaranden invände att detta tillägg inte fanns vid undertecknandet av avtalet. Tingsrätten ansåg att svaranden fick bära bevisbördan och skulle göra det *antagligt* att avtalet inte hade innehållit detta tillägg vid undertecknandet. Dock lyckades svaranden

²⁵⁵ Svea hovrätt, dom 2018-02-20 i mål nr FT 4825-17.

²⁵⁶ Jämför även Patent- och marknadsdomstolen i Stockholm, dom 2017-03-20 i mål nr PMT 13005-16 angående innehållsförfalskning där svaranden fick inom bevisvärderingen göra det antagligt att ett tillägg hade skett i avtalet.

²⁵⁷ Se Svea hovrätt, dom 2010-06-30 i mål nr T 2693-09 där samma överväganden skedde i ett mål om klander av en fullmakt. Bevisbördan för att fullmakterna varit förfalskade ansågs åvila den som anges på fullmakten.

²⁵⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2017-01-16 i mål nr T 1999-16.

göra det mer än antagligt. Därav låg bevisbördan kvar på käranden som hade att styrka att avtalet hade detta innehåll. Käranden lyckades inte styrka förhållandet och domstolen ogillade käromålet. Tingsrätten gjorde själva bedömningen angående äktheten inom bevisvärderingen.²⁵⁹

En annan vändning går även att finna i Stockholms tingsrätt T 168-13²⁶⁰ där käranden som grund yrkade att svaranden var solidariskt betalningsansvarig för att infria ett borgensåtagande. Svaranden bestred käromålet och invände att de inte ingått något borgensåtagande. Som skriftlig bevisning hade käranden åberopat ett fordringsbevis i form av ett hyreskontrakt. Den centrala frågan i målet är om det av käranden åberopade borgensåtagandet fanns med i hyreskontraktet när det undertecknades av de båda svaranden eller ifall det tillkommit i efterhand. Tingsrätten kom fram till att bevisbördan bör placeras på den berättigade parten, det vill säga i detta fall på käranden, med motiveringen: ”I detta fall rör det sig om ett handskrivet tillägg till en i övrigt maskinskriven text. Det rör sig också om en för [svaranden] ingripande och långtgående förpliktelse som inte kan anses vara ett alldeles naturligt inslag i ett lokalyreskontrakt av det aktuella slaget, särskilt mot bakgrund av att säkerhet redan ställts i form av bankgaranti. I en sådan situation bör enligt tingsrätten bevisbördan placeras på den berättigade parten.” Beviskravet i målet var *styrkt*. Käromålet ogillades. Hovrätten lade däremot inte bevisbördan på någon av parterna utan bedömde det inom bevisvärderingen och menade att borgenären hade ”bevisat” ett borgensavtal. Vad beviskravet ”bevisat” ska betyda får nog i sammanhanget ses som styrkt.

I Göta hovrätt T 1251-13²⁶¹ hade käranden yrkat att domstolen skulle förplikta svaranden att återbetala ett belopp enligt åberopat skuldebrev. Skuldebrevet var i original. Svaranden invände att denne redan hade betalt skulden, han inkom med ett så kallat motfaktum att fordringen redan är reglerad. Käranden bestred mot kärandens åberopade motfaktum att underskriften på kvittot inte var äkta (*förnekad*). Fastän kvittot var en kopia ansåg tingsrätten att kvittot skulle tillmätas fullt bevisvärde. Käromålet

²⁵⁹ Jfr Södertörns tingsrätt, dom 2019-09-26 i mål nr. T 3642-18.

²⁶⁰ Stockholms tingsrätt, dom 2013-11-05 i mål nr T 168-13.

²⁶¹ Göta hovrätt, dom 2014-04-22 i mål nr T 1251-13.

ogillades. Hovrätten förde ett utförligare resonemang: ”En gäldenär som påstår att en skuld har betalats har att styrka sitt påstående. Ett av borgenären undertecknat kvitto på erlagd betalning anses i regel utgöra tillräcklig bevisning för att gäldenären ska anses ha fullgjort sin bevisbörda. Att kvittot ska tillmätas sådan bevisverkan förutsätter emellertid att kvittot verkligen härrör från borgenären. Om borgenären gör gällande att han inte undertecknat kvittot ankommer det på gäldenären att göra detta förhållande *övertvägande sannolikt*.”²⁶² Hovrätten tillade omständigheterna för bedömningen om underskriften skulle anses äkta och la vikt på att kvittot var en kopia.²⁶³

5.7 Är förfalskning en bevisbördefråga?

Vad som framkommit ur rättsfallsanalysen ovan är att Högsta domstolens domar angående underskrift- och innehållsförfalskning har givit utrymme för underrätterna att tolka avgörandena vidsträckt. De ståndpunkter som har ställts upp i doktrin är inte helt överensstämmande med underrätternas avgöranden. Det har framkommit exempel på att när en invändning om innehållsförfalskning sker har bevisbördan placerats på den part som påstår att handlingen är äkta – och inte som i doktrin – på den som anser att handlingen inte är äkta. Vid en invändning om underskriftsförfalskning har bevisbördan lagts ibland på svaranden och ibland på käranden med olika beviskrav.

Invändningar kring en handlingens äkthet eller innehållsmässiga riktighet har lett till en närmast systemfrämmande tillämpning i underrätterna. I sammanhanget ska därför ett nytt avgörande från Högsta domstolen belysas, NJA 2019 s. 845. I målet prövade Högsta domstolen ett enskilt anspråk²⁶⁴

²⁶² Göta hovrätt, dom 2014-04-22 i mål nr T 1251-13 (s. 2); Se även Solna tingsrätt, dom 2017-06-22 i mål nr T 3543-16.

²⁶³ Jfr även Södertörn tingsrätt, dom 2015-12-18 i mål nr T 4724-15 där det stod ”betalt” på en faktura skulle anses vara kvitto och full bevisning om betalning; jfr Blekinge tingsrätt, dom 2020-11-06 i mål nr T 2904-19.

²⁶⁴ Se NJA 2019 s. 845 (p. 9-18) – Utgångspunkten vid bedömningen av ett enskilt anspråk, som till någon del grundar sig på brottsligt handlande, är att verkan av en eventuell brottmålsdom ska bedömas enligt reglerna om fri bevisprövning. En brottmålsdom får då endast bevisverkan vid en efterföljande prövning av ett enskilt anspråk. I egentlig mening finns det inte mer att kommentera om detta eftersom uppdelningen och uppbyggnaden av straff- och civilprocessen i rättegångsbalken (1942:740) är en självklar utgångspunkt.

med anledning av brott och tog ställning till frågor om bevisbörda och beviskrav när det inväntas att underskrifter på ett *avtal* var förfalskat. Omständigheterna var att käranden²⁶⁵ i målet hade obehörigen skrivit under – med kärandens underskrift – på ett pantavtal och en anmälan om ägarbyte avseende en bil som tillhörde svaranden.²⁶⁶ Käranden yrkade att svaranden skulle förpliktas utge bilen till honom. Svaranden hade då åberopat det underskrivna pantavtalet och handlingen angående anmälan om ägarbyte avseende bilen. Som grund för sin talan anförde käranden att det avtal som svaranden åberopade till stöd för sin rätt till egendomen i först hand var ogiltigt med grunden att käranden aldrig hade undertecknat handlingarna. I andra hand var det ogiltigt enligt avtalslagen. Käranden *förnekade* att han skrivit under pantavtalet och anmälan om ägarbyte. Hovrätten poängterade att det är civilrättsliga bevisbörderegler²⁶⁷ som ska tillämpas och att vid invändning om underskriftsförfalskning ska bevisbördan läggas på den part som påstår att handlingen är äkta; beviskravet ska då sättas till *övertvägande sannolikt* i enlighet med NJA 1976 s. 667.²⁶⁸ Högsta domstolen däremot angav att ”den som hävdar att en rätt har förvärvats genom ett avtal har som utgångspunkt bevisbördan för att avtalet ingåtts”.²⁶⁹ Beviskravet i denna situation var det som normalt gäller i tvistemål, det vill säga det ska vara *styrkt* eller *visat*, att avtalet ingåtts.²⁷⁰ I övrigt kommenterade Högsta domstolen att: ”En skriftlig och underskriven handling kan i det sammanhanget utgöra ett starkt bevis. Vilket bevisvärde en sådan handling har beror emellertid på omständigheterna.”²⁷¹ Bevistemat för målet var om *avtal hade ingåtts*, och

²⁶⁵ Vi kan kalla denne för svaranden. Eftersom det i grunden är ett brottmål är det egentligen i det här fallet *den tilltalade* eller *den åtalade*. Men eftersom denna del handlar om ett civilrättsligt anspråk och uppsatsen genomgående har använt sig av ”käranden” respektive ”svaranden” är det lämpligt att använda denna terminologi även i det här sammanhanget för att inte skapa förvirring. Själva analysen sker ut efter det enskilda anspråket (den civilrättsliga tvistefrågan enligt 22 kap. RB) och inte brottmålet i sig.

²⁶⁶ Vi kan kalla denne för käranden. I ett brottmål är det egentligen korrekt att använda sig utav terminologin *målsägande*. Men likt motiveringen i föregående fotnot används begreppet ”käranden” eftersom det är denne i detta fallet som väcker talan om bättre rätt till egendom.

²⁶⁷ Det förhållandet att ett enskilt anspråk kumuleras med ett brottmål kan inte anses innebära att bevisreglerna, såvitt avser det enskilda anspråket, blir andra än vad som annars gäller i tvistemål.

²⁶⁸ I enlighet med NJA 1976 s. 667.

²⁶⁹ NJA 2019 s. 845 (p. 22).

²⁷⁰ NJA 2019 s. 845 (p 22); jfr NJA 2013 s. 524 (p. 21).

²⁷¹ NJA 2019 s. 845 (p.23).

däri utgör frågan om namnteckningens äkthet ett bevisfaktum för eller emot avtalets ingående.

Hovrätten och Högsta domstolen placerade bevisbördan på samma part men har olika uppfattningar i fråga om kraven på bevisningens styrka. Hovrätten nöjde sig med den särskilda bevisbörderegeln som slogs fast i NJA 1976 s. 667 att svaranden skulle göra det *övervägande sannolikt* att handlingen var äkta. Högsta domstolen däremot tillämpade inte den särskilda bevisbörderegeln utan behandlade frågan om äktheten inom bevisvärderingen för avtalets ingående. Beviskravet för avtalets ingående sattes till *styrkt*. Att utgångspunkten i dispositiva tvistemål rent generellt är att den som åberopat ett avtal till stöd för sitt anspråk har att styrka avtalets existens eller det *bakomliggande rättsförhållandet* är oproblematiskt. Att det ut efter omständigheterna också finns anledning att laborera med bevisningens styrka får också anses i viss mån vara okontroversiellt (såvida lika fall behandlas lika). Högsta domstolen använder sig av följande formuleringen och säger uttryckligen:

”Beviskravet är i denna situation det som normalt gäller i tvistemål.”²⁷²

Där ”denna situation” – *alltså frågan om avtalets ingående* – det som normalt gäller i tvistemål, det vill säga *styrkt*.

1976 års beviskrav – *övervägande sannolikt* – har lagt sig som ett mantra över flera års tid både vad gäller underskrifts- och innehållsinvändningar. I NJA 2019 s. 845 är domstolen tydlig, det finns ingen tvekan i domen att det är normalkravet styrkt som användes. Den bevislättnad Högsta domstolen de facto tillämpade i 1976 års fall tillämpas inte. Anledningen kan tänkas vara för att Högsta domstolen inte plockar ut äkthetsfrågan i en särskild bevisbörderegeln.

Vad är det för rättsläge som klargörs? I 1976 års fall prövade Högsta domstolen frågan om äktheten av kvittot separat i en särskild bevisbörderegeln (eller i en särskild presumptionsregeln om så önskas). När

²⁷² NJA 2019 s. 845 (p. 22).

käranden hade gjort det övervägande sannolikt att svaranden hade undertecknat kvittot kunde detta fungera som ett bevisfaktum för att ett försträckningsavtal hade ingåtts. I NJA 1992 s. 263 lades bevisbördan på svaranden. Gemensamt för de båda fallen är att båda lösningarna förutsätter att äkthetsfrågan endera betraktas såsom ett rättsfaktum eller ett bevisfaktum som behandlas tillika som ett processuellt rättsfaktum.

Ovissheten om existensen av ett bevisfaktum utgör som huvudregel ett bevisvärderingsproblem. Enkelt uttryckt betyder det att graden av ovisshet bestämmer värdet på ett aktuellt bevisfaktum. För de fall gäldenären invänder att ett åberopat fordringsbevis är förfalskat och har visst fog för detta, påverkar det fordringsbevisets värde som bevis för fordringen. Gäldenären motbevisning kan alltså sänka bevisvärdet till den grad att fordringsbeviset som bevismedel inte räcker för att styrka sin fordran. Käromålet kommer i ett sådant fall att ogillas. Tanken enligt den succesiva relevansens princip är att – grunden för käromålet anses vara styrkt – om fordringsbeviset som sådant styrker att den aktuella fordran existerar. Frågan om äktheten handlar nämligen om innehållet i ett bevismedel och utgör bevisfakta för ett rättsfaktum – i fordringsrättsliga mål – nämligen själva överföringen som grundar betalningsskyldighet. I sådana fall finns det inte någon civilrättslig regel som innehåller ett rekvisit som svarar mot exempelvis ett fordringsbevis äkthet eller falskhet. Värdet av fordringsbeviset som bevisfakta är beroende om de korrekt återspeglar ett förprocessuellt verkligt händelseförlopp.²⁷³ Är det således tveksam om de utgör en sådan återspeglning, utgör de ett svagt bevis för den händelse som borgenären påstår har inträffat. Precis som att innehållet i ett fordringsbevis kan vara falskt, kan också innehållet i en vittnesutsaga också vara det. Men en invändning om att ett vittne ljuger brukar inte brytas ut ur vittnesmålet i en särskild bevisbörderegulering. Frågan om falska vittnesmål, eller parternas egen historia om händelseförloppet avgörs genom bevisvärderingen; ovissheten om det är sant eller falskt drar ner värdet på utsagan. På samma sätt har nu Högsta domstolen i 2019 års fall landat i att bedömningen av förfalskningsfrågan ska

²⁷³ Westberg (1992/93) s. 736.

prövas inom ramen för bevisvärderingen och bryts inte ut i en särskild bevisbörderegel. Avtalet får därmed enbart en betydande bevisverkan där invändningen om äktheten sänker bevisvärdet och har inte en påverkan för placeringen av bevisbördan. Det är trots allt de bakomliggande rättsförhållandena som ska klarläggas och det är också denna rättsfakta som leder till rättsföljden betalning, eller som i 2019 års fall, rätten att återfå bilen. Huruvida 1976 års särskilda presumptionsregeln nu alltjämt ska fortsätta vara aktuell återstår att se. Dock behövs ett tydligt ställningstagande från Högsta domstolen i en ren fordringsrättslig tvist där en borgenär yrkar betalning på grund av avtalad försträckning och där svaranden invänder underskrifts eller innehållsförfalskning.

6 Avslutande kommentarer

6.1 Slutsatser

Avslutningsvis ska de frågor som ställdes i början av uppsatsen kortfattat sammanställas. Frågorna har blivit besvarade allt eftersom i den löpande analysen ovan och kommer därför enbart besvaras i sin korthet.

- Vad har den bevisbörderegeln som skapades genom NJA 1975 s. 577 fått för inverkan på fordringsmålen? Hur förhåller sig denna bevisbörderegeln till senare rättspraxis och civilprocessrättens allmänna principer om bevisbördans placering?

Bevisbörderegeln från NJA 1975 s. 577 har fått stor genomslagskraft i de fordringsrättsliga målen. Utgångspunkten är självklar, att den som yrkar betalning på grund av påstådd försträckning har att *styrka* sin fordran. Prejudikatet har blivit ett mantra över i stort sett alla fordringsrättsliga tvister. Motiven till att upprätthålla 1975 års bevisbörderegeln har främst varit med grunden i den allmänna principen om bevissäkringsargument. En borgenär som yrkar betalning med grund i en påstådd försträckning eller med grunden i en annan avtalad fordringsrätt, behöver som utgångspunkt skaffa fram bevisning i form av ett fordringsbevis för att uppnå beviskravet *styrkt*. ”Klädpartiet och avräkningen” NJA 2009 s. 64 poängterar vikten av att så är fallet och att en betalare inte kan förlita sig på att en ostridig penningöverföring kommer att vara tillräcklig för att styrka sin rätt till återbetalning.

Det stora avsteget från 1975 års bevisbörderegeln är för de fall svaranden – med undantag för samboliknande förhållanden – invänder att ett överfört belopp utgjort en *gåva* mot borgenärens påstådda försträckning. NJA 2014 s. 364 visar att ett fordringsbevis inte är nödvändigt för bifall till en försträckningstalan, men att det då krävs en särskild rättspolitisk anledning för att ställa upp en presumtion till borgenärens skydd. Motiven var att hindra

oönskade förmögenhetsöverföringar och att en gåvogivare oftast är mer skyddsvärd än gåvotagare. Senare praxis har uttalat sig om att principen enbart gör sig gällande vid benefika rättshandlingar och i övriga fall bör utgångspunkten vara den som slogs fast i *Hakvin och Elvira*.

- Vilken genomslagskraft i senare rättspraxis har den presumtionsregel som lanserades i NJA 1975 s. 577 fått i de fordringsrättsliga målen när käranden åberopar ett skuldebrev till stöd för sin talan? Vilka kriterier bör gälla vid uppställandet av en sådan presumtion? Vad kan förklara skälen till att fordringsbeviset får olika stor betydelse för målets utgång?
- Vad får ett skuldebrev för inverkan i bevishänseende och på placering av bevisbördan? Skiljer det sig mellan enkla och löpande skuldebrev? Har andra typer av fordringsbevis än skuldebreven samma effekt?

Den presumtionsregel Högsta domstolen ställde upp i 1975 års fall har aldrig tillämpats av Högsta domstolen. Normalt har det räckt att tillmäta fordringsbeviset ett betydande bevisvärde vilket har fallit ut positivt för käranden som yrkar betalning. I underrättspraxis har däremot presumtionsregeln tillämpats och det synes vara ett antal kriterier som måste föreligga. Ut efter vad som framgått i underrätternas avgöranden kan följande konstateras.

För det första vid en invändning om skenhandling mot kärandens åberopade fordringsbevis har presumtionsregeln tillämpats för de fall kärande åberopar ett *skuldebrev*. Andra fordringsbevis, såsom exempelvis kontrakt, avtal eller liknande handlingar har inte fått denna presumtionsverkan (såvitt jag kan finna – med undantag vid förfalskningsinvändningar). Andra fordringsbevis har enbart fått betydelse för bevisvärderingen och utgjort ett starkt bevis för det bakomliggande rättsförhållandet. Ett skuldebrev får därför i bevishänseende ett större bevisvärde än andra typer av fordringsbevis.

För det andra måste skuldebrevet uppfylla vissa kriterier. Skuldebrevslagens bestämmelser ska vara tillämpliga på den aktuella handlingen och vara utformat på ett sätt som ger ett tveklöst intryck av att det är ett skuldebrev.²⁷⁴ Till skillnad från vid de löpande skuldebreven, behöver det däremot vid enkla skuldebrev ofta ske en utredning kring sakomständigheterna i det enskilda målet, beroende på vilka omständigheter som föreligger i det enskilda fallet. En sådan utredning tar ofta sin utgångspunkt i en form av sannolikhetsbedömning. Det vill säga hur hög sannolikheten är för att det som står uttryckt i skuldebrevet anses korrespondera med parternas talan och övriga omständigheter i målet. Det ska med andra ord föreligga starka skäl för att de skrivna orden i skuldebrevet – mot vad parterna uppger – bör anses återspegla det korrekta avtalsinnehållet. Det har att göra med att det enkla skuldebrevet behandlas som ett bevisfaktum för den avtalade fordringsrätten. Ett löpande skuldebrev fungerar däremot som en värdehandling och har vissa anknutna rättsföljder till sig. Att ett skuldebrev i övrigt ges en presumtionsverkan kan tänkas ligga i den erfarenhetssats som finns angående skuldebrev i allmänhet. De är avsedda att fungera som avsikturkunder och upprättas för att tjäna som bevis för försträckningsavtalet. Erfarenhetssatsen säger då att för de fall en borgenär kan visa upp ett skuldebrev talar sannolikheten för att parterna har ingått ett försträckningsavtal. Denna erfarenhetssats gör sig inte lika gällande i andra avtalssituationer eftersom sakomständigheterna i målet då anses vara svårare att utreda.

Vilken genomslagskraft presumtionsregeln har fått är inte alldeles självklar. Dock kan följande slutsats dras; att för de fall en borgenär åberopar ett fordringsbevis till stöd för sin talan om försträckning är sannolikheten för bifall av kärandens talan stor. Gälldenären har ofta svårt att bevisa motsatsen av vad som framgår av skuldebrevet. Att olika bevisbörde- och presumtionsregler kan ge praktiska och rättsliga bekymmer förefaller alltid att finnas eftersom inget fall är det andra likt. Det borde dock inte råda

²⁷⁴ För de närmare kriterierna se avsnitt 3.3.

några tvivel om att 1975 års bevisbörderegeln får anses utgöra huvudregeln i fordringsrättsliga mål.

- Vad har den presumtionsregel som skapades genom NJA 1976 s. 667 fått för inverkan vid en invändning om underskriftsförfalskning mot ett av kändens åberopade fordringsbevis? Hur förhåller sig denna presumtionsregel till senare rättspraxis och hur har den tillämpats i underrätterna? Vilka praktiska och rättsliga bekymmer kan rättsläget ge upphov till?

Presumtionsregeln, eller den särskilda bevisbörderegeln som lanserades i NJA 1976 s. 667 har givit upphov till en hel del processrättsliga problem. Den har inte tillämpats enhetligt av Högsta domstolen i senare praxis. En stor anledning till att tillämpligheten har skiftat är att Högsta domstolen tvingats ta ställning till att pröva äkthetsfrågan när särskilda omständigheter föreligger. I NJA 1992 s. 263 var det ”masshanteringssystem” och i NJA 2017 s. 1105 handlade det om ”elektroniska underskrifter”. Både NJA 1976 s. 667 och NJA 1992 s. 263 (i viss mån även NJA 2008 s. 890 och NJA 2009 s. 244) har givit upphov till en systemfrämmande tillämpning i underrätterna. Underrättspraxis visar att bevisbördan och beviskraven skiftar vid en invändning om förfalskning mot kändens åberopade fordringsbevis. I ett stort antal underrättsmål behandlas frågan om ett fordringsbevis äkthet i en särskild bevisbörderegeln. När handlingen har antagits vara äkta (med varierande beviskrav i målen) presumeras ett fordringsförhållande föreligga. Domstolarna gör sällan någon åtskillnad på fordringsbevisen vid förfalskningsinvändningar. NJA 2019 s. 845 var första gången Högsta domstolen inte bröt ut frågan om handlingens äkthet utan prövade det med grunden för käromålet, det vill säga avtalets ingående. Högsta domstolens praxis har givit upphov till en del praktiska och rättsliga bekymmer vilket återspeglas i nästa underavsnitt.

- Har NJA 2019 s. 959 och NJA 2019 s. 845 ändrat eller enbart bekräftat rådande rättsläge?

NJA 2019 s. 959 bekräftar att presumtionsregeln i 1975 års fall fortfarande gör sig gällande och att ett fordringsbevis utgör ett mycket starkt bevis för det bakomliggande rättsförhållandet. Angående förfalskningsinvändningar har NJA 2019 s. 845 möjligtvis i viss mån bidragit till att annat synsätt för att lösa frågan om en handlings äkthet. Den ska lösas inom ramen för grunden till käromålet – om avtal föreligger – och inte brytas ut i en särskild fråga. Dock med anledning av NJA 2019 s. 959 där Högsta domstolen i viss mån påpekade och bekräftade 1976 års fall, kommer troligtvis NJA 1976 s. 667 fortsätta utgöra huvudregeln vid förfalskningsinvändningar. Mycket med anledning av att det annars skulle vara att göra det onödigt svårt för den borgenär som har säkerställt sin rätt i ett skriftligt fordringsbevis att alltid behöva lägga fram tillräcklig bevisning med beviskravet styrkt. Detta återstår dock att se.

6.2 Rättssäkerhet

Avslutningsvis ska det sägas några ord om det som har framkommit i uppsatsen och dess förhållande till en rättssäker domstolsprocess. Utgången i de mål som behandlats i denna uppsats har till stor del varit avhängigt bevisbördans placering samt vilken bevisning som lagts fram i målen. Ur rättssäkerhetssynpunkt bör inte Högsta domstolen som prejudikatbildande instans öppna upp sina domskäl som ger utrymme för allt för mycket tolkning. Domskälen bör vara klara och explicita. Den spretande praxis som finns vid ett förfalskningspåstående har varit det mest anmärkningsvärda. Det faktum att ett så stort antal fall, till synes utifrån någorlunda likartade förhållanden, har fått en alltför varierad utgång får anses vara oförutsägbart. Som angivits är domstolarnas roll i samhället att ge medborgarna en rätt att få sina rättigheter prövade och att det därvid är önskvärt att det finns en någorlunda god förutsägbarhet angående utgången av prövningen, så att människor kan inrätta sitt agerande efter de angivna premisserna. En central del i domstolsprövningen är att lika fall ska behandlas lika. Detta är något som

framförallt inte sker i de fall där det görs en invändning om antingen underskriftsförfalskning eller innehållsförfalskning. Som visats i analysen ovan medför den rådande ordningen i praktiken att lika fall (eller snarlika fall), i underrätterna, behandlas olika. Att det kan skifta från fall till fall är emellertid oundvikligt av olika skäl, men att det skiftar i den omfattningen som faktiskt sker urholkar dock trovärdigheten till rättsprocessen gällande dessa fordringsmål. NJA 1996 s. 667, NJA 1992 s. 263 och NJA 2014 s. 364 har givit upphov till en tolkning som påverkar parternas processföring. Detta underminerar den förutsägbarhet som normalt bör kunna krävas när man får sin rätt prövad. Jag hävdar inte att domstolarna på något sätt har dömt fel, utan grunden ligger i att prejudikaten är svårtolkade och leder till en sådan förvirring att en systemfrämmande tillämpning i underrätterna skapar oreda. Syftet med Högsta domstolens prejudikat är att lämna vägledning om hur regler ska tolkas. Just bevisbörderegler, som ofta saknar vägledning i en tillämplig civilrättsligregel, får prejudikatens avgöranden en särskild stor betydelse för landets domstolar. Högsta domstolen skapar förutsägbarhet och i detta bygger det på att skapa någon form av stabilitetsmålsättning. Gamla prejudikat kan naturligtvis ibland framstå som omoderna eller helt enkelt felaktiga vid en tillämpning i modern tid. Praxis inom bevisbördereglerna synes blir oklar på grund av bristen på preciserande och klagörande rättsgrundsatser. NJA 1976 s. 667 och NJA 1992 s. 263 ansågs redan när domarna meddelades ha grundat sig på för vaga domskäl. Även domskälen i NJA 2014 s. 364 kan sägas vara allt för opreciserade eftersom prejudikatet helt och hållet tog avsteg från den traditionella synen på placeringen av bevisbördan i fordringsmålen.

Vid just fall av förfalskningspåståenden mot ett åberopat fordringsbevis kan det därav finnas ett starkt behov att Högsta domstolen ändrar vissa principiella yttranden eller förtydligar något av särskild vikt för rättstillämpningen. Praxis kommer att fortsätta vara oklar intill dess att det finns ett tillräckligt stort antal prejudikat som klargör hur den grundläggande vaga principen ska tolkas. Bygger praxisen på enskilda casus-bedömningar kan den under lång tid få sitt innehåll bestämd genom ett antal avgöranden,

men på grund av sin ofullständighet kan likväl sådan praxis bli oklar vilket återspeglades i både hovrätternas och i tingsrätternas avgöranden.

6.3 Några avslutande ord

Innan arbetet påbörjades fanns det en förhoppning om att det gick att finna någon klarhet i bevisbördans placering i de fordringsrättsliga målen. Målet var att reda ut vilken betydelse ett fordringsbevis har för fordringsmålen. Om det var så att fordringsbevisen faktiskt påverkade bevisbördans placering eller det enbart fick betydelse inom bevisvärderingen. Sånär några månader senare anser jag mig kunna finna klarhet i vissa frågor medan det finns andra frågor som jag fortsatt ställer mig frågan till.

Min förhoppning är att denna uppsats har givit upphov till åtminstone en viss klarhet över hur stor inverkan fordringsbevisens utformning och innehåll faktiskt får inom bevisvärderingen och även för placeringen av bevisbördan. Den enda riktigt klara slutsats som går utläsa är att den huvudregel som sattes upp i NJA 1975 s. 577 års fall lever vidare och utgör huvudregeln för hur bevisbördan ska placeras. Min förhoppning är att praktiker runt om i landet, särskilt de som jobbar med mindre fordringsmål genom denna uppsats kan bli uppmärksammade på hur en processföring kan skötas på ett bättre sätt i denna typ av mål. I framtiden önskar jag givetvis för förutsägbarhetens och rättssäkerhetens skull att Högsta domstolen en gång för alla klargör vilken bevisbörderegul som ska gälla när svaranden invänder förfalskning mot ett fordringsbevis och därmed vilket beviskrav som krävs för att vinna framgång med sin talan.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Nytt juridiskt arkiv, avdelning II

NJA II 1936.

Litteraturförteckning

Adlercreutz, Axel – Gorton, Lars – Lindell Frantz, Eva: *Avtalsrätt I*. 14 uppl., Lund 2016.

[cit: Adlercreutz m.fl. (2016)]

Aleksander Peczenik: *Vad är rätt? - om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Stockholm 1995.

[cit: Peczenik (1995)]

Bolding, Per Olof – *Bevisbördan och den juridiska tekniken*. Uppsala, 1951.

[cit: Bolding (1951)]

Boman, Robert: 'Ett rättsfall om bevisbördan', i: *festskrift till Per Olof Bolding*, 1992.

[cit: Boman (1992)]

Boman, Robert: 'Om mellandom och omröstning om omständigheter'. i: *Festskrift till Lars Welamson*, (red.: Höglund, Olle – Bengtsson, Olle – Heuman, Lars & Ragnemalm, Hans), Stockholm, 1988.

[cit: Boman (1988)]

Diesen, Christian: *bevisprövning i tvistemål – teori och praktik*. 1 uppl., Stockholm 2012.

[cit: Diesen (2012)]

Edqvist, Björn: 'Riksdagen om rättssäkerhet'. i: *SvJT* 1986 s. 374–375.

[cit: Edqvist (1986)]

Ekelöf Per Olof: *Rättegång. Femte häftet*. 1 uppl., Stockholm 1966.

[cit: Ekelöf (1966)]

Ekelöf, Per Olof och Boman, Robert: *Rättegång. Första häftet*. 7 uppl., Lund 1990.

[cit: Ekelöf och Boman (1990)]

Ekelöf, Per Olof och Boman, Robert: *Rättegång. Fjärde häftet*. 6 uppl. Göteborg, 1992.

[cit: Ekelöf och Boman (1992)]

Ekelöf, Per-Olof och Edelstam, Henrik: *Rättegång – Första häftet*. 8 uppl., Stockholm, 2002.

[cit: Ekelöf och Edelstam, (2002)]

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael: *Rättegång. Femte häftet*. 7 uppl., Stockholm 1998.

[cit: Ekelöf, Edelstam och Pauli (1998)]

Ekelöf, per Olof – Edelstam, Henrik – Heuman, Lars: *Rättegång. Fjärde häftet*. 7 uppl., Stockholm, 2009

[cit: Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009)]

Ekelöf, Per-Olof – Edelstam, Henrik – Pauli Mikael: *Rättegång. Andra häftet*. 9 uppl., Stockholm, 2015.

[cit: Ekelöf, Edelstam & Pauli, Rättegång II]

Hardenberger, Alexander: 'Den succesiva relevansens princip – några reflektioner med anledning av Hösta domstolens domvillobeslut i NJA 2019 s. 802.' *SvJT* 2020 s. 547–570.

[cit: Hardenberger (2020)]

Hardenberger, Alexander: 'Bevisbördans placering i fordringsmål – en rättsfallsstudie'. *SvJT* 2018 s. 360–374.

[cit: Hardenberger (2018)]

Hardenberger, Alexander: 'Bevisbördans placering i fordringsmål II — särskilt om förhållandet mellan den civilrättsliga regeln och föremålet för bevisbördan'. *SvJT* 2019 s. 705–720.

[cit: Hardenberger (2019)]

Hasselrot, Berndt: *Några spörsmål ang. Försträckning, Skuldebrev, Förmånsrätt och kommission*. 4. Uppl. Malmö 1925.

[cit: Hasselrot (1925)]

Hellner, Jan – Hager, Richard – Persson, Annina H.: *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. H. 1, Särskilda avtal*. 6 uppl., Stockholm 2015.

[cit: Hellner, Hager och Persson (2015)]

Hessler, Henrik: *Obehöriga förfaranden med värdepapper*. 2 uppl. Lund 1981. [cit: Hessler (1981)]

Heuman, Lars: *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*. Stockholm 2005.

[cit: Heuman (2005)]

Hult, Philips: *Lärobok i värdepappersrätt*. 6 uppl., Stockholm 1969.

[cit: Hult (1969)]

Jareborg, Nils: 'Rättsdogmatik som vetenskap'. *SvJT* 2004 s. 1–9.

[cit: Jareborg (2004)]

Kleineman, Jan: 'rättsdogmatisk metod', i: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2. uppl., Lund 2018.

[Cit: Kleineman (2018)]

Knut, Rodhe: *Obligationsrätt*. Stockholm 1956.

[cit: Rodhe (1956)]

Lavin, Rune: 'Är den förvaltningsrättsliga forskningen rättsdogmatisk?'
Förvaltningsrättslig Tidsskrift 1989 s. 115–129.

[cit: Lavin (1989)]

Lehrberg, Bert: *Praktisk Juridisk Metod*. 12 uppl., Uppsala 2020.

[cit: Lehrberg (2020)]

Lindell, Bengt: *Civilprocessen*. 3 uppl., Stockholm 2012.

[cit: Lindell (2012)]

Lindell, Bengt: *Civilprocessen*. 4 uppl., Stockholm 2017.

[cit: Lindell (2017)]

Lindskog, Stefan: *Betalning: om kongruent infriande av penningkulder och andra betalningsrättsliga frågor*. 1 uppl., 2014.

[Cit: Lindskog (2014)]

Lindskog, Stefan: *Betalning: om kongruent infriande av penningkulder och andra betalningsrättsliga frågor*. 2 uppl., 2018.

[cit: Lindskog (2018)]

Lindskog, Stefan: 'Prövningsordningen vid återkrav av överlämnad egendom'. *SvJT* 2020 s. 297–314.

[cit: Lindskog (2020)]

Mellqvist, Mikael och Persson, Ingemar: *Fordran & Skuld*. 11 uppl., Uppsala 2019.

[cit: Mellqvist och Persson (2019)]

Nordh, Roberth: *Praktisk process VII – Bevisrätt B: bevisbörda och beviskrav*. 2 uppl., Uppsala 2019. [cit: Nordh (2019)]

Nordh Roberth *Praktisk process VII – Bevisrätt B: bevisbörda och beviskrav*. 1 uppl., Uppsala 2011. [cit: Nordh (2011)]

Nordh, Roberth: *Praktisk process I – processens ram i tvistemål*. 3 uppl. Uppsala 2012. [cit: Nordh (2012)]

Nordh, Roberth: 'Bevisbörda och beviskrav i tvistemål'. *SvJT* 2012 s. 781–799. [cit: Nordh (2012)]

Olivecrona, Karl: *Rätt och dom*. 1 uppl. Lund 1960. [cit: Olivecrona (1960)]

Olivecrona, Karl: *Rätt och Dom*. 2 uppl. Stockholm 1966. [cit: Olivecrona (1966)]

Olivecrona, Karl: *Beviskyldigheten och den materiella rätten*. Uppsala 1930. [cit: Olivecrona (1930)]

Olsen, Lena: 'Rättsvetenskapliga perspektiv'. *SvJT* 2004 s. 105–145. [cit: Olsen (2004)]

Peczenik Aleksander: *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*. Stockholm 1995. [cit: Peczenik (1995)]

Ramberg, Jan och Christina Ramberg: *Allmän avtalsrätt*. 10 uppl., Stockholm 2016. [cit: Ramberg och Ramberg (2016)]

Sandgren, Claes: "Är rättsdogmatiken dogmatisk?". i: *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, Vol. 118, nr 4-5. s. 648-656. [cit: Sandgren (2005)]

Strömholm, Stig: *Rätt, rättskällor och rättstillämpning: En lärobok i allmän rättslära*. 5 uppl. Stockholm 1996. [cit: Strömholm (1996)]

Tiberg, Hugo och Lennhammer, Dan: *Skuldebrev växel och check*. 7 uppl., Göteborg 1995. [cit: Tiberg och Lennhammar (1995)]

Unnersjö Alexander: 'makten över regressrätten'. *SvjT* 2017 s. 478–494. [cit: Unnersjö (2017)]

Walin, Gösta och Herre, Jonny, *Lagen om skuldebrev m.m.: En kommentar*. 4 uppl. Stockholm 2018. [cit: Wallin och Herre (2018)]

Westberg, Peter: 'Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål', i: Andersson, Torbjörn och Lindell, Bengt (red.), *Festskrift till Per-Henrik Lindblom*. Uppsala 2004. [cit: Westberg (2004)]

Westberg, Peter: 'förfalskande inköpsnotor – kritiska funderingar kring ett HD-fall om bevisbördan i tvistemål'. *Juridisk Tidsskrift* nr 1 1992/93 s. 155–168. [cit: Westberg (1992/93)]

Welamson Lars: 'Svensk rättspraxis, Civil och straffprocessrätt 1973-1979.' *SvJT* 1982 s. 145–193. [cit: Welamson (1982)]

Zila, Josef: 'Om rättssäkerhet'. I: *SvJt* 1990 s. 284–305. [cit: Zila (1990)]

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1936 s. 418.

NJA 1975 s. 577.

NJA 1976 s. 667.

NJA 1977 s. 176.

NJA 1981 s. 622.

NJA 1982 s. 421.

NJA 1984 s. 501.

NJA 1986 s. 470.

NJA 1987 s. 40.

NJA 1989 s. 614.

NJA 1991 s. 481.

NJA 1992 s. 113.

NJA 1992 s. 263.

NJA 1992 s. 589.

NJA 1993 s. 13.

NJA 1993 s. 764.

NJA 2002 s. 463.

NJA 2006 s. 53.

NJA 2006 s. 120.

NJA 2009 s. 64.

NJA 2009 N 67.

NJA 2009 N 71.

NJA 2012 s. 804.

NJA 2013 s. 524.

NJA 2014 s. 364.

NJA 2015 s. 1072.

NJA 2016 s. 1176.

NJA 2017 s. 1094.

NJA 2017 s. 1105.

NJA 2018 s. 617.

NJA 2019 s. 23.

NJA 2019 s. 802.

NJA 2019 s. 845.

NJA 2019 s. 959.

Rättsfallsreferat från hovrätterna

Svea hovrätt, RH 1992:72.

Svea hovrätt, RH 1996:73.

Svea hovrätt, RH 2003:24.

Svea hovrätt, RH 2014:27.

Hovrätten för Övre Norrland, RH 2015:45.

Hovrätten för Västra Sverige, RH 2003:52.

Hovrätten för Västra Sverige, RH 2013:16.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2003:43.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2015:43.

Hovrätten för Västra Sverige

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2019-01-15 i mål nr T 4574-17.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2012-10-01 i mål nr T 4751-11.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2012-10-10 i mål nr T 2990-12.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2013-04-30 i mål nr T 3126-11.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2018-05-14 i mål nr T 3265-17.

Svea hovrätt

Svea hovrätt, dom 2009-05-18 i mål nr T 8520-07.

Svea hovrätt, dom 2009-11-09 i mål nr T 5230-08.

Svea hovrätt, dom 2010-06-30 i mål nr T 2693-09.

Svea hovrätt, dom 2011-05-12 i mål nr T 6367-10.

Svea hovrätt, dom 2011-11-16 i mål nr: T 6836-10.

Svea hovrätt, dom 2012-01-02 i mål nr T 6564-11.

Svea hovrätt, dom 2014-11-27 i mål T 11292-13.

Svea hovrätt, dom 2015-03-04 i mål T 3952-14.

Svea hovrätt, dom 2015-06-09 i mål nr T 8428-05.

Svea hovrätt, dom 2015-10-28 i mål nr T 3412-14.

Svea hovrätt, dom 2016-03-22 i mål nr T 3578-15.

Svea hovrätt, dom 2016-06-16 i mål T 9616-15.

Svea hovrätt, dom 2017-05-19 i mål T 2443-16.

Svea hovrätt, dom 2018-12-14 i mål nr T 10821-17.

Svea hovrätt, dom 2019-03-15 i mål nr T 2638-18.

Svea hovrätt, dom 2019-04-25 i mål nr T 1428-18.

Svea hovrätt, dom 2020-11-11 i mål nr FT 7229-19.

Hovrätten för nedre Norrland

Hovrätten för nedre Norrland, dom 2018-12-11 i mål nr T 24-17.

Hovrätten för Övre Norrland

Hovrätten för Övre Norrland, dom 2015-04-21 i mål nr T 947-14.

Hovrätten för Övre Norrland, dom 2015-09-27 i mål nr T 1189-15.

Hovrätten för Övre Norrland, dom 2011-11-30 i mål nr T 1037-10.

Hovrätten för Övre Norrland, dom 2019-05-15 i mål nr T 713-18.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2017-01-16 i mål nr T 1999-16.

Göta hovrätt

Göta hovrätt, dom 2007-06-08 i mål nr T 1237-06.

Göta hovrätt, dom 2007-12-07 i mål nr T 1321-07.

Göta hovrätt, dom 2012-05-02 i mål nr T 163-11.

Göta hovrätt, dom 2014-04-22 i mål nr T 1251-13.

Göta hovrätt, dom 2019-04-25 i mål nr T 1428-18.

Tingsrättsavgöranden

Attunda Tingsrätt, dom 2020-09-29 i mål nr T 5875-19.

Blekinge tingsrätt, dom 2020-11-06 i mål nr T 2904-19.

Göteborgs tingsrätt, dom 2014-04-09 i mål nr T 6241-06.

Lund tingsrätt, dom 2012-01-30 i mål nr T 5524-11.

Malmö tingsrätt, dom 2012-03-26 i mål nr FT 11307-11.

Malmö tingsrätt, dom 2020-02-07 i mål nr T 5455-18.

Malmö tingsrätt, dom 2020-02-19 i mål nr T 2312-19.

Nacka tingsrätt, dom 2014-08-29 i mål nr. T 2162-14.

Solna tingsrätt, dom 2012-07-05 i mål nr T 6022-11.

Solna tingsrätt, dom 2017-06-22 i mål nr T 3543-16.

Stockholm tingsrätt, dom 2010-10-04 i mål nr T 10902-09.

Stockholm tingsrätt, dom 2012-06-05 i mål nr T 16666-11.

Stockholm tingsrätt, dom 2020-11-27 i mål nr T 17088-18.

Stockholms tingsrätt, dom 2013-11-05 i mål nr T 168-13.

Stockholms tingsrätt, dom 2020-06-12 i mål nr T 16229-19.

Stockholms tingsrätt, dom 2020-11-27 i mål nr T 17088-18.

Södertörn tingsrätt, dom 2015-12-18 i mål nr T 4724-15.

Södertörns tingsrätt, dom 2019-09-26 i mål nr. T 3642-18.

Umeå tingsrätt, dom 2020-03-11 i mål nr T 1944-19.

Västmanlands tingsrätt, dom 2012-10-10 i mål nr T 2110-11.

Växjö tingsrätt, dom 2020-09-28 i mål nr T 5519-19.

Östersunds tingsrätt, dom 2012-02-25 i mål nr T 2506-10.

Patent och marknadsdomstolen

Patent- och marknadsdomstolen i Stockholm, dom 2017-03-20 i mål nr
PMT 13005-16.